

**TURUN
YLIOPISTO**

Aatteelle kaikkensa antaneet naiset

Naisten poliittinen toimijuus Suomen Kommunistisessa Puolueessa maanalaiselta kaudelta
julkiselle kaudelle

Poliittisen historian
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Anni Hirvikorpi

Ohjaaja:
yliopistonlehtori Mika Suonpää

2.5.2025

Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Poliittinen historia

Tekijä: Anni Hirvikorpi

Otsikko: Aatteelle kaikkensa antaneet naiset – Naisten poliittinen toimijuus Suomen Kommunistisessa Puolueessa maanalaiselta kaudelta julkiselle kaudelle

Ohjaaja: yliopistonlehtori Mika Suonpää

Sivumäärä: 86 sivua

Päivämäärä: 2.5.2025

Suomen Kommunistinen Puolue (SKP) perustettiin vuonna 1918 Neuvosto-Venäjälle paenneiden, sisällissodassa tappion kokeneiden punaisten johtajien toimesta. Suomessa kommunismi oli kriminalisoitu sisällissodan jälkeen, mikä ajoi vasta perustetun SKP:n organisoimaan toimintansa maan alle. Sotien jälkeen solmittiin Väli rauhansopimus, joka mahdollisti kommunistien nousemisen maan alta julkiseksi liikkeeksi. Naiset olivat tervetulleita kommunistiseen liikkeeseen siinä missä miehetkin, ja erillisiä naisten järjestöjä oli SKP:ssa jopa tuomittu. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan naisten poliittista toimijuutta SKP:ssa liikkeen maanalaiselta kaudelta julkiselle kaudelle.

Tutkimuksessa selvitetään aluksi naisten sosiaalista- ja poliittista taustaa. Toiseksi käsitellään puoluekoulutusta Neuvostoliitossa, joka oli keskeinen väylä kohti SKP:n vastuunalaisia tehtäviä. Neljänneksi tutkitaan naisten toimintaa SKP:ssa 1920-1945 välisenä aikana. Viidenneksi perehdytään siihen, millaisia tuomioita naiset saivat kommunistisesta toiminnastaan, ja millaista heidän vankila- ja turvasäilöaikansa oli. Lopuksi analysoidaan naisten poliittista toimijuutta sotien jälkeen.

Tutkimuksessa aihetta lähestytään mikrohistoriallista metodia hyväksi käyttäen ottamalla tarkasteluun viisi SKP:ssa aktiivisissa tehtävissä työskennellyttä naista, joiden toiminnasta löytyy monipuolisesti alkuperäislähteitä. Mikrohistorian avulla täydennetään vallitsevia historiakuvia ja yleistyksiä sekä nähdään menneisyys moniulotteisemmin. Mikrohistoria tuo myös uusia näkökulmia aiemmin vähän tutkittuihin tai huonosti tunnettuihin aiheisiin. Se myös keskittyy historiallisten toimijoiden kokemuksiin tarkastelemalla sitä, millaisia merkityksiä he antoivat ympäröiville asioille.

Aineistona tutkimuksessa on Etsivän keskuspoliisin/Valtiollisen poliisin arkistosta löytyvät naisten henkilömapit, joissa kuvataan naisten poliittista toimintaa tarkasti. EK-Valpo perustettiin sisällissodan voittajapuolen poliittista näkökantaa edustavaksi organisaatioksi, jonka tehtävänä oli valvoa ja pidättää kommunisteiksi epäiltyjä henkilöitä. Tämän lähdekriittisen huomion vuoksi EK-Valpon aineiston rinnalla käytetään myös naisten SKP:n kaaderijaoston henkilömappeista löytyvää aineistoa, kuten esimerkiksi puolueelle kirjoitettuja pienoiselämäkertoja. Lisäksi lähdeaineistona käytetään muutaman naisen omia muistelmia myöhemmältä ajalta.

Tutkimuksessa selvisi, että naisten poliittinen toimijuus oli alkanut jo nuorena työläisperheensä inspiroimana erilaisissa vasemmistolaisissa järjestöissä ja yhdistyksissä. Näiden järjestöjen siivittämänä tie johti luontevasti SKP:hen, jossa erilaiset puolue tehtävät alkoivat. Alkuun tehtävät olivat lähinnä pienimuotoisia, kuten lentolehtisten levittämistä, sillä vasta Neuvostoliitossa suoritettut puoluekurssit olivat tae vastuullisempiin tehtäviin. Jokainen tutkimuksen naisista pääsikin SKP:n piiri- tai kiertäväksi organisaattoreiksi kurseilta valmistuttuaan. Toiminta uudessa tehtävässä ei kuitenkaan jatkunut kauaa turvallisuuspoliisin pidätysten takia. Tuomioksi tuli tyypillisesti valtiopetoksen valmistelu, ja tuomio kesti noin neljästä kuuteen vuotta. Turvasäilö oli yleinen kohtalo aktiivikommunisteille sotien aikana. Sotien jälkeen kommunismi laillistui, ja naiset pääsivät aiemmin osoitetun kyvykkyytensä ja luotettavuutensa avulla takaisin vastuullisiin tehtäviin myös sotien jälkeen. Yksi naisista vaihtoi kommunismin sosialidemokratiaan, yhden kohtalo päättyi Neuvostoliittoon ja yhdestä tuli kansanedustaja.

Avainsanat: Suomen Kommunistinen Puolue, naiset, poliittinen toimijuus, SKP 1920-1940-luvuilla, SKP sotien jälkeen, kommunismi, mikrohistoria.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
1.1	AIEMPI TUTKIMUS	3
1.2	POLIITTINEN TOIMIJUUS TUTKIMUSKOHTEENA	6
1.3	LÄHTEET	8
1.4	METODIT	14
2	NAISTEN TAUSTA	16
2.1	SOSIAALINEN TAUSTA	16
2.2	POLIITTINEN TAUSTA JA JÄRJESTÖTOIMINTA SKP:N OHELLA	19
3	AATTEELLINEN KOULUTUS NEUVOSTOLIITTOSSA	25
3.1	PUOLUEKOULUTUS LVKY:SSA JA LENIN-KOULUSSA	25
3.2	NAISET PUOLUEKOULUSSA	29
4	TOIMINTA SKP:SSA MAANLAISELLA KAUDELLA	35
4.1	SKP:N ORGANISATORINEN TOIMINTA	35
4.2	NAISTEN TOIMIJUUS MAANLAISESSA PUOLUEESSA	40
5	TUOMIOT JA VANKILA-AIKA	52
5.1	NAISTEN KIINNIJÄÄMINEN JA TUOMIOT	57
5.2	VANKILA- JA TURVASÄILÖAIKA	65
6	SOTIEN JÄLKEINEN AJANJAKSO	74
6.1	KOMMUNISTINEN TOIMINTA LAILLISTETAAN	74
6.2	NAISTEN POLIITTINEN TOIMIJUUS SKP:N JULKISELLA KAUDELLA	77
7	LOPUKSI	83
	LÄHTEET	87

1 Johdanto

Suomen vuoden 1918 sisällisodassa punaiset kokivat tappion, mikä ajoi monia punaisten johtajista pakoon Neuvosto-Venäjälle. Neuvosto-Venäjällä suomalaiset tukeutuivat erityisesti bolshevisteihin, jotka näkivät suomalaisten punaisten tarvitsevan turvapaikan sekä hyvityksen hävitystä sodasta. Bolshevikit tavoittelivat Neuvosto-Venäjän ja koko maailman poliittisen kentän uudelleen järjestämistä, jossa he käyttivät hyväkseen kommunismi-termiä. Elokuun lopussa vuonna 1918 punaisten johtajat järjestäytyivät Moskovassa Suomalaiseksi Kommunistiseksi Puolueeksi. SKP:n perustavassa kokouksessa sovittiin myös uuden puolueen tehtävistä, joista tärkeimmäksi tavoitteeksi muodostui aikaansaada Suomeen aseellinen yhteiskunnallinen vallankumous ja työväen diktatuuri. Kokouksessa sovittiin myös puolueen toimintaa johtavaksi keskuskomitea, johon kuului muun muassa Otto Wille Kuusinen ja Yrjö Sirola. Keskuskomitea jakautui sotilaallisiin sekä poliittisiin tehtäviin.¹ Vuonna 1919 perustettiin Komintern eli Kommunistinen Internationaali, joka oli SKP:n kattojärjestö, ja sen tarkoitus oli edistää maailmanvallankumousta venäläisen bolshevismien ehdoilla. SKP:hen liittyneet henkilöt ajattelivat ja toivoivat puolueen ratkaisevan aiemmin riistetyn työväenluokan ongelmat vallankumouksen turvin. Monet puolueeseen liittyneistä olivat myös valmiita uhraamaan paljon tämän tavoitteen saavuttamiseksi, kuten tulevaisuutensa ja vapautensa.²

Suomalainen kommunismi syntyi toisaalta Neuvosto-Venäjällä ja toisaalta myös Suomessa yhdistyen vuonna 1920, kun perustettiin Suomen sosialistinen työväenpuolue (SSTP), joka oli suomalaisen kommunismin keskeinen julkinen organisaatio Suomessa.³ Tutkija Tauno Saarela erottaa suomalaisen kommunismin historiassa kolme eri ajanjaksoa sillä perusteella, miten organisoitumismuodot muuttuivat. Ensimmäinen jakso kattaa vuodet 1918-1923, jolloin Suomessa muodostui ja toimi erillinen julkinen puolue. Vuonna 1923 Suomen sosialistinen työväenpuolue lakkautettiin. Toisen jakson aikana, 1923-1930, Suomessa ei siis ollut enää erillistä puoluetta, vaan ainoastaan julkisia organisaatioita, jotka nekin lakkautettiin lopulta

¹ Krekola 2006, 33; Saarela 1996, 33, 37, 47.

² Krekola 2006, 36-37.

³ Saarela 1996, 359.

vuonna 1930. 1930-luvulla erilaiset vasemmistolaiset ryhmittymät muodostivat suomalaisen kommunismin.⁴

Tämän tutkimuksen aiheena on tarkastella naisten poliittista toimijuutta ja rooleja Suomen Kommunistisen Puolueen jäseninä. Tutkimuksen näkökulma on mikrohistoriallinen, eli aihetta käsitellään viiden naisen kautta, jotka toimivat puolueessa aktiivisissa ja näkyvissä tehtävissä 1920-luvulta alkaen. Tutkimuksessa selvitetään naisten poliittista toimijuutta puolueen maanalaisella kaudella ja sen jälkeen selvittäen, millaisiin tehtäviin naiset päätyivät, kun puolue sai laillisen aseman sotien jälkeen. Naisten rooleista puolueessa ei ole tehty vielä laajempaa yhtenäistä tutkimusta maanalaisen ja julkisen kauden konteksteissa, ja erityisesti mikrohistoriallisella näkökulmalla saadaan aiheeseen uutta näkökulmaa.

Poliittisen historian tutkija Piia Vuorinen on tehnyt väitöskirjansa Etsivän keskuspoliisin/Valtiollisen poliisin kommunistinaisiin kohdistamasta valvonnasta. Vuorinen tarkastelee valvontaa arjen tasolla ja sitä, miten naishenkilöiden sukupuoli vaikutti epäilyksi päätymiseen, heihin suhtautumiseen ja kontrollin soveltamiseen. Vuorisen tutkimus ei siis keskity naisten toimintaan puolueessa, vaikka sitä hieman sivutaankin.⁵ Tämän tutkimuksen kohdehenkilöt valikoituivat Piia Vuorisen toimesta, sillä hän on lukenut kaikki EK-Valpon naisista kootut henkilömapit. Henkilöiden valinnan perusteena oli naisten aktiiviset ja näkyvät roolit puolueessa ja se, että heistä löytyy monipuolisesti alkuperäislähdemateriaalia. Vuorisen mukaan monet naiset ovat olleet melko vaitonaisia omista rooleistaan esimerkiksi muistelmissa tai he ovat keskittyneet kuvaamaan vain lentolehtisten jakamista, vaikka he olisivatkin toimineet merkittävämmässä roolissa.⁶ Näin ollen aihetta on helpompi lähestyä, kun saatavilla on monipuolisesti alkuperäislähteitä.

Aikarajaus tutkimuksessa muotoutuu valikoitujen viiden naishenkilön kautta. Henkilöt toimivat piiri-/kiertelevinä organisaattoreina puolueessa, ja näissä tehtävissä oli vuoteen 1928 asti vain yksi nainen, kun taas 1930-luvulle tultaessa näissä rooleissa oli jo useampia naisia. Tutkimuksessa on tarkoitus myös selvittää sitä, mitä naisille kävi sotien päätyttyä, eli millaisiin tehtäviin he päätyivät puolueen saavuttaessa laillisen aseman, jolloin aikarajaus

⁴ Saarela 1996, 19.

⁵ Vuorinen 2023, 21-22, 60-61.

⁶ Vuorinen 2023, 136.

päätyy sotien jälkeiseen aikaan. Esimerkiksi yksi naisista oli kansanedustajana vuoteen 1966 asti, joten tutkimuksen aikarajaus ulottuu melko pitkälle sotien jälkeiseen aikaan.

Tärkeimpinä tutkimuskysymyksinä tutkimuksessa ovat: 1) Millaisissa rooleissa ja tehtävissä naiset toimivat Suomen kommunistisen puolueen maanalaisella kaudella, sekä 2) Millaisiin tehtäviin he päätyivät, kun liike saavutti laillisen aseman sotien jälkeen? Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan poliittiseen toimijuuteen keskeisenä osana kuuluneita tuomioita ja vankila- sekä turvasäilöaikaa. Tutkimuksessa tulee esille se, oliko tarkasteltavana olleiden naisten saamista tuomioissa yhtäläisyyksiä ja millaiset asiat vaikuttivat tuomioihin. Tutkimuksen rakenne etenee kronologisesti ja teemoittain. Ensin esitellään tutkimuksen kohdehenkilöt ja eritellään heidän järjestötaustaansa ennen liittymistä SKP:hen sekä sen ohella. Toiseksi käsitellään Neuvostoliitossa toiminutta Lännen Vähemmistökansallisuuksien Yliopistoa (LVKY) sekä Lenin-koulua, joista jommassakummassa tai molemmissa kaikki tutkimuksen naiset olivat opiskelleet. Puoluekoulutus oli tärkeä osa jokaisen tutkimuksessa esiintyneen naisen tietä kohti SKP:n piiriorganisaattorin toimenkuvaa. Kolmantena tarkastellaan naisten toimijuutta SKP:ssa. Neljäntenä käydään läpi naisten kiinnijäämistä, tuomioita sekä vankila- ja turvasäilöaikaa sotien päättymiseen asti. Viimeisessä pääluvussa selvitetään, mitä naisille kävi sotien jälkeen, ja millaisiin tehtäviin he päätyivät SKP:n julkisella kaudella.

1.1 Aiempi tutkimus

Suomen kommunistisesta liikkeestä yleisesti on tehty tutkimusta melko laajasti. Erityisesti Kimmo Rentola ja Tauno Saarela ovat tutkineet kommunistista liikettä Suomessa eri aikoina. Tauno Saarela on kirjoittanut tutkimusta kommunistisesta liikkeestä vuosien 1918-1930 välillä, ja Kimmo Rentolan teos *Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937-1945* luo katsauksen kommunistiseen liikkeeseen sotien alla sekä niiden aikana.⁷ Joni Krekola on tehnyt väitöskirjansa Moskovian Lenin-koulusta vuosien 1926–1938 aikana tarkastellen suomalaisten kommunistien opiskelua Neuvostoliitossa. Väitöskirjassa on lyhyet maininnat osasta tämän tutkimuksen naisista. Ulla Aatsinki ym. tarkastelevat teoksessa *Hirmuvallan huolena vankilat ja tuonela – luokka, liike ja yhteiskunta 1918–1944*

⁷ Saarela 1996; Saarela 2008; Rentola 1994.

Pirkanmaan työväenliikettä.⁸ Teoksessa mainitaan lyhyesti kahdesta tämän tutkimuksen henkilöstä, ja tarkastellaan Pirkanmaan alueen naisten rooleja puolueessa muutaman sivun verran.

Sukupuolta on myös tutkittu työväenliikkeissä, mutta aikarajaus on ollut usein 1900-luvun alkupuolelta päättyen 1930-lukuun. Taina Uusitalo on tutkinut väitöskirjassaan työväenliikkeen keskeisen toimijan Fiina Pietikäisen elämänkaarta ja toimijuutta tarkastellen lähemmin työväenliikkeen sukupuolisia käytänteitä vuosien 1900–1930 aikana. Uusitalon näkökulmina ovat sukupuolihistorian lisäksi toimijuustutkimus sekä biografinen tutkimusote. Uusitalon tutkimuksen aikarajaus päättyy vuoteen 1930, jolloin työväenliikkeen vasemmiston julkinen toiminta kiellettiin.⁹ Mikko Kemppainen on puolestaan tutkinut sosialismin, uskonnon ja sukupuolen dynamiikkaa 1900-luvun alun naiskirjailijoiden tekstien kautta. Myös Kemppaisen tutkimusmenetelmät tulevat tätä tutkimusta lähelle, sillä hän tarkastelee aihetta kolmen eri sosialistiksi itsensä identifioituneen naisen kautta. Irma Sulkunen on tehnyt tutkimusta samaan aihepiiriin liittyen, nimittäin hän on käsitellyt sukupuolten maailmojen erkaantumista Miina Sillanpään kautta sosiaalidemokraattisessa liikkeessä.¹⁰ Tiina Lintunen on puolestaan tutkinut Porin alueen punaisten naisten toimintaa sisällissodassa, heidän saamiaan tuomioita sekä myöhempiä elämänvaiheita. Lisäksi hän on kirjoittanut artikkelin ”Punaiset naiset aikansa naiskuvan haastajina”, jonka aiheena on punaisten naiskuva sekä heihin kohdistunut uhkakuva vuoden 1918 sodassa ja sen aattona.¹¹ Maria Lähteenmäki on tutkinut työläisnaisia 1910–1930 lukujen Suomessa, ja heidän roolejaan erilaisissa työläisjärjestöissä ja puolueissa. Kyseisessä teoksessa sivutaan myös kommunistista liikettä ja muutamia kommunistisia järjestöjä.¹² Elina Katainen on tutkinut perheen, kotitalouden ja avioliiton politisointia kommunistisessa liikkeessä ennen vuotta 1930. Kyseisessä tutkimuksessa hän tarkastelee suomalaisen kommunistisen liikkeen keskusteluun Venäjän vallankumouksen jälkeen esiin nousseita teemoja, muun muassa sukupuolten välisiä suhteita, perhettä, kasvatusta ja kotitaloutta muutamien avaintoimijoiden ja heidän tekstiensä pohjalta. Lisäksi naisten yhteiskunnallista asemaa ja poliittisen osallistumisen historiaa on tutkittu yleisellä tasolla eri tutkijoiden toimesta.¹³

⁸ Aatsinki 2007; Krekola 2006.

⁹ Uusitalo 2014, 35.

¹⁰ Kemppainen 2020; Sulkunen 1989.

¹¹ Lintunen 2010; Lintunen 2015.

¹² Lähteenmäki 1995.

¹³ Kts. esim. Moring Anna 2006.

Elina Kataisen artikkeli ”Kommunistit ja 1920-luvun uusi nainen – Betty Peltosen tarina” teoksessa *Aave vai haave* tulee ehkä tätä tutkimusta kaikkein lähimmäksi. Artikkelissa tarkastellaan 1920-luvulla ylesitynyttä ”uuden naisen” kuvaa, ja sen kautta myös kommunistinaisen, Betty Peltosen, liittymistä kommunistiseen puolueeseen. Artikkelissa sivutaan Peltosen tehtäviä liikkeessä ja keskitytään yleisemmin esittelemään Peltosen elämäntarina uuden kommunistisen naistyypin esimerkkitapauksena. Katainen mainitsee tutkivansa artikkelissa ”Venäjän vallankumouksen avaamasta näkökulmasta - - niitä muutoksia, joita tapahtui ’kodissa, perheessä, minäkuvassa, ruumiskuvassa, seksuaalisuudessa ja ihmisten välisessä kanssakäymisessä”¹⁴. Artikkelin onkin hyvä avaus naisten toiminnan tarkasteluun puolueessa, mutta aiheeseen saa enemmän syvyyttä tutkimalla useamman eri henkilön kautta poliittisen toimijuuden eri puolia, ja tarkastelemalla myös sotien jälkeistä ajanjaksoa, joka artikkelissa jäi hyvin suppeaksi. Katainen kirjoittaa, että Peltosen edusti tyyppillistä ”aktiivisten kommunistinaisten” elämäntyyliä, ja että hän olisi voinut ottaa tarkasteluksi artikkeliinsa muitakin naisia päätyen samankaltaiseen tulokseen.¹⁵ Vaikka Betty Peltosen tarinasta on löydettävissä paljon samankaltaisia seikkoja tämän tutkimuksen naisten tarinoihin, nousee artikkelista esille kuitenkin myös muutamia eroavuuksia. Samoihin piirteisiin kuuluu lähinnä tausta työläisperheessä, liittyminen puolueeseen nuorella iällä sekä vankila-aika. Artikkelissa ei kuvata tarkemmin Peltosen osallistumista puoluekursseille, mikä oli kuitenkin keskeinen osa jokaisen tämän tutkimuksen naisen tietä kohti SKP:n organisaattorin tehtäviä. Artikkelissa naisen toimijuus SKP:ssa ei myöskään ole keskeisessä osassa, vaikka joitakin Peltosen tehtävistä puolueen parissa tuodaankin esille.

Sotien ajalta on tehty myös tutkimusta naisten turvasäilöaikaan liittyen. On tutkittu naisten turvasäilökokemuksia ja sitä, millaisia perusteita Valpo käytti sulkiessaan naisia turvasäilöön sotien aikana.¹⁶ Lisäksi Ek-Valposta organisaationa ja poliittisista tuomioista yleisesti on tehty monipuolisesti tutkimusta.¹⁷ SKP:n jäsenten kirjoittamia elämäkerrallisia tekstejä on tutkinut Pirjo Kaihovaara, joka on tutkinut SKP:n jäsenten sotien jälkeen kirjoittamia lyhyitä elämäkerrallisia tekstejä. SKP:n kaaderien omaelämäkertoja on tutkinut myös Petri Remander pro gradu -tutkielmassaan, jossa hän pohti sitä, miten kahden kommunistin, Elli ja Nestori Parkkarin, omaelämäkerralliset tekstit heijastavat kommunistiyhteisön muistia.¹⁸ Remanderin

¹⁴ Katainen 1998, 105.

¹⁵ Katainen 1998, 141.

¹⁶ Kts. esim. Vuorinen 2020, Peltonen 1989 ja Mäki 2001 ja 2002.

¹⁷ Kts. esim. Simola, 2009.

¹⁸ Kaihovaara, 1997; Remander 2016.

gradussa tutkitaan saman henkilön (Elli Parkkari) tuottamaa muistiteta, jota hyödynnetään myös tässä tutkimuksessa.

1.2 Poliittinen toimijuus tutkimuskohteena

Tutkija Taina Uusitalon väitöskirjassa esitellään toimijuus-käsite ja tarkastellaan sen käyttöä. Väitöskirjassaan Uusitalo tutkii yhden suomalaisen työväenliikkeen 1900-luvun alkupuolen merkittävimmän naistoimijan, Fiina Pietikäisen, yhteiskunnallista toimijuutta 1930-luvulle asti. Uusitalo käyttää tutkimuksessaan biografista lähestymistapaa, ja hänen tutkimuksensa keskeisenä viiteryhmänä toimii työväenliikkeen naisaktiivit. Uusitalo kuitenkin erottaa tutkimuksensa poliittisesta elämäkertatutkimuksesta sillä perustella, että yhteisön rooli on merkittävämpi hänen tutkimuksessaan. Lisäksi toimijuus-käsite ei ole yleinen poliittisissa elämäkertatutkimuksissa.¹⁹ Uusitalon mukaan, toimijuus -käsite on yksilön toimintaa laajempi ja täten myös tutkimuksellisesti hedelmällisempi. Toimijuuden tarkastelussa tutkitaan samalla toiminnan taustalla olevia merkityksenantoja. Tutkimuksen kohdehenkilö nähdään toimijuustutkimuksessa hänen oman aikakautensa normeja tulkitsevana, muokkaavana sekä uudistavana yksilönä. Toimijuuden tutkiminen mahdollistaa myös niiden roolien tarkastelemisen, joita aikakauden yhteiskunta ja kulttuuri tarjoavat henkilölle. Uusitalo argumentoi, että yhteiskunnallisten rakenteiden tutkimuksessa toimijuus-käsite on soveltuvampi kuin toiminta-termi. Tarkastelemalla toimijuutta voidaan tunnistaa sukupuolisidonnaiset rakenteet, jotka rajoittivat tai muokkasivat naisaktiivien vaikutusmahdollisuuksia heidän aikansa poliittisessa ympäristössä. Tutkiessaan Fiina Pietikäisen toimijuutta Uusitalo tarkastelee sekä hänen toimintaansa työväenliikkeessä että niitä käsityksiä ja arvoja, jotka ohjasivat hänen toimintaansa. Toimijuuteen vaikutti aikakauden kulttuurin työläisnaisen toimijuudelle muodostuneet rakenteet ja rajat. Kontekstilla onkin merkittävä painopisteensä tutkimuksessa, jossa tarkastellaan yhteiskunnallista toimijuutta. Yksilöllinen toimijuus on osana tietynlaista dialogia suhteessa yhteisön, eli tässä tutkimuksessa kommunistiliikkeen, tavoitteita.²⁰ Samoin myös tässä tutkimuksessa kommunistinaisten toimijuuteen on vaikuttanut heidän oman aikakautensa tarjoamat mahdollisuudet, jotka olivat pitkälti rajalliset liikkeen illegaalisen aseman vuoksi.

¹⁹ Uusitalo 2014, 26-28.

²⁰ Uusitalo 2014, 28-29, 35, 37.

Tässä tutkimuksessa, kuten myös Uusitalon väitöskirjassa, sukupuolitutkimuksellinen näkökulma on läsnä. Uusitalon väitöskirjassa sukupuoli rinnastetaan myös toimijuuskäsitteeseen. Sosiologi Suvi Ronkaista lainatessaan Uusitalo korostaa, että sukupuolta tuotetaan ja myös toteutetaan toimijuuden kautta. Uusitalon esityksen tavoin myös tämä tutkimus tarkastelee kohdehenkilöiden yhteiskunnallista toimijuutta suhteessa aikakauden sukupuolinormeihin. Tutkimuksessa tulee näin ilmi se, miten aikakauden ihmisten käsitys sukupuolesta saattoi vaikuttaa henkilöiden toimijuuteen.²¹

Uusitalo nostaa esiin myös tähän tutkimukseen keskeisesti liittyvän havainnon siitä, että yhteiskunnallisesti aktiivisten työläisnaisten sosioekonominen asema poikkesi merkittävästi keski- ja yläluokkaisten naisten asemasta. Luokkaerot selittävätkin naistoimijuuteen liittyneitä eroavuuksia ajan suomalaisessa yhteiskunnassa. Vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä sosiaaliluokka oli yksi tärkeimmistä asioista, joka vaikutti ja rakensi ihmisten identiteettiä sekä yhteiskunnallista toimijuutta. Uusitalo toteaa, että keski- ja yläluokkaisten yksilöiden keskuudessa vallitsi 1900-luvun alkupuoliskolla keskeisesti käsitys siitä, että miehet ja naiset palvelevat isänmaataan eri tavoin. Naisten pääasiallinen vastuu oli huolehtia kodista ja kasvattaa lapsista moraalisia ja isänmaallisia, kun taas työelämä ja erityisesti yhteiskunnalliset asiat olivat miesten osa-alueita. Hänen tutkimuksensa tarkoituksena onkin selvittää työväenliikkeen sukupuolisidonnaisia käytäntöjä.²² Tämän tutkimuksen kohdehenkilöiden taustat sijoittuvat pääosin 1900-luvun alkuun, ja heidän myöhempiin poliittisiin valintoihinsa vaikuttivat vahvasti sekä heidän työläistaustansa että sisällissodan kokemukset. Uusitaloa mukaillen; poliittinen identiteetti on tärkeä tekijä, joka rakentaa yhteisön jäsenen toimijuutta.²³

Taina Uusitalo muistuttaa, että yksittäisestä, tai edes tässä tutkimuksessa viidestä naisaktiivista löytyneet tutkimustulokset eivät ole sellaisenaan yleistettävissä koskemaan kaikkia kommunistisia naisaktiiveja. Tutkimuksen tavoitteena ei ole suoraan yleistää havaintoja koskemaan kaikkia kommunistinaisia, vaan suhteuttaa viiden naisen tarinat laajempiin ilmiöihin hyödyntäen aikaisempaa tutkimusta.²⁴ Tätä tarkoitusta varten mikrohistoria valikoituikin metodiksi, josta kerrotaan lisää alaluvussa 1.4.

²¹ Uusitalo 2014, 32.

²² Uusitalo 2014, 32, 34-35.

²³ Uusitalo 2014, 47.

²⁴ Uusitalo 2014, 29.

1.3 Lähteet

Keskeisimpänä primäärilähteenä tutkimuksessa toimii Kansallisarkistossa sijaitsevan Ek-Valpon arkiston henkilömapit tutkimuksen viidestä kohdehenkilöstä. Etsivän keskuspoliisin, vuodesta 1938 alkaen Valtiollisen poliisin, henkilömappeihin kerättiin tietoa poliittisesti tai muulla tapaa merkittävistä henkilöistä. Henkilömappien aineisto koostuu muun muassa kuulustelupöytäkirjoista, kirjeistä, lehtileikkeistä ja ilmoituksista.²⁵ Jotta primääriaineisto ei nojautuisi vain Ek-Valpon näkökulmasta tuotettuihin tietoihin, käytän lähteenä myös Kansan Arkistossa sijaitsevan SKP:n kaaderijaoston henkilömappeja, joita puolueen toimihenkilöistä tehtiin sotien jälkeen puolueen laillistuttua. Kyseisistä henkilömappeista löytyy esimerkiksi lyhyitä omaelämäkertatekstejä, sekä muuta puolueen tuottamaa asiakirja-aineistoa, kuten lehtileikkeitä koskien kyseisiä henkilöitä. Tutkimuksessa hyödynnän myös Kansallisarkiston Venäjän valtion sosiaalipoliittisen historian arkistosta (RGASPI) löytyneen, yhden tutkimuksen henkilön lyhyen elämäkertatekstin, jota ei löytynyt Kansan Arkistosta. Kyseisessä arkistossa on sosialismin ja työväenliikkeen eri suuntausten edustajien yksityiskokoelmia eri puolilta Eurooppaa, sekä SKP:n jäsenten henkilöasiakirjoja ja henkilömappeja.²⁶ Osasta tutkimushenkilöitä löytyy lisäksi täydentävää muisteluaineistoa.

Lähteiden monipuolisuus on tärkeää, jotta aiheesta saa mahdollisimman moniäänisen. Elina Kataisen artikkelissa ”Kommunistit ja 1920-luvun uusi nainen – Betty Peltosen tarina” nostetaan esille huomio siitä, miten kommunisti Betty Peltosesta on jäänyt hyvinkin erilainen kuva hänen omiin muistelmiinsa tai henkilöarkistoonsa verrattuna EK-Valpon arkistoihin.²⁷ Tiina Lintunen ja Ville Okkonen kirjoittavat tutkimuksessaan eduskuntaryhmä kuutosten tapauksesta, että turvallisuuspoliisin ja vasemmistolaispoliitikkojen vuorovaikutuksessa on huomioitava erityinen lähdekritiikki. Turvallisuuspoliisi keräsi osan tiedoistaan myös kyseenalaisilla tavoilla. Turvallisuuspoliisin aineistoa kriittisesti lukemalla saadaankin luotua kuvaa siitä, millä tavoilla viranomainen suhtautui kommunisteihin 1919-1945 välisenä aikana, ja millaisia toimintatapoja se käytti valvonnassa. On siis hyvä ottaa huomioon tämä poliittinen näkökulma, jota niin sanottu valkoinen Valpo ylläpiti. Myöhemmin sotien jälkeen

²⁵ ”Valtiollinen poliisi. Opas Valtiollisen poliisin (ent. Etsivä keskuspoliisi) arkistoon”. Arkistojen Portin nettisivut.

<<https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/aineisto-opaat/valtiollinen-poliisi>> [luettu 3.2.2025].

²⁶ ”Venäjän valtion sosiaalipoliittisen historian arkisto (RGASPI), Moskova”. Arkistojen Portin nettisivut. <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/aineisto-opaat/venajan-valtion-sosiaalipoliittisen-historian-arkisto-rgaspi-moskova> [luettu 3.2.2025].

²⁷ Katainen 1998, 106.

turvallisuuspoliisi muuttui ”punaiseksi Valpoksi”, jonka johtohenkilöinä oli entisiä kommunisteja, jotka tarkkailivat puolestaan äärioikeistoa. Samalla tavalla myös tällöin poliittinen näkökanta oli läsnä.²⁸

Tutkija Pekka Nevalainen nostaa esille tärkeän lähdekriittisen huomion artikkelissaan EK-Valpon arkistoaineiston käyttöön liittyen. Nimittäin osa asiallisen materiaalin joukosta on sellaista tietoa, joka ei perustu mihinkään todenmukaiseen. Ilmoituksissa saatettiin esimerkiksi kerrata huhupuheita tai kuulusteltavat valehtelivat suoraan. Kuulusteluissa valehteleminen on toisaalta ymmärrettävää, sillä kommunisteja odotti useasti pitkätkin vankilatuomiot, mikäli he jäivät kiinni teoistaan. Tässä tutkimuksessa tuleekin ilmi, miten kaikki kohdehenkilöt kiertelivät totuutta omissa kuulusteluissaan. Turvallisuuspoliisi saattoi myös korostaa joitain asioita oman toimintansa tehokkuuden todistamiseksi tai vaikuttaakseen oikeuslaitoksiin päätöstenteossa. Nevalainen muistuttaa siitä, että turvallisuuspoliisin aineistoa käytettäessä on hyvä verrata tietoja myös muuhun saatavilla olevaan aineistoon. Tässä tutkimuksessa lähinnä henkilöiden omat muistelmat ja Kansan Arkiston materiaali auttavat antamaan vertailupohjaa. Lisäksi aiempi tutkimus auttaa kontekstin hahmottamisessa, mikä on tärkeää lähdeaineiston kriittisen lukemisen kannalta. Nevalaista kompaten, yksittäiseen asiakirjaan takertuminen ei ole järkevää, vaan henkilön valvonnan seuraaminen pidemmältä aikaväliltä auttaa täydentämään tiettyjä aukkoja ja epäselvyyksiä.²⁹ Henkilömappeja lukiessa huomaakin, miten tiedot saattavat erityisesti aluksi olla sekavia tai jopa vääriä, mutta valvonnan pidentyessä ja tutkinnan tarkentuessa yksityiskohdat selkeytyvät. Joka tapauksessa EK-Valpon arkistosta on saanut paljon irti tätä tutkimusta varten. Koska EK-Valpo valvoi tiiviisti kommunistien toimintaa ja raportoi siitä usein yksityiskohtaisesti, tarjoavat nämä lähteet runsaasti tietoa myös kommunistinaisten poliittisesta toimijuudesta. EK-Valpon toimintaan palataan vielä tarkemmin luvussa 5, jossa tarkastellaan naisten kiinnijäämistä, poliittisia tuomioita ja vankeusaikaa.

Kansan Arkiston SKP:n kaaderiaineiston henkilömappeissa on tutkimushenkilöiden kohdalla suureksi osaksi erilaisia lehtileikkeitä. Lisäksi kolmen henkilön kohdalla löytyi lyhyt elämäkertateksti, jonka puolue vaati jäseniltään sotien jälkeisenä ajanjaksona. Neljännen

²⁸ Lintunen ja Okkonen 2023, 22; Nevalainen 1997, 150; Vuorinen 2023, 55.

²⁹ Nevalainen 1997, 149-150.

henkilön vastaava elämäkertateksti löytyi jo edellä mainitusta RSGASPI:n aineistosta.³⁰ Tutkimuksessa palataan myöhemmin tarkemmin siihen, miksi mahdollisesti yhdestä tutkimushenkilöstä ei löytynyt kyseistä puolueen vaatimaa elämäkertatekstiä.

Pirjo Kaihovaara tutki lisensiaatintyössään SKP:n kaaderien elämäkerta-aineiston avulla Suomen Kommunistista Puoluetta poliittisen kulttuurin ympäristönä³¹. Kaihovaara tarkastelee tutkimuksessaan sitä, mikä SKP:n jäseniä kenties yhdistää liittymisessään puolueeseen sekä millaisia elämänvaiheita kaaderien elämäkertateksteissä tulee esille. Kaihovaaran aineistona toimi 230 kappaletta SKP:n jäseniltään ja jäsenkandidaateiltaan vuosien 1944–1955 aikana kerättyä pienoiselämäkertatekstiä. Hänen aineistossaan on kaikki SKP:n kaaderijaoston Helsingin, Lapin ja Etelä-Savon piirien henkilömapeista löytyneet tekstit.³² Lyhyistä, noin yhden sivun pituisista elämäkertateksteistä ilmenee jäsenten menneisyys, poliittinen toiminta, osallistuminen puoluekouluun sekä tuomiot. Nämä asiat esitetään teksteissä erittäin tiivistetysti, enemmänkin listauksen omaisesti. Joka tapauksessa ne toimivat hyvänä vertailupohjana EK-Valpon henkilömappien tietoja vasten. Lisäksi EK-Valpon henkilömappien tiedot päättyvät tutkimushenkilöiden osalta vuosiin 1944 ja 1945, mutta SKP:n kaaderiaineiston henkilömapeissa tietoja on pidemmältä aikaväliltä, mikä mahdollistaa tutkimuskohteiden sotien jälkeisten elämänviaheiden selvittämisen paremmin.

SKP oli laatinut tarkat ohjeet, joiden mukaan elämäkerrat oli koostettava. Teksteistä piti ilmetä henkilön yhteiskunnallinen syntyperä, -asema, -työ ja toiminta, tehtävät työväenliikkeissä ja puolueessa, sivistystaso, koulut ja kurssit, sekä perhe ynnä muut suhteet. Ohjeet kirjoitettiin myöhemmin kysymysten muotoon ja ne lähetettiin puolueen kaaderiorganisaatiolle käytettäväksi elämäkertojen keruussa. Ohjeet laadittiin vuonna 1944 ja uudet ohjeet vuonna 1947. Tämän tutkimuksen kolmen henkilön elämäkertatekstit on allekirjoitettu vuonna 1947. Kaihovaaran mukaan elämäkertojen kirjoittaminen ei ollut aina systemaattista kysymyksiin vastaamista. Tekstit ovat enemmän elämän tiettyihin osa-alueisiin rajautuneita elämäkertaselostuksia, ja yksilön itseilmaisu ei ole samanlaista kuin niin sanotuissa konventionaalisissa omaelämäkerroissa.³³ Tämän tutkimuksen kolmen elämäkertatekstin kohdalla kirjoittajan ääni vaihteli minämuodosta passiivimuotoon.

³⁰ SKP:lle kirjoitettuja lyhyitä elämäkertatekstejä löytyi tutkimuksen viidestä henkilöstä kaikkiaan neljältä: Ines Kytölältä ko. tekstiä ei löytynyt.

³¹ Kaihovaara 1997, 8.

³² Kaihovaara 1997, 9.

³³ Kaihovaara 1997, 9.

Tyypillisesti tavanomaisissa omaelämäkertoissa kirjoitetaan minämuodossa, mikäli kirjoittaja on itse elämäkerran kohteena.

Kaaderiaineiston lyhyiden omaelämäkertatekstien analysoinnissa on myös hyvä kiinnittää huomiota siihen, missä kontekstissa tekstit on kirjoitettu. Sotien jälkeen SKP vaati jäseniään kirjoittamaan lyhyen elämäkerran, mutta vaatimuksesta luovuttiin muutaman kuukauden kuluttua. Myöhemmin elämäkertoja vaadittiin lähinnä henkilöiltä, jotka olivat halukkaita tai jo tulleet valituiksi erilaisiin luottamustehtäviin, kuten piirikomitean jäseniksi.

Elämäkertatekstit kirjoitettiin aikana, jolloin SKP:llä oli vahva pyrkimys kontrolloida jäsenistöään ja jäsenistön ”aatteellista puhtautta”. Elämäkertojen alkuperäinen tarkoitus on ollut korostaa kirjoittajan aatteellista ”vilpittömyyttä” ja järjestötoiminnan kannalta olennaista ”nuhteettomuutta”. Tästä syystä elämäntarinaa on todennäköisesti valikoitu tapahtumia harkiten, jotta lopputulos olisi kulttuurisesti mahdollisimman hyväksyttävä. Kaihovaara muistuttaakin, että monet elämäkertateksteistä ovat olleet luonteeltaan enemmän menestyskertomuksia, joiden tavoitteena oli toimia puolueen nousun välineinä sotien jälkeisenä aikana.³⁴

Tutkimuksessa erityisesti kahden tutkimushenkilön myöhemmät muistelmat toimivat yhtenä lähdeyyppinä. *Paremmen huomisen puolesta. Elli Parkkari muistelee* (1993) on Elli Parkkarin omaelämäkertateos, jossa hän muistelee pääasiassa omia kokemuksiaan SKP:n jäsenenä. Teos muodostui kolmessa eri vaiheessa. Ensin Kansan Arkiston työntekijä Anna-Liisa Lehtoranta haastatteli Elli Parkkaria vuonna 1982 osana poliittisten vankien muistitiedon keräämistä. 1990-luvun alkupuolella toisen vaiheen aikana Parkkari ja Kansan Uutisten toimittaja Toivi Väre tekivät teosta yhdessä. Teos julkaistiin lopulta vuonna 1993 Kansan Sivistystyön Liiton toimittamana.³⁵

Toisen tutkimushenkiön, Vuokko (Kaisa) Junttilan, muistelmat löytyvät puolestaan Ulla-Maija Peltosen antologiasta *Naisia turvasäilössä – poliittisena naisvankina Suomessa 1930-1944* (1989). Teoksessa keskitytään kolmen eri naisen kokemuksiin vankila- ja turvasäilöajasta heidän vankila-ajan kirjeiden ja toisaalta myöhempien muistelmien kautta. Kyseinen aineisto on myös osa Kansan Arkiston 1980-luvun alun projektia, jossa oli tarkoitus

³⁴ Kaihovaara 1998, 152-154.

³⁵ Remander 2016, 5.

kerätä poliittisten naisvankien muistitietoa.³⁶ Junttilan vankila-ajan kirjeitä sisarelleen ei tässä tutkimuksessa hyödynnetä, sillä ne sisältävät paljon hyvin arkisia asioita, jotka eivät ole tutkimuksen aiheen kannalta olennaisia.

Sekä Parkkarin että Junttilan muistelmat antavat kosketuksen erityisesti heidän omasta kokemuksestaan vankila- ja turvasäilöajasta, mikä ei suuremmin ilmene muista primäärilähteistä. Kaisa Junttilan muistelmat ovat vuodelta 1976, eli lähes 40 vuotta myöhemmin itse tapahtumista. Lisäksi antologian toimittaja Ulla-Maija Peltonen on muokannut jokaista kertomusta hieman, esimerkiksi Junttilan muistelmaa on tiivistetty. Antologian muistelmien kirjoitushetkellä Junttila oli 69-vuotias, ja kertoessaan esimerkiksi liittymisestään SKP:hen, hän kirjoittaa ”vuoden 1926 lopulla tai 1927 alkuvuodesta liityin sitten SKP:n jäseneksi”³⁷, josta huomaa, ettei hän ole muistanut enää ajankohtaa tarkalleen. Kaaderiaineiston lyhyt omaelämäkertateksti kirjoitettiin puolestaan 1947, ja siinä tarkennetaan liittymisen tapahtuneen vuonna 1927. Elli Parkkarin muistelmat ovat nekin koottu yli neljäkymmentä vuotta SKP:n illegaalisen ajan jälkeen. Yksi muistelmien ja omaelämäkertatekstien tärkeimmistä lähdekriittisistä huomioista kohdentuukin yleensä henkilön omaan muistiin, sillä mitä pidempi aika kirjoitushetken ja todellisten tapahtumien välillä on, voivat asiat helposti muistua eri tavalla.

Omaelämäkertatekstit ja muistelmat sekä kaikki muu henkilön itsensä tuottama kuvaus elämästä yleistyi aineistotyyppinä 1960–1970-luvuilla, kun tutkijat alkoivat painottamaan tavallisten ihmisten, jopa enemmän marginalisoitujen yksilöiden elämien ja kokemusten tutkimisen tärkeyttä. Muistelmiin sekä myös omaelämäkerrallisiin teksteihin liittyvä erityinen lähdekritiikki on se, että niistä saatua tietoa ei voi käyttää sellaisenaan, vaan sitä tulee tarkastella suhteessa muuhun tutkimukseen ja primäärilähteisiin. Muistitieto perustuu kertojan omiin tulkintoihin, ja muistaminen on valikoivaa – se rakentuu yhteisöllisistä historiakäsityksistä ja uskomuksista. Ennen kaikkea muistitieto on kokemusperäisen tapahtuman tulkinnallinen jälkikuva. Elämäkertatekstit ja muistelmat tarjoavat kuitenkin monitieteisen näkökulman ja tuovat esiin menneisyyden moniäänisyyttä virallisempien lähteiden rinnalle. Tällaisten aineistojen ymmärtäminen edellyttää silti paitsi lähteiden kriittistä lukutaitoa myös perehtymistä siihen aikakauteen, jossa ne on tuotettu.³⁸

³⁶ Peltonen 1989, 5.

³⁷ Peltonen 1989, 102.

³⁸ Leskelä-Kärki ja Sjö 2022, 55-61; Lintunen ja Okkonen 2023, 201-202; Vuorinen 2023, 56.

Anni Vilkko käyttää väitöskirjassaan *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana: naisen elämän kerronta ja luenta* (1997), käsitettä kirjoittava subjekti, joka sisältää kertojan kirjoittamishetkellä olevan elämäntilanteen merkityksineen sekä kertomisen motiivit. Käsite myös painottaa kertojan suhteen merkitystä siihen tahoon, jolle omasta elämästä kerrotaan. Lisäksi se ilmentää kertojan itsemäärittystä suhteessa niihin odotuksiin ja käsityksiin, joita kertoja kokee muiden henkilöiden ja sosiaalisten yhteisöjen kohdistavan häneen itseensä. Toiseksi huomioitavana asiana on tällaisen subjektiivisen dokumentoinnin ongelma eli se, että kertomus henkilön elämästä ei ole heijastus suoraan tapahtuneesta. Omaelämäkerran kulttuurisidonnaisuutta ei sovi myöskään unohtaa. Yksilö on vastuussa siitä, millaisia asioita hän kokee tärkeäksi mainita omaelämäkerrassaan, ja usein näitä valintoja ohjaavat kulttuuriset elämän jäsenyykset.³⁹ Erityisesti henkilöiden kohdalla, jotka painottavat omaelämäkertomuksensa tapahtumat SKP:n jäsenenä toimimiseen, on syytä miettiä sitä, millaisia asioita on haluttu tarkoituksella tuoda esille kertomuksessa ja minkälaisilla tavoilla. Elli Parkkarin muistelmissa SKP:n toiminta ja tavoitteet saavat osin oikeutusta kertomuksen alkuun sijoitetun lapsuuden köyhyyden kuvauksen kautta, mikä näyttäytyy myös motivaationa liikkeeseen liittymiselle.

Pirjo Kaihovaaran mukaan SKP:n jäsenten omaelämäkerrallisia teoksia, joissa kuvataan sankarillisesti esimerkiksi vankilassa koettuja vaiheita, julkaistiin melko paljon erityisesti vuosien 1960–1990 aikana. Myös Tauno Saarela mainitsee kommunistien itsensä kirjoittamissa artikkeleissa ja muistelmateoksissa etenkin sotien jälkeisenä ajanjaksona aina Neuvostoliiton romahtamiseen asti esiintyvän tietynlaisen ”sankarikuvauksen”. Puolueessa historiankirjoitus on perinteisesti sidottu ideologiaan, minkä vuoksi sen laatiminen uskottiin yleensä vain harvoille puoluekoulutuksen saaneille toimitsijoille.⁴⁰ Ulla-Maija Peltosen antologiassa pääpaino onkin vankila- ja turvasäilökokemuksissa, ja Vuokko Junttilan muistelmista tällainen ”vaikeuksien kautta voittoon” -tyyppinen asetelma tulee hyvin esille. Edellä esitetyt näkökulmat ovat siis tärkeitä muistaa tutkimuksessa kyseisiä lähdetyyppejä tulkitessa.

³⁹ Vilkko 1997, 78, 91-93.

⁴⁰ Kaihovaara 1997, 84; Saarela 1996, 10.

1.4 Metodit

Tutkimuksessa lähestytään aihetta mikrohistoriallisesta näkökulmasta käsin. Mikrohistoria tarkoittaa lyhyesti ilmaistuna tutkimuksen tarkastelua yksityiskohdista kohti yleisempää. Mikrohistorialle tyypillistä on myös toimijuuden painottaminen, minkä vuoksi se tuntuikin naisten toimijuutta tarkastelevassa tutkimuksessa järkevältä lähestymistavalta. Mikrohistorian kohteita ovat usein henkilöt tai ilmiöt, jotka olivat jollain tavalla aikanaan poikkeuksellisia, esimerkiksi yhteiskunnan marginaalia tai alemmaa sosiaaliluokkaa. Suomen Kommunistinen Puolue oli heti perustamisestaan alkaen kielletty aina sotien päättymiseen asti, ja erityisesti kommunistilakien sekä sotien aikana kommunisteihin suhtauduttiin valtaväestön ja julkisen mielipiteen kautta enemmän negatiivisesti. Liike oli siis ajettuna yhteiskunnan marginaaliin. Lisäksi mikrohistoriallinen näkökulma painottuu ”yksilöihin, jotka rakentavat, ylläpitävät tai hajottavat yhteiskunnallisia rakenteita ja jotka näin vaikuttavat historian kulkuun”⁴¹. Näitä ”yhteiskunnallisten rakenteiden hajottavia” tavoitteita voidaan nähdä SKP:n jäsenillä olleenkin. Mikrohistoriallinen tutkimus myös tavoittelee avaamaan historiallisten toimijoiden kokemuksia, eli siis sitä, miten toimijat näkivät itsensä ja elämänsä, sekä millaisia merkityksiä he antoivat asioille. Mikrohistorian antina nähdään se, että se auttaa täydentämään vallitsevia historiakuvia ja yleistyksiä, sekä näkemään menneisyyden moniulotteisemmin. Mikrohistoriallinen näkökulma tuo myös uutta aiheisiin, joita on jo tutkittu tai joista tiedetään vasta vähän.⁴²

Jill Lepore tuo esseessään elämäkertatutkimuksen ja mikrohistorian tutkimuksen välisiä eroja ilmi. Monessa tapauksessa näiden kahden välillä on enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja. Leporen mukaan kuitenkin yksi elämäkertatutkimuksesta erottava piirre mikrohistoriassa on se, että mikrohistorian tutkimuksen arvo löytyy sen esimerkillisyydestä, eli siitä, miten tutkittavan henkilön elämä toimii vertauskuvana laajemmille, kulttuuria kokonaisuudessaan koskeville kysymyksille. Elämäkertatutkimus pohjautuu puolestaan pitkälti ajatukseen yksilön elämän ainutlaatuisuudesta ja merkittävyydestä sekä hänen myötävaikutuksestaan historiaan. Toinen erottava piirre näiden tutkimustyyppien välillä on se, että perinteiset elämäkertakirjoittajat pyrkivät kuvaamaan yksilöä ja kertomaan hänen elämäntarinansa, kun taas mikrohistorioitsijat, jotka jäljittävät tutkimuskohteitaan usein niukkojenkin lähteiden avulla, keskittyvät enemmänkin pienten arvoitusten ratkaisemiseen. Tämän prosessin myötä

⁴¹ Lantela 2022, 74.

⁴² Lantela 2022, 73–75.

mikrohistorioitsija saattaa toki hahmotella tutkittavan koko elämäntarinan, mutta se ei ole ensisijainen tavoite.⁴³ Lisäksi mikrohistorioitsijat säilyttävät usein tutkittaviinsa tietynlaisen etäisyyden (tai ainakin kuvitelman etäisyydestä), mikä on harvinaisempaa elämäkertatutkimuksessa. Mikrohistoria vetää sekä kirjoittajan että lukijan huomion kauemmas itse tutkimuskohteesta ja enemmän kohti kulttuuria.⁴⁴ Tässä tutkimuksessa kiinnostus on tarkastella nimenomaan kommunistinaisten toimijuutta puolueessa laittomalla ja laillisella ajalla. Tutkimuskohteena olevat viisi henkilöä toimivatkin tutkimuksessa esimerkillisessä roolissa luomassa yleiskatsausta aikakausien kommunistisiin käytäntöihin naisten näkökulmasta.

Esittelen tutkimuksen kohteena olevat viisi naishenkilöä tarkemmin luvussa 2. Kuten Piia Vuorinen kirjoittaa väitöskirjassaan koskien naisiin kohdistunutta valvontaa EK-Valpon toimesta, yhteiskunnan marginaalissa olleiden ja aikansa normeja rikkoneiden henkilöiden nimeämistä on pohdittava tarkkaan historiantutkijan eettisiin velvollisuuksiin vedoten. Toisin kuin Vuorinen omassa väitöskirjassaan, tulen itse käyttämään tutkimushenkilöistä heidän koko nimeän läpi tutkimuksen. Tässä tutkimuksessa esiintyvät viisi naista olivat kaikki aatteensa puolesta valmiita istumaan vankilassa illegaalisen toimintansa takia, ja he olivat myös sotien jälkeen valmiita ryhtymään lailliseksi muuttuneen kommunistisen puolueen toimintaan, jonka vuoksi koko nimen käyttäminen on perusteltua.⁴⁵ Kuten on jo tullut esille, osa naisista on lisäksi tuottanut muistitietoa omalla koko nimellä myös myöhemmin sotien jälkeisenä ajanjaksona.⁴⁶ Myös muutamassa aiemmassa tutkimuksessa, kuten esimerkiksi Joni Krekolan väitöskirjassa, tämän tutkimuksen naisista on käytetty heidän oikeaa koko nimeään. Krekola on erottanut suomalaisten käyttämät salanimet kursiivilla omassa tutkimuksessaan, ja samaa käytäntöä jatketaan tässä tutkimuksessa.⁴⁷

⁴³ Lepore 2001, 133.

⁴⁴ Lepore 2001, 140-142.

⁴⁵ Vuorinen 2023, 58-60.

⁴⁶ Muistelua ovat tehneet Vuokko Junntila, Elli Parkkari ja Elli Stenberg.

⁴⁷ Krekola 2006, 39.

2 Naisten tausta

Tässä pääluvussa käydään läpi ensin tutkimuskohteiden sosiaalinen tausta, ja alaluvussa 2.2 esitellään naisten poliittisen toimijuuden alkutaivalta ja luodaan samalla katsaus SKP:n ohella tapahtuneeseen muuhun järjestötoimintaan. On hyvä huomioda, että monet alaluvussa 2.2 esiin nousseista järjestöistä olivat keskeisesti kommunistiselle puolueelle alisteisia tai hyvin lähellä sitä. Naisten taustan esittelemisen aluksi auttaa avaamaan heidän myöhempiä elämänvalintojaan paremmin. Naisten sosiaalisessa taustassa sekä heidän varhaisessa poliittisessa toimijuudessaan voidaan huomata yhtäläisyyksiä, mutta myös joitakin eroja. Tutkimuksen kohteena olevat henkilöt ovat Vuokko Junttila (s. 1907), Ines Kytölä, (s. 1905) Elli Parkkari (s. 1907), Eva Sassi-Korhonen (s. 1895) ja Elli Stenberg (s. 1903).

Pirjo Kaihovaara huomasi tutkiessaan SKP:n jäsenten kirjoittamia elämäkertatekstejä, että niissä esiintyi yhtenäisenä piirteenä työläiskokemus. Myös tässä tutkimuksessa kohdehenkilöiden tausta on työläiskodeissa. Yhteiskunnallisen syntyperän voidaankin tulkita määritelleen henkilöiden elämänkulkua hyvinkin pitkälle. Köyhässä työläiskodissa varttuminen tarkoitti esimerkiksi koulutuksen puutetta tai sen lyhytkestoisuutta sekä aikaisen aloittamisen palkkatyössä. Työläistausta määritteli pitkälti elämän valintoja myöhemminkin, ja kollektiivinen identiteetti muodostui alistetusta työläisasemasta. 1900-luvun alkupuolen tyttöjen tyypillinen ensimmäinen työtehtävä oli toimia pikkupiikoina. Monelle liittyminen työväenliikkeisiin ja järjestötoimintaan oli selkeää jo nuoresta iästä. Lapsuuden ajan työväenliikkeissä ja järjestöissä saatu kokemus tulevat esille monessa elämäkertatekstissä, ja niiden voidaan tulkita myös muovanneen identiteettiä. Myös sosiaalisella ympäristöllä oli merkityksensä. Kaihovaaran mukaan sisällissodan vaikutustakaan ei voi kiistää elämäkertateksteissä. Sodat muuttivat ajattelutapoja ja olosuhteita monen SKP:läisen kohdalla.⁴⁸

2.1 Sosiaalinen tausta

Vuokko (Kaisa) Junttila syntyi Helsingissä vuonna 1907, ja hän oli ammatiltaan toimistotyöläinen.⁴⁹ Muistelmissaan hän kuvailee lapsuutensa olleen köyhää, ja nälkää nähtiin

⁴⁸ Kaihovaara 1998, 155, 159, 163.

⁴⁹ Hmp I B SKP Vuokko Junttila, Kansan Arkisto.

erityisesti sisällissodan aikana, mutta myös sen jälkeen. Hänen vanhempansa olivat työläistäustaisia. Junttilan isä oli osallisena punakaartissa, ja hän oli vankileirillä jouluuun 1918 asti.⁵⁰ Junttila kävi kansakoulua, kauppakoulua ja muutamia konekirjoituskursseja. Koulun jälkeen Junttila toimi toimistotyössä, kirjanpitäjänä sekä kassanhoitajana. Junttilalla oli yhteensä 7 sisarusta.⁵¹ Hänen sisaristaan Vappu Junttila, joka oli vain kaksi vuotta nuorempi, osallistui myös useisiin työväenjärjestöihin. Vappua oli kuulusteltu vuonna 1930 EK:ssa, ja hän oli todennut, että työväenyhdistyksissä hän halusi olla mukana siitä syystä, että sieltä löytyi useimmat lapsuus- ja koulukaverit. Vapun mukaan puoluetoiminta ei niinkään kiinnostanut häntä, mutta hän olisi toisaalta omien sanojensa mukaan todennäköisesti liittynyt myös mukaan SKP:hen, mikäli siskonsa Vuokko olisi vain pyytänyt. Vuokon veli oli talvisodan aikana karannut rintamalta Venäjälle, ja EK:n tietojen mukaan hän oli koittanut sieltä käsin saada myös muita sotilaita ”kääntämään aseensa”.⁵² Vasemmistolais toiminta periytyi siis Vuokon lisäksi myös ainakin kahdelle muulle sisarukselle.

Ines Kytölä syntyi Multialla vuonna 1905, ja oli myöhemmin kirjoilla Turussa, jonne hän muutti 1920-luvun alussa. Hän hankki toimeentulonsa jo vuodesta 1918 alkaen aloittaen palvelijattaren ammatissa. EK-Valpon asiakirjoissa Kytölään eri ammattinimikkeitä ovat myös: pesijätär, vaatetustyöläinen, tarjoilija, tehtaantyöntekijä ja siivooja.⁵³ Omissa kuulusteluissaan hän totesi, että hänen isänsä oli kuollut jo ennen vuotta 1918, ja äitinsä ennen tätä. Hänellä on kertomansa mukaan neljä siskoa ja kaksi veljeä. Hän oli käynyt kaksi vuotta kansakoulua sekä rippikoulun.⁵⁴ Ines Kytölä käytti paljon erilaisia peitenimiä, joita olivat *Thyra Sandberg*, *Elli*, *Lempi Laitinen* ja Neuvostoliiton LVKY-koulussa puoluenimenä oli *Lea Borg*” Useista eri identiteeteistä ja nimistä johtuen EK-Valpon Kytölään kohdistama valvonta oli asiakirjoista päätellen hankalaa. Vasta 1937 lopulla EK tuntui saavan lopullisen varmistuksen Ines Kytölään oikeasta henkilöllisyydestä.⁵⁵

Elli Parkkari (o.s. Kumpulainen) syntyi Pohjois-Savon maakunnassa vuonna 1907, ja ammatiltaan hän oli tehdastyöläinen.⁵⁶ Parkkarilla oli kahden muun sisarensa kanssa

⁵⁰ Peltonen 1989, 97-98.

⁵¹ Hmp I B SKP Vuokko Junttila, Kansan Arkisto.

⁵² Kptk no. 41/30, hm 1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA; Ptk no. 50/1941, hm 1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

⁵³ Hm 38 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

⁵⁴ Kptk no. 16/1938, hm 38 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

⁵⁵ Hm 38 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

⁵⁶ Hm A:2751 Elli Parkkari, EK-Valpo, KA.

työläisperheen lapsi. Hän kertoo muistelmissaan, että hänen isänsä oli suhtautunut työväenliikkeeseen aina myönteisellä tavalla, ja äitinsä osallistuneen työväenyhdistyksen toimintaan. Parkkari muistelee myös lapsuudenkodissaan olleen usein nälkä, viitaten köyhiin olosuhteisiin työläistaustaisessa perheessä.⁵⁷ Hän joutui aloittamaan ansiotyönteon jo kymmenen vuoden iässä, osittain isänsä sairastumisen vuoksi. Kaksitoistavuotiaana Parkkari siirtyi Helsinkiin, ja työskenteli siellä kotiapulaisena, ja myöhemmin tehdastyöläisenä. Opintoja Parkkarilla oli takanaan neljä vuotta kansakoulua sekä kauppakoulun iltakurssi. Parkkari käytti *Kaisa Hakala* -peitenimeä Suomessa, ja Neuvostoliitossa hän oli salanimeltään *Anna Lauren*.⁵⁸

Eva Sassi-Korhonen syntyi Heinjoella vuonna 1895, ja oli kirjoilla Viipurissa. Evan oikea sukunimi on Laurikkala, mutta tätä sukunimeä ei hänestä kertovissa aineistoissa juurikaan käytetä. Sassi-Korhonen on EK-Valpon mukaan ”otettu nimi”. Hänen puoluenimiään olivat *Keihänen* ja *Leena Repo*. Lisäksi hän käytti Suomessa peitenimeä *Hilja Hiltunen*. Sassi-Korhonen kävi kansakoulua kaksi luokkaa. Sassi-Korhosen vanhemmat olivat työläisiä; isänsä oli rakennustyöläinen ja äitinsä maatyöläinen. Hän kertoo lisäksi elämäkertatekstissään olleensa 9-vuotiaaksi asti vanhempiensa luona, jonka jälkeen hän aloitti työt ensin lastenhoitajana ja myöhemmin hän oli teini-ikäisestä lähtien maatöissä sekä keittiöhommissa. Hänen varsinaisen ammattinsa oli kuitenkin ompelija. Hän meni naimisiin vuonna 1916 myöhemmin punakaartin päällikkönä toimineen miehen kanssa, joka joutui teloitetuksi. Eva oli itsekin osallistunut sisällissotaan lääkintä- ja siivoushuollon tehtävissä.⁵⁹

Elli Stenberg syntyi vuonna 1903 Tampereella. Hänen vanhempansa olivat työläisiä, ja hänen isänsä kuoli vuonna 1918. Elämäkertatekstissä ei kerrota tarkemmin sitä, kuoliko isä sisällissodan seurauksena. Myös Ellin vanhempien kerrotaan olleen työläisperheestä. Stenberg oli seitsenlapsisen perheen tytär. Hänen sisaruksistaan kaksi oli myös mukana politiikassa, nimittäin EK:ssa hänen veljeään epäiltiin SKNL:n Tampereen piirin nuoriso-organisaattoriksi. Veljen lisäksi myös Ellin sisko oli toiminut aktiivisesti Tampereen alueella kommunistien maanalaisessa toiminnassa, jossa myös Elli teki ansiokasta työtä.⁶⁰ Kansakoulun käytyään Stenberg aloitti ansiotyön lastenhoitajana. Hän kävi myös Kauppakoulun iltakoulussa ja

⁵⁷ Parkkari 1993, 10.

⁵⁸ Hmp I B SKP Elli Parkkari, Kansan Arkisto.

⁵⁹ 1585 Sassi-Korhonen, RSGASPI, KA; Hm 306a, 306b, 306c Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

⁶⁰ Aatsinki 2003, 83; Hmp I B SKP Elli Stenberg, Kansan Arkisto; Hm A:2002 Elli Stenberg, EK-Valpo, KA.

työväenopistossa. Hänen varsinainen ammattinsa oli vaatetusosalta. Lisäksi hän toimi erilaisissa tilapäistöissä muun muassa ravintolassa, myyjänä sekä kirjanpitäjänä. Stenbergin kerrotaan myöhemmissä muisteluissa jo pienestä alkaen joutuneen näkemään ”työläisten ankaran taistelun ehtojensa puolesta”.⁶¹

Kuten tämän alaluvun esityksestä nähdään, tutkimuksen naiset ovat pääosin kaikki syntyneet 1900-luvun alussa. Ainoastaan Eva Sassi-Korhonen oli heitä muita vanhempi syntyessään jo vuonna 1895. Jokaisen naisen tausta on heidän oman kertomuksensa mukaan työläisperheessä, lukuunottamatta Ines Kytölää, joka ei kerro yksityiskohtaisemmin perheestään. Kytölä kuitenkin aloitti työnteon jo 13-vuotiaana, mikä viittaisi työväenluokan taustaan. Lisäksi Kytölä itse toimi ammateissa, jotka olivat työväenluokalle tyypillisiä: vähän ammatillista koulutusta vaativat työt⁶². Myös muut naiset harjoittivat työväenluokalle tyypillisiä ammatteja, lukuunottamatta Vuokko Junttilaa, joka kertookin muistelmissaan, että ei toimistoapulaisena kuulunut proletariaattiin, mistä hän itse tunsu mielihapaa.⁶³ Naisia yhdistää myös toisaalta heidän koulutustaustansa. Jokainen oli käynyt muutaman vuoden ajan kansakoulua, ja osalla oli tämän lisäksi myös Kauppakoulun iltakursseja takana. Koulunkäyntimahdollisuudet olivat rajatut 1900-luvun alkupuolella toisaalta sukupuolen ja toisaalta luokka-aseman takia.⁶⁴ Yksi naisista, Eva Sassi-Korhonen, oli osallistunut vuoden 1918 sisällissotaan, ja muut olivat kokeneet sodan 11-, 13- ja 15-vuotiaana. Tutkimushenkilöiden elämäkertateksteissä ei mennä kuitenkaan syvällisesti sisällissodan tapahtumiin tai kokemukseen. Lyhyenä mainintana tulee esille lähinnä esimerkiksi vanhemman osallistuminen punakaartiin, kuten Vuokko Junttila kertoi omasta isästään, tai sodan aiheuttanut kasvava nälkä.

2.2 Poliittinen tausta ja järjestötoiminta SKP:n ohella

Pääluvussa 4 tarkastellaan SKP:tä organisaationa ja analysoidaan naisten roolia sen toiminnassa. Tässä alaluvussa painopiste on naisten järjestötoiminnassa puolueen rinnalla sekä heidän poliittisen toimijuutensa kehittymisessä ennen puolueeseen liittymistä. Poliittinen

⁶¹ Hmp I B SKP Elli Stenberg, Kansan Arkisto; Hm A:2002 Elli Stenberg, EK-Valpo, KA.

⁶² Tällaisia töitä olivat esimerkiksi naisvaltaiset teollisuudenalan työt, palveluammattin työt sekä sekatyöläisyys. Mäki 2002, 62.

⁶³ Peltonen 1989, 105.

⁶⁴ Mäki 2002, 63.

toimijuus alkoi monella tutkimuskohteista jo ennen liittymistä Suomen kommunistiseen puolueeseen. Monet saivat esimerkkiä vanhemmiltaan tai muualta lähipiiristään. Vasmemistolaiseen yhdistys- ja järjestötoimintaan osallistuminen vaikeutui kuitenkin 1920-1930 luvun taitteessa kommunistilakien säätämisen lopputulemana.

Suomessa naisten yhteiskunnallinen aktiivisuus alkoi hahmottua vasta 1800-luvun lopulla, kun muodollinen järjestötoiminta yleistyi. Tällöin perustettiin esimerkiksi työväenyhdistyksiä, nuorisoseuroja ja naisasiayhdistyksiä. Järjestäytymisen alussa ei ollut sukupuolisia eroja, vaan sekä miehet että naiset liittyivät esimerkiksi nuorisoseuroihin ja työväenyhdistyksiin. Vasta 1900-luvun alussa organisoituminen alkoi muistuttaa länsimaista sukupuolijakoista mallia. Tällöin myös järjestötoiminta alkoi kehittyä luokkasidonnaisempaan suuntaan.⁶⁵ Luontevana väylänä SKP:hen toimi 1920-luvun alussa Suomessa liittyminen julkisiin vasemmistolaisiin järjestöihin, koska niiden yhteydessä toimi useimmiten salainen SKP:n puoluesolu, joka koetti ohjailla toimintaa.⁶⁶

Oikeiston ja keskustan joukoissa alkoi kasvaa valmiutta autoritaaristen keinojen käyttöön 1920-1930 aikana. Kommunismin katsottiin kuitenkin kukistuvan hiljalleen, jota oli vauhdittanut erityisesti vuoden 1928 massiiviset pidätykset SKP:n johtohahmojen keskuudessa. Pidätykset saattoivat kommunistien toiminnan pitkäksi aikaa ilman ohjausta, ja paikoitellen se lakkasi kokonaan. Tämä laannutti keskustan autoritaarisuutta, mutta oikeistossa se kasvoi. Oikeistolaiset tavoittelivat työväenliikettä ja äänioikeusuudistusta edeltäneiden sääty-yhteiskunnan voimasuhteiden palauttamista, johon he olivat valmiita käyttämään myös ulkoparlamentaarisia keinoja. Periaatteena oli läpi 1920-luvun ollut se, että kun viranomaiset olivat saaneet jonkin järjestön lainvastaisuuden osoitetuksi ja lakkautetuksi, perustivat kommunistit tämän tilalle uuden järjestön jatkamaan edeltäjänsä toimintaa. Kommunistit olivat myös Suomen Ammattijärjestön johdossa muiden suurimpien ammattiliittojen ohella. Oikeistokonservatiiveille kommunistien esillä oleminen merkitsi enemmän, kuin heidän tosiasialliset aikaansaannoksensa.⁶⁷

Vuoden 1929 aikana oikeistoradikaalit aktivoituivat ja alkoivat vaatimaan kommunismin lopullista kukistamista yhteiskunnasta. Vuoden loppupuolella Lapualla pidettiin maakunnallinen kansalaiskokous, jossa aiheena oli kommunistien kiihoitustoiminnan

⁶⁵ Sulkunen 1987, 169-171.

⁶⁶ Krekola 2003, 37.

⁶⁷ Siltala 1985, 41-45.

lopullinen päättäminen sisällissodan vaaraan vedoten. Vaatimuksesta syntyikin julkisen vasemmistolaisen toiminnan asteittainen kieltäminen. Yhdistyslakimuutos astui voimaan vuoden 1930 alussa, mikä mahdollisti sen, että heti kun kyseessä tuntui olevan kielletyn järjestön toiminnan jatko uuden nimen suojaamana, saatiin toiminta heti estetyksi. Alkuun laki kohdistui enemmän nuorten työläisten opintoyhdistyksiin, jotka olivat toiminnassa vuoden 1925 lakkautetuksi tulleen nuorisoliiton korvaajana. Yhdistyslakimuutoksen jälkeen vuoden 1930 aikana hyväksyttiin viisi niin sanottua kommunistilakia. Lapuan liike oli alkanut painostamaan hallitusta, mikä vauhditti lakien hyväksymistä. Kommunistilait tiukensivat rangaistuksia painovapauden rikkomuksista ja helpottivat kommunististen lehtien lakkauttamista pysyvästi. Lisäksi lakien avulla estettiin kommunistien valinta eduskuntaan tai kunnallisiin luottamustehtäviin. Myös presidentti sai valtuudet säätää kansalaisvapauksia rajoittavia määräyksiä poikkeusoloissa. Yhdistysten lakkauttaminen lopetti kommunistien vaikutusvallan kunnallisissa ja valtiollisissa elimissä sekä ammattiyhdistysliikkeessä.⁶⁸ Kommunistien liikehdintä tukahdutettiin 1930-luvun kuluessa viranomaisten toimesta, jossa Etsivä keskuspoliisi oli mukana kärkipäässä. Pikkuhiljaa kaikki kommunistinen toiminta, ja sen kaltaiseksi tulkittu, muuttui rikolliseksi. Täten SKP:n vielä vapaana olleet toimijatkin menettivät mahdollisuutensa julkiseen toimintaan. Puolue joutui menemään yhä syvemmälle maan alle.⁶⁹

Vuokko Junttilan isä oli mukana työväen järjestötoiminnassa, johon myös hänen äitinsä osallistui toisinaan. Junttila itse kertoo, että hänen isänsä vei heitä lapsia mukaansa työväenyhdistykselle Pakilassa. Järjestötyöstä tulikin Vuokolle oma juttu jo lapsena. Junttila muistelee, että työväen järjestötoimintaan kuuluminen oli hänelle hyvin luonnollinen asia, ja siihen vaikutti erityisesti kodin henki sekä hänen isänsä esimerkki. Hän aloitti Ihanneliitossa⁷⁰, missä hänen isänsä oli ollut.⁷¹ Vuokko oli myös mukana Pakinkylän sosialistisessa nuorisoliitossa vuosina 1924-1926. Sosialistisia nuorisoliittoja perustettiin vuoden 1923 lakkautetun Sosialidemokraattisen nuorisoliiton jälkeen. Kyseiset yhdistykset saivat toimia vuoteen 1926 asti.⁷² Junttila toimi myös Järjestönuorten ohjaajana Pakinkylässä vuodesta 1929 alkaen. Junttila osallistui nuorempana ennemmin käytännön töihin kuin varsinaisiin luottamustoimiin. Hän myönsi myös kuulusteluissa olleensa jäsenenä Pakinkylän

⁶⁸ Siltala 1985, 53-55; Suoranta 1994, 3-4.

⁶⁹ Vuorinen 2023, 43;

⁷⁰ Sosialidemokraattinen nuorisojärjestö 1900-luvun alussa.

⁷¹ Peltonen 1989, 101-102.

⁷² Stenberg 1974, 20-21; Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

työväenyhdistyksen valistusjaostossa. Vuonna 1927 hän oli liittynyt Helsingin nuorisoliittoon. Hän oli myös Nuorten Työläisten opintoyhdistyksessä mukana, jossa hänet valittiin mukaan puolustuskomiteaan vuoden 1928 kokouksessa. Puolustuskomitean tarkoituksena oli työskennellä vangittujen hyväksi. Lisäksi Junttilan urheiluharrastukset olivat EK:n mukaan työväen urheiluliikkeen ”kommunistisella siivellä”. Vuonna 1930 Junttila olikin Työväen Urheiluliiton Uudenmaan piirikunnan edustajana liiton piirikokouksessa. Työväen Urheiluliitto (TUL) toimi tärkeimpänä työläisnaisten ”ruumiinkulttuurin kohottajana”. Tavoitteena urheilutoiminnassa oli henkisen puolen lisäksi myös fyysisesti voimakas työväenluokka.⁷³

Ines Kytölän poliittinen tausta ja toimijuus alkoi lähteiden mukaan hänen ollessaan 19-vuotias. Hänen mainitaan osallistuneen monien kommunististen järjestöjen toimintaan ennen vuotta 1929, jolloin kyseiset järjestöt lakkautettiin jo edellä esiteltyjen kommunistilakien johdosta. 1925-1929 välisenä aikana Kytölä oli ollut osallisena Turun työväen sivistysliiton opintorenkain toiminnassa, Turun työväen nuorisoyhdistyksen toiminnassa, Turun työväen paikallisjärjestön toiminnassa, sekä Suomen työväen järjestönuorten liiton toiminnassa. Työväen paikallisjärjestöjä perustettiin vuonna 1923 Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen lakkauttamisen jälkeen. Kytölä oli myös Turun sosialistisen nuorisoliiton jäsenenä vuoteen 1926, jolloin sosialistiset nuorisoliitot lakkautettiin.⁷⁴ Hänet oli lisäksi valittu Turun ravinto- ja nautintoainetyöntekijöiden teollisuusneuvostossa ammattiosaston edustajaksi, jona aikana hänet valittiin Turun Aammatilliseen Keskusneuvostoon. Tässä osallistuneena hän kertoi päässeensä matkalle Venäjän vierailulle vuonna 1927. Ines Kytölä itse myöntää myös kuulusteluissaan osallistuneensa erilaiseen järjestötoimintaan vuodesta 1924 alkaen. Lisäksi Kytölä oli kuulunut Turun työväen vaalikomiteaan, jonka hän kuulusteluissa kuitenkin monta kertaa kiisti, sillä EK-Valpon asiakirjojen mukaan kyseinen järjestö järjesti vaalien alla ”kommunistikihoitusta” ja kommunistista toimintaa. Vaalikomiteasta oli viranomaisten mukaan muodostunut Turussa kommunistisen toiminnan keskeisin ”johtaja”, sillä sen katsottiin edustavan kaikkia Turun vasemmistotyöläisiä. Toimintaa kuvataan myös lakkautetun Suomen Työväenpuolueen jatkajaksi.⁷⁵ Ei ole siis ihme, että Kytölä kiisti Vaalikomitean osallisuutensa.

⁷³ Lähteenmäki 1995, 232; Hmp I B SKP Vuokko Junttila, Kansan Arkisto; Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA; Hm no 104 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

⁷⁴ Stenberg 1974, 18, 21; Hm no 38 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA; Hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

⁷⁵ Hm no 38 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA; Hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

Elli Parkkari aloitti poliittisen toimintansa myös nuorena. Jo 13-vuotiaana häntä oli kehoitettu liittymään Järjestönuoriin, mutta hän ei vielä uskaltanut silloin. 14-vuotiaana hän kuitenkin liittyi Helsingin sosialidemokraattiseen nuorisoliittoon, ja sen jatkoksi vuonna 1923, ollessaan 16-vuotias, hän liittyi Helsingin sosialistiseen nuorisoliittoon. Nuorisoliitossa Helsingissä hän oli mukana ainakin vuoteen 1932. Hän toimi lisäksi ohjaajana Järjestönuortenliitossa Käpylän osastossa 1920-luvun puolivälissä. Vuonna 1927 Parkkarin mainitaan liittyneen Suomen Kommunistiseen Nuorisoliittoon, ja hän itse kertoo tulleensa valituksi kyseisen liiton keskuskomiteaan vuonna 1930, missä toimessa hän pääsi matkustelemaan eri kokouksissa. EK oli lisäksi löytänyt Parkkarilta Metallityöväenliiton jäsenkirjan kotietsinnästä 1930-luvun lopulla. Omissa kuulusteluissaan Elli sanoo, ettei muista tarkkoja vuosia, jolloin oli ollut mukana näissä edellämainituissa järjestöissä, ja kiistää kuitenkin olleensa missään johto- tai toimikunnissa mukana. Hän muistelee myöhemmin SKNL:n kautta joutuneensa myös SKP:n jäseneksi.⁷⁶

Eva Sassi-Korhosen poliittinen toimijuus alkoi 19-vuotiaana hänen liittyessään vuonna 1914 Suomen Sosialidemokraattiseen puolueeseen, jossa hän oli mukana vuoteen 1918 asti. Hän oli lisäksi Sekatyöläisten ammattiliitossa vuodesta 1914 lähtien, ja Neuvostoliitossa Valistustyöväen teknisen ammattiliiton jäsen. Vuonna 1918 hän otti osaa sisällissotaan toimien lähinnä punakaartin puolella ”sanitääriyössä” ja varusteluosaston tehtävissä. Hänet tuomittiin 1918 elokuussa törkeästä varkaudesta ja avunannosta valtiopetokseen kuudeksi vuodeksi. Eva kuitenkin vapautui omien sanojensa mukaan yleisen armahduksen perusteella 1919. EK-Valpon asiakirjoissa kuitenkin mainitaan myös erään kuulusteltavan sanoneen, että hän vapautui jo aikaisemmin, sillä eräs sotilaslääkäri oli ottanut hänet siivoojaksi. Eva oli myös kertonut suojeleuskuntamiehelle, jonka palvelijattarena oli toiminut vuosina 1916-1917, että hänellä oli ollut vankilassa hyvät välit joidenkin upseerien kanssa, minkä vuoksi hän oli päässyt käymään myös kotona, vaikka olikin vanki.⁷⁷

Elli Stenbergin kerrotaan tulleen mukaan järjestötoimintaan jo lapsena Työväen Raittiusliiton lapsijärjestö Toivonliiton kautta. Sen jälkeen ennen sisällissotaa, hän aloitti toimintansa Järjestönuorissa. Vuonna 1923 hän oli Järjestönuorten liiton Tampereen osaston toimikunnan jäsenenä sekä osaston ohjaajana. Järjestönuorten ohjaus katsottiin Stenbergin puolueetyöksi myöhemmin. Ollessaan Järjestönuorten ohjaajana, hän kertoo myös tulleensa valituksi SKP:n

⁷⁶ Parkkari 1993, 17-19, 26, 36-37; Hm A:2751 Elli Parkkari, EK-Valpo, KA; Hmp 1 B SKP Elli Parkkari, Kansan Arkisto.

⁷⁷ 1585 Sassi-Korhonen, RSGASPI, KA; Hm 306b Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

Tampereen piiritoimikunnan nuorisajaoston jäseneksi.⁷⁸ Vuonna 1920 hän liittyi Suomen sosialidemokraattiseen nuorisoliittoon, ja sen lakkautettua hänestä tuli sosialistisen nuorisoliiton jäsen. 1920-luvun lopussa Stenberg oli mukana muun muassa Metallityöntekijöiden liitossa, Ammatillisessa keskusneuvostossa ja Tampereen työväen paikallisjärjestössä. Hänen myös kerrotaan EK-Valpon asiakirjoissa liittyneen muutamiin Tampereella toimiviin sosialidemokraattisiin järjestöihin 1930-luvun puolivälin jälkeen, päästyään vankilasta, ilmeisesti tarkoituksenaan ajaa niissä SKP:n tavoitteita. Stenberg liittyi vielä vuoden 1938 aikana Kansainväliseen naisten vapauden ja rauhan -liittoon.⁷⁹

Edellä olevasta nähdään, että jokainen naisista aloitti poliittisen toimijuutensa jo varhaisessa vaiheessa elämäänsä. Tie vasemmistolaiseen järjestötoimintaan alkoi osalla jo lapsena ja toisilla viimeistään aikuisiän kynnyksellä. Tyypillisimmin naisten poliittinen toiminta alkoi erilaisten lapsi- ja nuorisojärjestöjen kautta, johon esimerkkiä saattoivat antaa omat vanhemmat tai sisarukset. Poliittisen toimijuuden innokas alku kuitenkin lamaannutettiin oikeistoradikaalien toimesta 1920-1930 lukujen taitteessa, kun kommunistilait saatiin voimaan.

Pirjo Kaihovaara löysi maanalaisella kaudella liittyneiden SKP:läisten keskeisimmiksi teemoiksi vaikeiden lapsuuden kokemusten ja vankeusajan ohella osallistumisen vasemmistolaiseen järjestötoimintaan. Nämä teemat näkyvät myös tämän tutkimuksen kaikkien henkilöiden elämäkertateksteissä, joilta nämä tekstit löytyivät. Lapsuuden ja nuoruuden kokemukset selittävät myös poliittista aktiivisuutta työväenliikkeissä. Lapsuuden kurjien olosuhteiden ja aikaisen työelämän aloittamisen voidaan nähdä korostaneen yhteistä työläisten kohtaloa, jonka kautta kommunistisen puolueen tavoitteetkin yhteiskuntajärjestelmän muutamiseksi yritetään myöhemmin moraalisesti oikeuttaa.⁸⁰

⁷⁸ Stenberg 1974, 22; Hm A:2002 Elli Stenberg, EK-Valpo, KA; Hmp I B SKP Elli Stenberg, Kansan Arkisto.

⁷⁹ Hm A:2002 Elli Stenberg, EK-Valpo, KA; Hmp I B SKP Elli Stenberg, Kansan Arkisto.

⁸⁰ Kaihovaara 1998, 161, 166.

3 Aatteellinen koulutus Neuvostoliitossa

3.1 Puoluekoulutus LVKY:ssa ja Lenin-koulussa

Tässä alaluvussa esitellään aluksi Neuvostoliitossa toimineet puoluekoulut, joissa tutkimushenkilöistä jokainen oli opiskellut joko jommassa kummassa tai molemmissa. Seuraavassa alaluvussa 3.2 tarkastellaan tarkemmin, kuinka tutkimuksen naiset lähtivät opiskelemaan naapurimaahan puolueen komentamana. Aatteellinen kouluttautuminen oli keskeinen osa kohti vastuullisia tehtäviä SKP:ssa maanalaisella kaudella. Koulutuksen antamalla statuksella oli erityinen vaikutus suomalaiseen kommunismiin sotien jälkeen, kun SKP laillistui⁸¹.

Moskovan Lenin-koulu, joka oli toiminnassa vuosien 1926-1938 välisenä aikana, oli Kominternin alainen kansainvälinen puoluekoulu. Koulun tarkoituksena oli läntisten kommunistipuolueiden johtavien työntekijöiden järjestelmällinen kouluttaminen.⁸² Lenin-koulun tausta liittyy keskeisesti Vladimir Leninin ajatukseen työläisten tietoisuuden kasvattamisesta. Leninin mukaan tietoisuuden kasvattaminen työläisissä oli edellytys sille, että heidän joukostaan voisi nousta ammattivallankumouksellisia toimijoita. Bolshevikkien puoluekouluja perustettiin jo vuodesta 1909 alkaen. Kouluja oli alkuaikoina muun muassa Bolognassa sekä Pariisissa, ja koulutuksen päätyttyä oli palattava takaisin Venäjälle maanlaiseen puoluejohtoon. Kouluissa jäseniltä odotettiin täysipainoista omistautumista sekä tiukkojen sääntöjen noudattamista, mikä muistuttikin läheisesti luostarin ilmapiiriä. Vuonna 1919 perustettiin ensimmäinen korkeimman asteen kommunistinen yliopisto Moskovassa. Seuraavaksi 1920-luvun alkupuolella muodostettiin kaksi yliopistoa Moskovaan, joissa opetusta sai omalla äidinkielellään. Toinen näistä yliopistoista oli Lännen Vähemmistökansallisuksien Yliopisto (LVKY), jolle perustettiin vuonna 1922 alaosasto Pietariin, ja tässä yliopistossa opiskelivat suomalaiset sekä virolaiset.⁸³

Ensimmäisen Kominternin viidennessä kongressissa kesällä 1924 päätettiin ensiaskeleet Lenin-koulun perustamiseksi. Kongressissa tärkeäksi periaatteeksi muodostui venäläisten ylivalta suhteessa Kominternin jäsenpuolueiden asioihin, ja samalla myös jäsenpuolueiden ideologinen sekä järjestyksellinen rakenne venäläistettiin. Lenin-koulun perusoppimäärään

⁸¹ Krekola 2006, 14.

⁸² Krekola 2006, 14-15.

⁸³ Krekola 2006, 41-43, 46.

sisältyi Kominternin ja myös bolshevistien historian opiskelu, jonka ohessa opetettiin kunkin jäsenmaan oman puolueen historiaa. Opiskelijat oppivat koulussa marxilais-leniniläistä⁸⁴ teoriaa, jonka ohessa myös aikakauden (1928-1935) stalinistiset puhe- ja toimintatavat sekä kurikäsitykset tulivat tutuiksi, ja niitä tuli soveltaa oman maan puoluetoimintaan.⁸⁵

Yksi vuoden 1918 Neuvosto-Venäjälle lähteneistä punapakolaisista oli Yrjö Sirola, joka alkoi vetää syksyllä 1918 agitaattorikursseja kahden muun henkilön kanssa. Kurssien sisältö koostui teoreettisista aiheista sekä puhetaidon harjoittelemisesta. Punapakolaiset torjuivat vanhan työväenliikkeen arvon sisällissodassa koetun tappion myötä, ja samalla he alkoivat ihailemaan bolshevikkeja, joiden menestyksestä he olivat riippuvaisia. SKP aloittikin keväällä 1920 poliittisten kurssien järjestämisen Pietarissa. Ensimmäiset kurssin suorittajat saivat lähteä puolueyöhön Pohjoismaihin, Karjalaan ja Inkeriin. Kurssit olivat lyhytaikaisia, ja kesästä 1920 alkaen kurssilta valmistuneita henkilöitä päätyi SKP:n maanalaisiksi organisaattoreiksi, ja toisaalta myös laillisessa asemassa vielä tässä kohtaa olleen Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen (SSTP) riveihin. Seuraavan vuoden aikana hyväksyttiin ehdotus kurssien suorittamiseen rajan takana. Ensimmäiset kurssit olivat olleet Lempaalassa Suomen rajalla. Näillä ensimmäisillä kursseilla opiskeltiin esimerkiksi kommunismin, imperialismin, työväen diktatuurin ja internationalismin periaatteita. Lisäksi opetettiin neuvostoyhteiskunnan puolue- sekä hallintorakennetta ja kolmansilta kursseilta lähtien opetettiin myös salakirjoitusta eli ”sifferointia”, aseiden käyttöä ja tiedustelua. Myös SKP:n puoluekokousten ohessa järjestettiin opetusta. Kun suomalaisille perustettiin osasto LVKY:oon vuonna 1922, tuli puoluekoulutuksesta pysyvämpää. Osaston johtajaksi tulikin edellä mainittu Yrjö Sirola. Alkuun koulutusta improvisoitiin, ja oppilaita hyväksyttiin kursseille melko löysinkin perustein. Vasta vuoden 1924 aikana tuli pakolliseksi edellytykseksi kursseille pääsemiseksi kommunistisen puolueen tai sen nuorisoliiton eli SKNL:n jäsenyys.⁸⁶ 1920-luvun lopussa jo suuri osa SKP:n illegaalisista työntekijöistä oli kouluttautuneita LVKY:n entisiä oppilaita.⁸⁷

1920-luvun Lenin-kurssit olivat olleet vain harvoille, sillä ne edellyttivät neuvostokokemusta ja kielitaitoa. Samaan aikaan 1920-luvun lopun kärjistyvä poliittinen tilanne Suomessa pakotti

⁸⁴ Käsite on Neuvostoliitossa 1920-luvun alussa käyttöön otettu teoreettinen oppirakennelma, jonka perusti Josif Stalin teoksessaan *Leninismien perusteet*. ”Sosialismin sanakirja, Jukka Paastela, 1975” Marxist’s Internet Archive:n nettisivut. <<https://www.marxists.org/suomi/aiheet/opinto/sos-sanak.htm#marxismi-leninismi>> [luettu 2.5.2025].

⁸⁵ Krekola 2006, 14-16, 34.

⁸⁶ Krekola 2006, 55-56, 59, 62.

⁸⁷ Stenberg 1974, 15.

kuitenkin SKP:n toimimaan. Eräs Lenin-kurssien kävijä ehdottikin vuonna 1930, että Lenin-kouluun järjestettäisiin suomenkielisiä kursseja. Kominternin toimeenpaneva komitea hyväksyikin kesällä 1930 ehdotuksen suomenkielellä vedettävistä puolen vuoden pituisista kursseista. Myöhemmin kurssien kesto pitkittyi jopa yhteentoista kuukauteen. Näin suomalainen sektori perustettiin Lenin-kouluun, mikä mahdollisti useampien henkilöiden kursseille osallistumisen. Suomalaisen sektorin perustaminen vuonna 1930 teki SKP:n kaaderikoulutuksesta systemaattista.⁸⁸ Suomalainen sektori toimi koulussa vuosina 1930-1937⁸⁹, jonka välisenä aikana myös osa tämän tutkimuksen naisista opiskeli siellä.

Lenin-koulun suomalaisina opettajina oli SKP:n johtohenkilöitä, jotka asuivat Neuvostoliitossa. Suuri osa opiskelijoista oli suomalaisia, ja tavoitteena oli saada koulusta valmistuneet oppilaat puolueutyöhön SKP:n riveihin Suomen puolella. Päätös lähteä Lenin-kouluun toimi ratkaisevana askeleena ammattivallankumouksellisen elämäntavan tiellä, kuten Joni Krekola kuvailee väitöskirjassaan. Suomesta lähti Lenin-kouluun vuosittain parisenkummentä oppilasta.⁹⁰ Lenin-koulun sisäänottamisen aikana oppilaiden poliittinen luotettavuus kyseenalaistettiin. Tulokkaiden mahdolliset passit takavarikoitiin ja jokainen oppilas sai salanimen. Oppilailta kysyttiin lomakkeille, eli myöhempiä puolue-omaelämäkertoja varten, tietoja sekä henkilökohtaisen elämän että poliittisen elämän taustasta. Kyseiset puolue-elämäkerrat luovutettiin kaaderiosaston tutkittaviksi. Lenin-koulun tutkijat ovat käsittäneet tulokkaiden luovuttaneen kouluun tullessaan identiteettinsä kommunistiyhteisön muokattavaksi ja samalla luopuneensa omasta menneisyydestään.⁹¹

Salanimikäytäntö perusteltiin lähinnä oppilaiden turvaamisella. Erityisesti suomalaisopiskelijoiden kohdalla salanimen tarkoitus oli estää ilmiantoja Suomeen palattaessa. Kolun päätyttyä salanimestä luovuttiin täysin, ja Suomeen lähedettäessä annettiin uusi salanimi, jollaiseksi riitti ainoastaan etunimi. Nimet eivät yleensä viitanneet mihinkään, vaikka joukossa olikin muutama kuuluisien kirjailijoiden mukaan salanimetty oppilas. Suomalaissektorissa salanimet olivat tyypillisesti lyhyitä ja ne oli helppo kirjoittaa myös kyrillisillä aakkosilla. Nimet valikoitiin neutraaleista aiheista, kuten luonnosta (Vuori, Puro, Berg, Alm). Vuoden 1931 aloittaneet saivat kaikki ruotsalaiset salanimet. Osaselityksenä toimi se, että Ruotsin kommunistinen puolue oli laillinen. Etunimet noudattivat perinteistä

⁸⁸ Krekola 2006, 34, 120-121.

⁸⁹ Krekola 2006, 14.

⁹⁰ Krekola 14-16, 34.

⁹¹ Krekola 2006, 352-353.

linjaa. Aluksi oli hyvin suomalaisia etunimiä, jonka jälkeen suosittiin kristillisiä etunimiä sekä ruotsiksi taipuvia (Eino, Onni, Anna, Kalle, Oskar). Lenin-koulusta Leningradin LVKY:oon siirtyneet saivat yleensä uudet nimet. Salanimien käyttö oli monelle tuttua jo ennen puoluekouluihin siirtymistä, erityisesti Suomessa tapahtuneessa kirjeenvaihdossa, jota turvallisuuspoliisi valvoi.⁹²

Suomalaisten kommunistien kohdalla koulun peruseriaatetta, eli bolshevistisen arvojärjestelmän oppimista auttoi se, että kotimaan olot tuntuivat kurjilta, kun taas Neuvostoliitto ja siellä toimiva yhteiskunta loivat toivoa paremmasta. Koska kommunismin tavoitteena oli proletariaatin vallankumous Suomessa, oli opiskeluaika Neuvostoliitossa vain väliaikaista. Vallankumous oli saatu Neuvostoliitossa jo aikaan, ja erot suomalaisen ja venäläisen yhteiskunnan välillä olivatkin huomattavat.⁹³ Monet kommunistit kuitenkin ehtivät ihastumaan itänaapuriin väliaikaisen vierailunsa aikana.⁹⁴ Koska puolueen opiskelukomennus Neuvostoliitossa oli lyhytaikainen, ei neuvostoyhteiskunnan epäkohdatkaan kerenneet avautua suomalaisille. Toisaalta myöskään koulun perusarvoja bolshevismista ei pystytty sisäistämään lyhyenä koulutusaikana.⁹⁵

Vuosien 1926-1935 aikana koulun valmistuneista siirtyi SKP:lle työntekijöitä muun muassa keskusjohtoon ja puoluebyroon, piiriorganisaattoreiksi sekä opettajiksi. Myös alempaan puolueutyöhön ja nuorisoliittoon saatiin työntekijöitä puoluekoulun käyneistä. 1930-luvun aloittavien kurssilaisten keski-ikä oli 26 vuotta.⁹⁶ 1930-luvun Lenin-koululaisista 19 palasi takaisin Neuvostoliittoon, 34 jäi ulkomaille, ja 13 joutui terrorin uhreiksi. Ulkomaille jäävät olivat sellaisia henkilöitä, joita ei hyväksytty Suomeen puolueutyöhön. Tällaisia henkilöitä olivat sellaiset, joilla katsottiin olleen huono terveys tai jotka olivat poliittisesti ”heikompiä”. Osa Neuvostoliittoon jääneistä joutui terrorin uhreiksi, ja osan kohtalot jäivät epäselviksi. He, jotka teloitettiin tai passitettiin vankileireille syyttömästi, lukeutuvat myös terrorin uhreiksi. Lenin-koulun käyneistä yhteensä 12 valikoitui kansanedustajaksi vaaleissa sotien jälkeisinä vuosina.⁹⁷

Kaikki sellainen toiminta, joka oli johdettavissa SKP:een tai Neuvostoliittoon kriminalisoitiin Suomessa 1920-luvun aikana. Opiskeluaika Lenin-koulussa tai LVKY:ssa oli usein syy joutua

⁹² Krekola 2006, 353-356.

⁹³ Krekola 2006, 15, 23.

⁹⁴ Ptk no. 50/1941, Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

⁹⁵ Krekola 2006, 23.

⁹⁶ Krekola 2006, 337, 359.

⁹⁷ Krekola 2006, 371-372, 396.

Suomessa Etsivän keskuspoliisin/Valtiollisen poliisin tarkkailun alle. Opiskelu johti täten myös tavallisesti poliittiseen vankeustuomioon ja suurella todennäköisyydellä turvasäilöön sotien aikana. Useimmiten osallistuminen puoluekoulutukseen tarkoitti tuomionimikkeenä valtiopetoksen valmistelua.⁹⁸ Mikäli syytetty todettiin tietoisesti kommunistisen puolueen tarkoituksiperistä, katsottiin käynti Lenin-koulussa tuomittavaksi. Joni Krekola kirjoittaa, että vaikka LVKY ei ollut mitenkään salainen oppilaitos, sieltä tuli Suomen puolelle kuitenkin ainakin alussa vain vähän tietoa. Etsivä keskuspoliisi sai vasta vuoden 1935 aikana, kun osasto toimi viimeistä vuottaan, aikaan kunnollisen muistion LVKY:sta.⁹⁹ Elli Parkkari kertoo omista muistelmissaan, kuinka hänen vuoden 1938 kuulusteluissaan Valpolla oli jo hyvin yksityiskohtaisia tietoja puoluekoulun opiskelijoista. Parkkarin mukaan tiedettiin esimerkiksi se, kehen kukakin oppilas oli rakastunut, ja millainen suhde kullakin oppilaista oli toveripiiriin.¹⁰⁰ Vuosien 1926-1935 aikana koulussa oli yhteensä 99 oppilasta, joista noin puolet vangittiin Suomeen palattuaan. Suureksi osaksi viranomaiset pystyivät tunnistamaan neuvostokoulutuksen, vaikka kaikkien tuomittujen kohdalla sitä ei voitu todistaa. 1930-luvun puolivälissä lähetettiin koulusta valmistuneita Suomeen ”legalisoitumaan” julkiseen järjestötoimintaan, jossa suuri osa saikin toimia aina vuoteen 1938 asti, jolloin Ek-Valpo sai suuren osan heistä kiinni. Koulun viimeisten vuosien aikana kurssilaiset kuitenkin pysyivät enemmän salassa, ja palasivat Suomeen takaisin huomaamattomammin, esimerkiksi Espanjan kautta.¹⁰¹

3.2 Naiset puoluekoulussa

Vuonna 1930 suositeltiin, että naisopiskelijoiden osuus Lenin-koulun kursseilla olisi 15 prosenttia, mutta puolueet eivät vielä tuolloin onnistuneet täyttämään tätä tavoitetta. Kaksi vuotta myöhemmin naisten osuutta korostettiin uudelleen koulun ohjeissa. Vasta 1930-luvun puolivälissä naisten osuus koulun kiintiöstä kasvoi jo 18 prosenttiin, ja suomalaissektorin naisten osuus oli 1934-1935 kaikkein naisvaltaisimmin, nimittäin 36 prosenttia. Koulun 26 opettajasta kolme oli naisia, ja he opettivat koulussa sivutoimisesti. Heistä yksi joutui kuitenkin vuoden 1930 aikana pois suomalaissektorista. Opettajien lisäksi koulussa oli sihteereitä, kielenkääntäjiä, tulkkeja sekä konekirjoittajia. Opettajien lisäksi muu henkilökunta

⁹⁸ Krekola 2006, 23, 76.

⁹⁹ Krekola 2006, 57, 76.

¹⁰⁰ Parkkari 1993, 99.

¹⁰¹ Krekola 2006, 336, 368-369.

mukaan laskettuna naisten määrä kasvaa yhdeksään. Esimerkiksi osa sellaisista naisista, joiden ei katsottu sopivan opiskelijaksi, siirtyi toimistotyöhön.¹⁰²

Vuokko Junttila lähti Neuvostoliittoon Moskovan Lenin-kouluun opiskelemaan vuonna 1933 puolueen pyynnöstä aloittaen I kurssilla ja jatkaen heti II kurssille. Hän opiskeli rajan takana kaksi vuotta, palaten loppuvuonna 1935 takaisin Suomeen. Hän itse kertoi kuulusteluissa matkansa olleen työperustainen, ja että olisi palannut jo kuukauden kuluttua takaisin Suomeen. Hän ei halunnut kertoa yksityiskohtia matkastaan, tai siitä, miksi palasi omien sanojensa mukaan jo kuukauden päästä takaisin. Hänen kerrotaan olleen opiskeluissaan ahkera, mutta aliarvioivansa omat kykynsä. Junttilan puoluekoulussa käyttämä nimi oli *Meeri Palm*. Lenin-Koulussa Junttila oli osallisena Nuorisobrigaadissa, jonka tarkoitus oli tutkia Suomen työläisnuorison asemaa ja kehitystä. Koulun jälkeen Junttila oli osallistunut Kommunistisen nuorisointernationaalin kongressiin Moskovassa yhtenä edustajista.¹⁰³

Ines Kytölän tarkkaa ajankohtaa, jolloin hän opiskeli LVKY:ssä on EK-Valpon asiakirjoista melko hankala selvittää, sillä hän itse kielsi kaikissa kuulusteluissa käyneensä koulua. Viranomaiset joutuivat siis kokoamaan pientä palapeliä selvittäessään Kytölän lähtemistä Neuvostoliittoon ja tämän saapumista takaisin sieltä. Viranomaiset joutuivat päättelemään Kytölän puoluekoulussa olemisen muilta kuulusteltavilta sekä tiedottajilta. Asiakirjoissa esiintyykiin tämän vuoksi pientä sekavuutta oikeista ajankohdista. Kytölän kerrotaan kuitenkin monessa asiakirjassa lähteneen Neuvostoliittoon jo vuonna 1927. Kytölän omien sanojen, sekä hänen siskonsa kuulusteluissa kertoman mukaan, hän lähti sinne työn perässä. Hän myös kertoi, että oli lähtenyt Turun ammatillisen keskusneuvoston puolesta Rajajoen kautta Venäjälle vierailulle vuonna 1927. Alkuun hän väitti, että oli lähtenyt Venäjälle vuonna 1929 työn perässä. EK-Valpon viranomaiset kuitenkin kirjasivat asiakirjoihin, että Kytölän oma kertomus oli keksittyä, sillä he olivat saaneet muista lähteistä tiedon, että Kytölä oli opiskellut LVKY:ssä. Tiedottajat ja muut kuulusteltavat olivat muistaneet hänen käyneen koulua 1932-1934 välisenä aikana.¹⁰⁴

Lopulta Ines Kytölä sai syytteen valtiopetoksen valmistelusta vuonna 1938, jonka mukaan hän oli opiskellut LVKY:ssä yhteensä kolmen vuoden ajan, matkustettuaan Leningradiin vuonna 1929. Erään tiedottajan mukaan Kytölä olisi vuoden 1934 aikana koulun jälkeen

¹⁰² Krekola 2006, 325, 383-384.

¹⁰³ Hm 104 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA; Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

¹⁰⁴ Hm 38 Ines Kytölä, EL-Valpo, KA; Hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

palannut Suomeen komennukselle, ja taas takaisin Venäjälle 1934-1935 välisenä aikana. EK-Valpo pääsi myös siihen lopputulemaan, että Kytölä oli palannut Suomeen viimeisen kerran vuonna 1937, jolloin hän oli aloittanut SKP:n piiriorganisaattorin tehtävät. Viimein Kytölä myönsi itsekin palanneensa Suomeen 1937. Paluunsa syyksi hän kuitenkin kertoo koti-ikävä ja sen, että oli kuullut olojen Suomessa olleen jo hyvät. Lisäksi hän oli osallistunut siellä Mopr-järjestön toimintaan.¹⁰⁵ Mopr oli kansainvälinen punainen apu -järjestö, joka opittiin tuntemaan Suomessa sen venäjänkieliselä lyhenteellä. Se syntyi alkujaan auttamaan Puolan porvarillisen terrorin uhreja. Sen toiminta liitettiin ennen kaikkea naisten toiminnan aktivoitumiseksi.¹⁰⁶ Kansan Arkiston kaaderiaineiston henkilömapista löytyy tiedot siitä, että Kytölä olisi käynyt LVKY:ssa jopa viiden vuoden ajan.¹⁰⁷ Lähteiden erinäisten tietojen pohjalta voitane todeta Kytölään opiskelleen 3-5 vuoden ajan LVKY:ssa.

Lisäksi Ines Kytölään veljen kirjoitetaan opiskelleen LVKY:ssa lopetettuaan siellä 1929-1930 välisenä aikana. Ineksen salanimi koulussa oli *Lea Borg*. Eräs kuulusteltava kertoo hänen olleen LVKY:ssa hyvä oppilas ja ”parhaita tyttöjä siellä”. Asiakirjoissa ilmenee myös tieto siitä, että Kytölä kenties odotti määräystä työpaikkaan tai Moskovan matkaa vuoden 1934-1935 aikana, kun hän oli taas ilmestynyt Venäjälle. Tästä voitane päätellä, että hän ehkä odotti ilmoitusta siitä, että jatkaisiko hän Moskovan Lenin-kouluun LVKY:n jälkeen. Lopulta kuitenkin syystä tai toisesta hän saapui SKP:n komentamana takaisin Suomeen, ja aloitti vuoden 1937 aikana piiriorganisaattorin tehtävät.¹⁰⁸

Elli Parkkari lähti kesällä 1932 Neuvostoliittoon. Erityisenä syynä lähtöön oli, että Etsivä Keskuspoliisi oli etsinyt häntä, minkä vuoksi hän sai puolueelta komennuksen siirtyä opiskelemaan naapurimaahan. Parkkari päättikin lähteä, ja hän kulki Neuvostoliittoon salaa Ruotsin kautta meriteitse. Alkuun hän oli tehdastyössä Moskovassa.¹⁰⁹ Myöhemmin maaliskuussa 1933, Elli aloitti Pietarissa LVKY:n, jossa oli syksyyn 1934 asti.¹¹⁰ Hän muistelee opiskelleensa siellä muun muassa kansantaloutta, marxilaista taloustiedettä, marxismi-leninismiä sekä SKP:n historiaa yleisen historian ohessa. Lisäksi mukana oli urheilua sekä opettelua siitä, miten suojautua ja käyttäytyä yllättävissä sotatilanteissa. Parkkari muistelee ikävimmäksi asiaksi opiskeluaajaltaan puhdistukset, joita toimeenpantiin

¹⁰⁵ Hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

¹⁰⁶ Lähteenmäki 1995, 224; Saarela 2008, 442-443.

¹⁰⁷ Hmp I B SKP Ines Kytölä, Kansan Arkisto.

¹⁰⁸ Hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

¹⁰⁹ Parkkari 1993, 40, 49.

¹¹⁰ Ptk no. 53/1938, Hm A:2751 Elli Parkkari, EK-Valpo, KA.

Neuvostoliitossa ulottuen aina opiskelijoihin asti. Hän kertoo, että jäsenien elämäntarina, tiedot ja taidot käytiin läpi tarkkaan.¹¹¹

Syksyllä 1934 Parkkarille ilmoitettiin, että hän oli osoittautunut luonteeltaan rohkeaksi ja hänet haluttiin puolueyöntekijäksi Suomeen. Tämän vuoksi hän saikin siirron Moskovaan Lenin-kouluun. Hän opiskeli I vuosikurssin Lenin-koulussa lukuvuoden 1934-1935 ajan. Parkkari jatkoi II kurssille 1935-1936. Puoluekoulussa Ellin käyttämä salanimi oli *Anna Lauren*. Hän kertoo, että maanalaiseen työhön Suomessa ei sopinut jokainen henkilö, eikä tarkoitus ollut kouluttaakaan kaikkia opiskelijoita näihin tehtäviin. Tiedustelijatiedon mukaan Parkkari oli ollut koulussa kehittynyt ja ”tervehermoinen” oppilas. Elli osallistui myös Neuvostoliitossa ollessaan Mopr-järjestön toimintaan. Lisäksi hän sai ottaa osaa kahteen merkittävään kansainväliseen kokoukseen Moskovassa 1935, nimittäin Kommunistisen nuorisointernationaalin sekä Kominternin Kongresseihin. Parkkari palasi takaisin Suomeen loppuvuodesta 1936. Puolueen ohje hänelle Suomeen palaamista varten oli liittyä julkisiin järjestöihin vähitellen työpaikan saatua. Järjestöissä oli toimittava puolueen antamien ohjeistusten mukaan.¹¹² Hänen omien sanojensa mukaan opiskeluaika Neuvostoliitossa oli hänen nuoruutensa parasta aikaa.¹¹³

Eva Sassi-Korhonen sai keväällä 1922 komennuksen puolueen korkeakouluun. Omassa elämäkertatekstissään hän kertoo, että opiskeli vuodet 1922-1925 LVKY:ssa. Sitä ennen, vuosina 1920-21 Sassi-Korhonen oli osallistunut Pietarissa SKP:n ”propagandistikursseille”. Vuonna 1922-1924 suoritettiin muutaman Neuvosto-Venäjältä palanneen kuulustelut EK:ssa. Yksi kuulusteltavista kertoi puoluekorkeakoulun sijainneen Pietarissa vuosina 1921-22. Kaksi heistä kertoi muistaneensa oppilaista Eva Sassi-Korhosen vuoden 1922 aikana.

Kuulusteltavan mukaan vuonna 1922 koulussa oli suunnilleen 500 oppilasta, joista noin 150 oli suomalaisia. Sassi-Korhosen peitenimen kerrotaan EK-Valpon asiakirjoissa olleen *Keihänen*. Myöhemmin hänen puoluenimensä Neuvostoliitossa oli *Leena Repo*.¹¹⁴

EK-Valpon vuoden 1924 asiakirjassa todetaan, että Sassi-Korhonen oli ikään kuin pakotettu lähtemään Neuvosto-Venäjälle 'Eva Korhosen kirjeen' -nimellä ilmaantuneen tilanteen vuoksi.¹¹⁵ Kirjeestä kerrotaan lisää luvussa 4.2. EK-Valpon mukaan Eva olisi jo 1919-1920

¹¹¹ Parkkari 1993, 54-55.

¹¹² Parkkari 1993, 40, 49, 54-55, 59-63; Hm A:2751 Elli Parkkari, EK-Valpo, KA.

¹¹³ 12.1.1977, hmp I B SKP Elli Parkkari, Kansan Arkisto.

¹¹⁴ Hmp I B SKP Sassi-Korhonen, Kansan Arkisto; hm 306a, 306b Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

¹¹⁵ Tiedonanto no. 80 1924, hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

välisenä aikana oleskellut Neuvosto-Venäjällä Viipurissa. Hänen kuulustelupöytäkirjassaan vuodelta 1927, hän itsekkin myöntää, että oli lähtenyt 1919 lokakuussa naapurimaahan ”ihastuneena Neuvosto-Venäjään ja sen oloihin”.¹¹⁶ Kertomansa mukaan hän teki Pietarissa aluksi sekatöitä ja harjoitti samalla varsinaista ammattiaan ompelamista. Hän itse kieltää käyneensä puoluekoulua. Kuulusteluissa hän kertoo ainoastaan, että oli työn ohessa käynyt joillain luennoilla niin sanotulla ”Kuusisen klubilla”. Etsivät kuitenkin kirjasivat kuulustelupöytäkirjaan, että Evan kertomus Venäjällä olosta oli valheellinen. Lisäksi asiakirjoissa mainitaan, että Sassi-Korhonen oli jo 1920-1921 aikana kulkenut Suomen ja Pietarin väliä SKP:n tehtävissä.¹¹⁷

Eräs kuulusteltava kertoo vuonna 1942, että puoluekoulussa Neuvostoliitossa toimi 1930-luvun aikana tukiryhmäverkosto, johon kuuluivat kaikki koulussa olevat suomalaiset SKP:n jäsenet. Opiskelu tapahtui pääasiassa suomalaisten sanomalehtien pohjalta, ja tätä tukiryhmän toimintaa ohjasi Karjalan aluekomiteassa olevat Otto Vilmi sekä Eva Sassi-Korhonen. He myös olivat vastuussa tukiryhmien, eli SKP:n Neuvostoliitossa toimineiden avustuskomiteoiden, muodostamista eri puolille Neuvosto-Karjalaa.¹¹⁸

Elli Stenberg matkusti 1924 lokakuussa Rajajoen kautta Neuvostoliittoon. Hän oli hakenut viideksi vuodeksi passia sinne ’sukulaisensa luo’. Suomessa hänen tiedetään olleen ainakin jo alkuvuodesta 1930. Erään kuulusteltavan mukaan Stenberg lopetti LVKY:n todennäköisesti vuonna 1928, ja oli nähnyt Ellin Leningradissa vuosien 1927-1928 aikana LVKY:ssa tai valistustalolla. Kaaderiaineiston lehtileikkeleessä vuodelta 1978 kerrotaan Ellin opiskelleen Neuvostoliitossa 1924-1929 aikana. Hän meni puoluekouluun puolueen komentamana, ja toimi hetken aikaa valmistuttuaan toisen asteen koulun opettajana Hatsinan kaupungissa, kunnes hänet kommennettiin takaisin puolueen tehtäviin. Hänen kerrotaan opettaneen ainakin matematiikkaa sekä suomen kieltä.¹¹⁹ Lähteistä ei selviä Ellin puoluekoulussa käyttämää nimeä. Epäselväksi jää se, aloittiko Elli puoluekoulussa jo heti 1924, vai tekikö hän muuta työtä aluksi, kuten osa muista edellä esitellyistä naisista. Myöskään varmaksi ei voi sanoa sitä, oliko Ellillä joku sukulainen Neuvostoliitossa, vai oliko se tekaistu syy saada viideksi vuodeksi passi sinne. Todennäköistä on kuitenkin, että hän on lopettanut kurssit 1928 ja aloittanut sitten opettamaan Hatsinassa, kunnes palasi Suomeen 1929-1930 taitteessa.

¹¹⁶ Kptk no 6/1927, hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

¹¹⁷ Hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

¹¹⁸ Takala 2021, 155; KD no 49/1942, hm 306c, Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

¹¹⁹ Hmp I B SKP Elli Stenberg, Kansan Arkisto; Hm A:2002 Elli Stenberg, EK-Valpo, KA.

Tutkimuksen naisista lähteiden perusteella voidaan sanoa vain kahden viidestä opiskelleen Moskovan Lenin-koulussa. Neljä heistä opiskeli LVKY:ssa. Vuokko Junttila näyttää olevan henkilöistä ainoa, joka ei opiskellut LVKY:ssa, vaan ainoastaan Lenin-koulussa.

Pohdittavaksi jää, nähtiinkö Junttilalle kertyneen jo tarpeeksi kokemusta puolueyöstä, jolloin hänen ajateltiin SKP:ssa voivan siirtyä suoraan Lenin-kouluun. Eva Sassi-Korhonen on tutkimuksen henkilöistä vanhin, joten onkin ymmärrettävää, että hän oli käynyt puoluekouluun jo 1920-luvun alkupuolella, kuin taas muut henkilöt siirtyivät opiskelemaan 1920-luvun lopulla tai 1930-luvun alkupuolella. Salanimet selviävät neljän henkilön kohdalla. Salanimikäytäntö noudatteli naisten kohdalla melko yksinkertaista linjaa. Kuten aiemmassa alaluvussa tuli esille, luonnosta otettiin tyypillisesti inspiraatiota nimiin, ja myös ruotsinkieltä käytettiin monesti. Esimerkkeinä tutkimuksen naisista *Lea Borg*, *Meeri Palm* ja *Leena Repo*. Kaksi sukunimistä ovat ruotsalaisia, ja *Palm* sekä *Repo* ovat lisäksi luontoaiheisia.

Kuten edellisestä alaluvusta huomattiin, opiskeluaika Neuvostoliitossa oli hyvä syy joutua turvallisuuspoliisin valvonnan alle, ja se johti myös tuomioihin Suomessa. Jokainen naisista sai jossain kohtaa elämänsä vähintään yhden tuomion, jotka selviävät tarkemmin luvussa 5. Tässä kohtaa riittää maininnaksi se, että jokaisen naisen tuomionimike oli valtiopetoksen valmistelu, ja puolue tehtävien ohessa tuomioon vaikutti opiskelu puoluekursseilla joko LVKY:ssa tai Lenin-koulussa. Edellä esitetystä voidaan myös huomata se, että jokainen naisista pyrki viimeiseen asti välttämään mainitsemasta kuulusteluissaan puoluekouluissa käymisensä. Selityksiä naapurimaassa vierailulle ja pidempiaikaiselle oleskelulle olivat tyypillisimmin työn tekeminen tai sukulaisten näkeminen. On myös totta, että osa naisista teki lyhyen aikaa töitäkin Neuvostoliitossa, mutta opiskelu sisältyi kuitenkin vierailun syyksi painavammin. Naiset olivatkin tietoisia mahdollisesta tuomiosta, mikäli puolueopiskelu tulisi ilmi. Pääasiassa tiedot kursseilla käymisestä tuli etsiville ilmi tiedottajista, joita EK-Valpolla oli kursseilla ja/tai toisten kurssilaisten ilmiannoista. Puoluekoulutuksesta valmistuminen tiesi myös kaikille naisista vastuullisempia puolue tehtäviä Suomessa, mikä olikin Neuvostoliitosta paluun syy.

4 Toiminta SKP:ssa maanlaisella kaudella

4.1 SKP:n organisatorinen toiminta

Tässä alaluvussa esitellään SKP:n toimintaa organisaationa, ja seuraavassa alaluvussa 4.2 käsitellään naisten paikkaa SKP:ssa tuomalla samalla mukaan tutkimushenkilöiden tehtävät puolueessa. Kuten johdannossa tuli ilmi, Suomalainen kommunistinen puolue perustettiin vuonna 1918 Neuvosto-Venäjällä punapakolaisten toimesta. Venäjän kommunistisen puolueen nähtiin Venäjällä olleen ainoa kommunistinen puolue, ja täten myös SKP:n toiminnan yleisen suunnan määritti pitkälti VPK:n päätökset ja ohjeet. SKP toimi lähinnä itsenäisesti suomenkielisten joukossa.¹²⁰

Otto Wille Kuusinen, joka oli yksi johtavista punapakolaisista perustamassa SKP:ta, otti kantaa siihen, että kommunistien tulisi toimia salaisesti muualla paitsi Venäjällä. Hänen mukaansa muiden maiden porvaristo ei tulisi sallimaan työväen diktatuuria vaativan liikkeen toimimista julkisesti. Lisäksi ajateltiin, että bolshevikkien vallankumouksen onnistumisessa painavana tekijänä oli ollut nimenomaan toiminta salaisena puolueena. Kuusinen kuitenkin tähdensi myöhemmin, ettei salaisesta toiminnasta voisi muodostua työväen joukkotoimintaa. Ajatuksena olikin, että vallankumouksen suorittava julkinen työväen liike järjestyisi salaisen kommunistisen puolueen toiminnan avulla.¹²¹ Tätä julkista liikettä ja toimintaa varten Suomessa perustettiin Suomen sosialistinen työväenpuolue vuonna 1920. SSTEP:stä suunniteltiin julkista puoluetta, jonka yksi keskeisimmistä tehtävistä oli rekrytoida jäseniä SKP:lle. SKP:n tavoite loppuvuonna 1920 oli vahvistaa kommunistien vaikutusvaltaa ja johtoa, jota silmällä pitäen oli kehitettävä uusi organisatorinen malli. SKP:n keskuskomitea johti liikkeen toimintaa Neuvosto-Venäjältä käsin, ja se lähetti Suomeen marraskuussa 1920 ohjeet, joiden mukaan Suomessa tulisi ohjata julkista toimintaa keskuskomitean ohjeistuksella. Tätä varten luotiin Suomen byroo, eli Suomessa toimiva keskus, joka pääosin organisoisi julkisen kumouksellisen toiminnan keskuskomitean avulla. Yksi Suomen byroon tehtävistä alkuun oli avustaa SSTEP:tä taloudellisesti. Tämän edellytyksenä oli kuitenkin se, että Suomen byroo ja sen taustalla keskuskomitea saisivat täydet valtuudet valvoa SSTEP:n toimintaa. Suomen byroo valvoi SSTEP:n lisäksi myös muun muassa sosialidemokraattisia järjestöjä, kumouksellisia ammattiliittoja sekä näiden lehtiä. Samalla myös kaikki SKP:n

¹²⁰ Saarela 1996, 63.

¹²¹ Saarela 1996, 103, 107-108.

salainen toiminta ohjauksineen siirtyi johdettavaksi Pietarista käsin. Osa Neuvosto-Venäjäällä 1920-luvun alussa puoluekoulutuksen suorittaneista päätyi SSTP:n tai sen lehtien työntekijöiksi.¹²²

SKP tavoitteli salaisen organisaation rakentamista Suomeen, ja syksyllä 1920 puolueen keskuskomitea alkoi lähettää eri paikkakunnille henkilöitä vaalipiirin järjestäjiksi. Näiden henkilöiden tehtävänä oli perustaa niin sanottu vaalipiirikolmikko, joka toimi julkisen toiminnan raportointielimenä. SKP:n toimintaa varten maa oli jaettu piireihin, jotka olivat samanlaiset, kuin SSTP:n vaalipiirit. Näissä piireissä puolueen toimintaa johtivat kolme henkilöä käsittävät toimikunnat eli vaalipiirikolmikot, jotka saivat määräyksensä Suomen byroolta. Myös EK-Valpon tiedonannossa vuodelta 1924 kirjoitetaan, että SKP oli harjoittanut perustamisestaan asti toimintaansa sekä julkisesti että salaisesti. Julkisen toiminnan on hoitanut SSTP, jonka todellisena ”johtoelimenä” on toiminut SKP:n Pietarissa sijaitseva keskuskomitea, joka on ohjannut Suomessa salaisesti toimivan alajaoston, SKP:n Suomen byroon välityksellä puolueen toimintaa.¹²³

Keväällä 1923 Etsivän keskuspoliisin päällikkö ryhtyi kommunistien julkisen toiminnan lakkauttamiseen. Apulaispäällikön näkemyksen mukaan SSTP:n eduskuntaryhmän toiminta oli valtiopäiväjärjestyksen vastaista, sillä siihen vaikutti puolue-toimikunnan päätökset. Kesällä turvallisuuspoliisi toikin eri lehdistölle aineistoa, jolla koitettiin todistaa SSTP:n ja SKP:n yhteys. Viimein Sisäasiainministeriö otti asian esille, ja heinäkuun lopussa EK sai toimintakehoitteen alkaa pidättää SSTP:n henkilöstöä. Osa henkilöistä onnistui kuitenkin välttämään pidätyksen, EK:n keskittyessä lähinnä SSTP:n kansanedustajien kiinni saamiseen. Turun Hovioikeus antoi päätöksen asiasta seuraavan vuoden kesällä, jonka mukaan 189 henkilöä saivat eri pituiset tuomiot. Lisäksi puoluejärjestöt lakkautettiin. Samalla osallistuminen julkisen työväenjärjestön toimintaan liitettiin valtiopetoksen valmistelu - rikosnimikkeeseen alle, kun nimike oli aiemmin tarkoittanut lähinnä jotain konkreettista tekoa. SSTP:n lakkauttaminen vaikeuttikin suomalaisen kommunismin olemassaoloa.¹²⁴

SKP:n johto oli jo ensimmäisissä ohjeissaan kehottanut mobilisoimaan työväen suuttumusta kieltoja ja vangitsemisia vastaan. Haluttiin järjestää muun muassa kokouksia,

¹²² Saarela 1996, 195-196, 201.

¹²³ Saarela 1996, 203-204; Tiedonanto no 80 1924, hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

¹²⁴ Saarela 1996, 353-356.

mielenosoituksia ja lakkoja vangittujen vapauttamisen puolesta. Näiden toimien järjestäjiksi suunniteltiin työväenyhdistyksiä, ammatti-, nuoriso- tai naisosastoja. Vuonna 1923 puolue panosti maanalaisen järjestön uudistamiseen ja sen laajentamiseen, jota varten perustettiin soluja muun muassa armeijaan, työväenjärjestöihin sekä työpaikoille. Työpaikkasolu olikin jo vuoden 1921 hyväksytyssä organisaatiomallissa korostettuna kommunistisen puolueen perusyksiköksi. Bolsevikkien viitoittamana se nähtiin tehokkaimpana tapana yhdistää tuotantoyksiköiden työläiset ja kouluttaa heitä vallankumoukselliseen toimintaan. Erilaisista puolustuskomiteoista puolestaan suunniteltiin julkisen joukkoliikkeen päämuotoa, ja mielenosoitukset toimivat tässä hyvänä organisoitumismuotona puolueelle.

Puolustuskomiteoita haluttiin perustaa jokaiseen kaupunkiin ja luoda niille piiri- ja keskusjohto. Puolustuskomiteoiden tuli esiintyä työväen yhteisrintaman nimissä. Vuonna 1923 Helsingissä perustettiin lakkautetun SSTP:n elimiä korvaavaksi työväen paikallisjärjestö, jonka tarkoituksena oli edistää työväen harrastuksia ja taloudellisia sekä sivistyksellisiä pyrkimyksiä. Järjestö painotti ajavansa työväenluokan yhteistä etua, ja järjestöjä alettiin Helsingin ohessa perustaa muun muassa Poriin, Tampereelle, Raumalle, Kotkaan, Kuopioon, Lahteen sekä Turkuun.¹²⁵

Myös piiritasolla tapahtui uudistamista. Syksyllä 1923 SKP halusi korvata vaalipiireihin ja niiden keskuspaikkojen vaalipiirikomikkoihin perustuneen organisaation. Maa jaettiin kahdeksaan toiminta-alueeseen, joihin jokaiseen asetettiin palkallisia organisaattoreita. Näitä alueita olivat Helsinki, Kotka, Tampere, Turku, Vaasa, Oulu, Kuopio ja Sortavala. Palkallisen organisaattorin ja järjestäjän asettaminen näihin keskuspaikkoihin loi SKP:n organisaation muodostamiselle varmempia tulevaisuuden näkymiä. Sortavaaln ei kuitenkaan syntynyt SKP:n elimiä, joten aluejakauma supistui yhdellä. Syksyllä 1924 siirrettiin keskus Kotkasta Viipuriin, jolla koitettiin paikata tätä Sortavalan alueen menetystä. Koko 1920-luvun lopun SKP:n organisaation keskeinen osa muodostui näistä seitsemästä alueesta ja niiden organisaattoreista Suomen byroon sekä sotilaiden parissa toimineen sotilasjärjestön ohella.¹²⁶

SKP:n piiriorganisaattoreina toimi vuoden 1928 kevääseen asti noin kaksikymmentä henkilöä. Osa heistä oli SSTP:n parissa työskennelleitä, jotka olivat onnistuneet välttämään pidätykset, ja osa oli aiemmin Neuvosto-Venäjäälle siirtyneitä, joilla oli puoluekoulutus käytyä ja myös

¹²⁵ Saarela 2008, 40-41, 44-47, 63.

¹²⁶ Saarela 2008, 92.

aiempaa kokemusta suomalaisen kommunismin piirissä toimimisesta. Vuoden 1925 jälkeen tästä koulutuksesta LVKY:ssa tulikin jo ehto piiriorganisaattoriksi pääsemiselle. SKP:n johto valitsi opiskelijoista sopivimmat, jotka sitten lähetettiin Suomeen puolueutyöhön. Yksi näistä henkilöistä oli tutkimuksen kohdehenkilö Eva Sassi-Korhonen, joka saapui maahan 1925 aikana. Hän oli lisäksi ainoa nainen vuosien 1923-1928 aikana, joka toimi piiriorganisaattorina. Vuodesta 1930 naisia alkoi toimia jo enemmän tässä tehtävässä.¹²⁷

Piiriorganisaattorit asuivat paikkakunnillaan usein puolilegalisina ja harjoittivat jotain toista ammattia. Tämä puolilegalisena toimiminen ei sopinut jokaiselle, ja esimerkiksi Tauno Saarela kuvaa tutkimuksessaan, miten eräs organisaattori valitti toimintavaikeuksien ja ilmitulemisen pelosta aiheutuneen väsymystä ja henkistä kulumista. Turvallisuussyistä piiriorganisaattorit toimivat vain vähäisiä aikoja samalla paikkakunnalla ja vaihtoivat piiriä suunnilleen vuoden kuluttua. Alkuun viranomaisten välttely onnistuikin hyvin, sillä vain yksi henkilö jäi kiinni vuonna 1925. Sen sijaan keväällä 1928 EK onnistui pidättämään suunnilleen jokaisen organisaattorin edellisvuoden lopussa kiinni jääneen piirien yhteysmiehenä toimineen Jalmari Rasin paljastusten avulla. Rasi palkittiinkin hänen paljastuksistaan, ja hän sai armahduksen sekä passin, jonka turvin hän lähti Australiaan, missä hän kuoli vuonna 1934. Pidätysten jälkeen piireihin asetettiin tilapäisiä organisaattoreita lyhytaikaisesti. Tilapäiset organisaattorit korvattiin elokuussa 1929 LVKY:ssa koulutuksen saaneilla.¹²⁸

Syksyllä 1923 piiriorganisaattoreiden ensimmäisten tehtävien joukossa oli luoda kolmen hengen aluekomitea ja aloittaa organisatorinen ja johtava poliittinen työ. Tärkeänä tehtävänä oli myös perustaa paikalliskomiteoita eri paikkakunnille. Paikalliskomiteoita perustettiin, mutta ne vaativat jatkuvaa huolenpitoa organisaattoreilta, joilla kului jo valtavasti aikaa kiertäen jatkuvasti alueellaan solmimassa yhteyksiä. Talven aikana vuonna 1925 Suomen byroolta tulikin ehdotus, että alueille asetettaisiin apulaisorganisaattoreita, joita sitten alettiin lähettämään rajan takaa. Syksyllä 1927 keskuskomitean yksi johtavista elimistä, politbyroo, esitti, että suurimpien teollisuuskeskusten eli Helsingin, Tampereen, Turun ja Kotkan, paikalliskomiteoiden tulisi palkata organisaattoreita, jotka olisivat valmiita toimimaan julkisesti. Näiden organisaattorien tehtäväksi suunniteltiin säännölliset solujen kokoukset, solujen toiminnan ohjaus, illegaalin ja julkisen toiminnan yhdistyksen opetus sekä

¹²⁷ Saarela 2008, 93; Vuorinen 2023, 135.

¹²⁸ Lackman 2009, 223; Saarela 2008, 94.

uusien yhteyksien solmiminen. Tauno Saarelan mukaan jäi kuitenkin epäselväksi se, palkkasivatko paikalliskomiteat koskaan näitä organisaattoreita, sillä ainakaan työpaikkasolujen määrä tai tila ei kohentunut. Organisaattoreiden raporttien mukaan työpaikkojen ulkopuolella tapahtui enemmän toimintaa, sillä paikalliskomiteat ja solut kertoivat opiskelleensa SKP:n kokouksien lausuntoja puolueyöstä ja tutustuneensa SKP:n nimissä julkaistuihin kirjoihin. Tällainen kirjallisuuden opiskelu ja levitys tuntuikin olevan monen jäsenen suosikkitoimintaa kaikista puolue tehtävistä.¹²⁹

SKP tavoitteli salaisen ja julkisen toiminnan yhdistämisen vaatimuksen laajentamista myös nuorisjärjestöjen piiriin. Keväällä 1923 oli lakkautettu Sosialidemokraattinen nuorisoliitto, jonka jälkeen toiminnan aloitti Sosialistinen nuorisoliitto, joka joutui myös lakkautetuksi. Suomen tilanne oli vaikeutunut erityisesti vuoden 1923 tapahtumien vuoksi, jonka takia salaisen järjestön perustamista pidettiin erityisen tarpeellisena, mutta tähän liittyi myös tavoite saada nuorisotoiminta selkeämmin SKP:n alaisuuteen. Kesällä 1924 perustettiin *Nuori Kommunisti* -lehti, jonka tavoite oli edistää nuorisoliiton salaista organisoitumista. Jo vuoden 1925 kesän puolella alettiin puhua Suomen kommunistisesta nuorisoliitosta, vaikka varsinaista perustavaa kokousta sille ei pidetty. Liiton ensimmäinen edustajakokous järjestettiin Tukholmassa vuonna 1929, jossa muun muassa palkattiin organisaattorit. SKNL:n jäsenmäärä oli 250 henkilöä vuonna 1925 ja vuoden 1930 aikana määrä oli kohonnut 600 henkilöön.¹³⁰

Taloudellinen tuki oli tärkeää kommunistisille puolueille, ja SKP käyttikin suuren osan rahoista puolueyöntekijöiden palkkioihin, maanalla pyörivän organisaation pyörittämiseen sekä puolueen nimessä tapahtuviin matkakuluihin. Pienempi osa rahoista meni esimerkiksi puoluelehdille ja poliittisten vankien omaisille. Kominternilta saatu tuki alkoi valua puolueelle 1920-luvulla säännöllisesti, ja tuki loppui Stalinin suuren terrorin vuosiin 1937-1938.¹³¹

¹²⁹ Saarela 2008, 95, 100-103.

¹³⁰ Saarela 2008, 105-106.

¹³¹ Krekola 2003, 39

4.2 Naisten toimijuus maanalaisessa puolueessa

Tässä alaluvussa käydään läpi ensin naisten paikkaa SKP:ssa, jonka jälkeen tarkastellaan tutkimuskohteena olevien viiden naisen liittymistä SKP:hen ja heidän tehtäviään puolueessa. EK-Valpon asiakirjoissa käytetään erilaisia tehtävänimikkeitä naisista SKP:n palveluksessa, joita ovat ainakin toimitsija, piiriorganisaattori, kiertävä organisaattori ja instruktori. Kuten EK-Valpon viranomaisen itse eräässä asiakirjassaan määrittelee, ”instruktori” viittaa nimenomaan organisaattori -nimitykseen, jota oli käytetty aiemmin¹³². Tässä tutkimuksessa käytetään kuitenkin nimikettä organisaattori, jotta esitys pysyy mahdollisimman yhdenmukaisena.

Vanhan työväenliikkeen aikana oli totuttu siihen, että naisilla oli oma organisaationsa. Tähän haluttiin kuitenkin tuoda muutoksia kommunistisen puolueen taholta. SKP:n keskuskomitean ja Suomen byroon jäsenen Hanna Malmin tehtäväksi annettiin vuonna 1920 valvoa ja johtaa Sosialidemokraattisen naisliiton toimintaa. Hän toikin naisten organisoitumiseen uusia kommunistisia käsityksiä. Oppia otettiin tietenkin venäläisestä mallista, jossa Kominternin III kongressissa tuotiin ilmi, että erillinen naisorganisaatio ei ole toivottava. Ihanne sukupuolten samankaltaisuudesta ja yhteistoiminnasta oli muodostunut jo 1920-luvun alussa. SKP kehottikin puhdistamaan SDP:n kannattajat naisliitosta ja samalla organisoitumaan SSTP:n yhteyteen, perustamalla sen alaisuuteen naisjaoston, koska puolue piti erillistä naisliittoa vahingollisena. Joulukuussa 1921 naisliitto päätettiin säilyttää, mutta toiminta siirrettiin SSTP:n naissihteeristölle, josta tulikin ainoa sosialistisia naisia organisoiva yksikkö. 1922 perustettiin myös piirijärjestöihin naisjaostoja. Myöhemmin alettiin epäillä sitä, sopisiko venäläinen malli sittenkään Suomeen. Kominternissa naisten ja miesten välillä ei nähty erillisiä etuja, joten ei koettu olevan tarpeen myöskään luoda erillisiä organisaatioita. Ajatus saattoi sopia paremmin välittömän vallankumouksen tilanteeseen, mutta mitä kauemmas siitä etäännyttiin, sitä enemmän internationaali alkoi määritellä naisille erillisiä rooleja. Naisten kokouksissa myös puhuttiin enemmän lasten kasvatukseen ja naisten asemaan liittyvistä asioista, joita ei yleisissä kokouksissa käsitelty.¹³³

Syksyllä 1923 Hanna Malm esitti, että työläisnaisten liittäminen yleisen joukkoliikkeen kanssa tapahtuisi tehokkaimmin siten, että kaupunkeihin ja maaseudulle perustettaisiin

¹³² Kptk no. 18/1936, hm 104 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

¹³³ Katainen 2013, 118; Saarela 1996, 330-334.

yksikköjä, jotka huolehtisivat avunannosta vangittuina olevien perheille ja punaorvoille. Tämä naisten vastuulle siirtynyt avustustoiminta säilyikin tärkeänä organisoitumismuotonaan vuoteen 1925 asti, jolloin sen ohessa alettiin puhumaan työläisnaisten edustajaliikkeestä. Työläisnaisten edustajaliikkeestä kehittyikin naisorganisoinnin keskeinen muoto. Jälleen oli otettu mallia naapurista, jossa naisten delegaatti- ja edustajaliike syntyi 1923–1924, kun bolševikit olivat ryhtyneet toimiin naisten osallistamiseksi poliittiseen toimintaan. SKP:n solujen tehtäväksi tuli etsiä sopivia henkilöitä, jotka valittaisiin edustajakokouksiin ja osoittaisivat asioita niiden käsiteltäväksi.¹³⁴

Naisten osuus SKP:ssa vaihteli 1923-1930 välisenä aikana 10-15 % välillä. Puolue ei saanutkaan jäsenikseen yhtä suurta naisten osuutta kuin Suomen vanha työväenpuolue, jossa naisia oli yli 20 %. SSTP:ssä naisia oli puolestaan neljännes. Naisjäsenten määrä keskittyi lähinnä muutamaan kaupunkiin. Vuonna 1930 yli puolet naisista työskenteli Helsingissä, Hyvinkäällä, Tampereella, Kotkassa tai Pietarsaaressa. Hanna Malmin mukaan naisten vähäisyys selittyi sillä, että liikkeessä oli yhä virheellisiä käsityksiä naisten toiminnasta, ja esimerkiksi ajatus siitä, että naiset eivät voisi työskennellä illegaalisissa tehtävissä lörpöttelynsä takia, oli Malmin mielestä yksipuolinen.¹³⁵ Vuonna 1932 naisten määrä puolueessa kasvoi, ollen noin 20,5 %. Monet naisista kuitenkin toimivat myös vastuullisissa tehtävissä SKP:n eri elimissä. He muodostivat suhteita, välittivät tietoa ja paketteja, hankkivat uusia koulutettavia, suunnittelivat puolueen toimintaa sekä osallistuivat tasavertaisina SKP:n päätöksentekoon.¹³⁶

Suomessa 1920-luvun naiskuva määrittyi pitkälti maanpuolustushenkisistä lotista, perheenemännän roolia korostavista martoista, sekä itsensä elättävistä naisista joita eivät sanelleet aviomiehen, perheen tai kansakunnan ideaalit. Lotista ja martoista kehittyi aikakauden keskeimpiä naisliikkeitä, jotka vetivät jäsenikseen satoja tuhansia naisia. Samalla myös työläisperheiden tyttöjä kasvatettiin hyviksi perheenemänniksi ja äideiksi.¹³⁷ Nationalistinen ja konservatiivinen ajatus naisen ihanteesta kodin ja lasten hoitajana oli peruja jo sisällissotaa edeltäneeltä ajalta. Naisella nähtiin olevan tärkeä rooli kansakunnan rakentamisessa nimenomaan yhteiskunnan perusyksikön, eli kodin vaalijana. 1900-luvun

¹³⁴ Saarela 2008, 88.

¹³⁵ Saarela 2008, 103-104; Aatsinki

¹³⁶ Aatsinki 2007, 140; Kaihovaara 1997, 38.

¹³⁷ Katainen 1998, 103.

alkupuolen naisjärjestöt tavoittelivat kuitenkin myös naisten aktivointia sekä heidän oikeuksiensa parantamista, joka aiheutti ristiriidan kahden vallitsevan naisihanteen välille. Toiseksi ihanteeksi muodostuikin naimaton yhteiskunnallisesti aktiivinen ja omasta toimeentulostaan huoltapitävä nainen. Toisaalta tämän naisen tyyppin nähtiin olevan enemmänkin vain siirtymävaihe kohti avioliittoa, jolloin ensisijaiseksi tehtäväksi vaihtuisikin kodista ja lapsista huolehtiminen.¹³⁸

1920-luvun modernismi toi osaltaan mukanaan ”uuden naisen” kuvaa, eli itsenäisen omaa nautintoaan etsivän naisen, joka oli Suomessa harvinaisempaa. Elina Kataisen artikkelissa termi ”uusi nainen” määritellään osaltaan suomalaista 1920-lukua käsittelevän kirjan *Vampyyrinainen ja Kekkuinniemen sauna* perusteella, jossa termillä tarkoitetaan lähinnä perheetöntä naista. Kirjan mukaan naisten lisääntynyt työssäkäynti mahdollistikin idean naimattomuudesta, joka puolestaan yhdistettiin ”uuden naisen” elämäntavaksi. Kataisen artikkelissa tarkastellaan kuitenkin pääasiassa ”uuden kommunistisen naisen” mallia, joka tuotiin Venäjän vallankumouksen jälkinäytöksessä lehdistöön ja kirjallisuuteen. Venäläinen kirjailija Aleksandra Kollontai oli kirjoittanut myös tunnetuksi tulleen esseensä ”Uusi nainen” jo 1910-luvun alkupuolella, joka perustui eri maiden kirjallisuuden esimerkkeihin.¹³⁹ Myöhemmin teos julkaistiin suomeksi nimellä *Uusi moraal* 1920-luvun puolivälissä. Teos tarkastelee ”nykyajan uutta naistyyppiä” ja ”uuden naisen suhdetta mieheen, avioliittoon ja yhteiskuntaan”.¹⁴⁰ Kataisen artikkelissa keskitytään lähinnä tarkastelemaan Venäjän vallankumouksen avaaman näkökulman kautta muutoksia, jotka tapahtuivat esimerkiksi kodin, perheen, minäkuvan tai ihmisten välisten kanssakäymisen piirissä.¹⁴¹

Kommunistinaisista syntyi 1920-luvulla erityyppisiä mielikuvia, joihin lukeutui niin ihannointia, pilkkaa kuin uhkakuviakin. Kataisen artikkelissa kuvataan myös EK-Valpon luoneen kommunistinaisista melko kaavamaisia kuvauksia, joihin kuului muun muassa naiselliset heikkoudet tai miehiset piirteet.¹⁴² Myös raakuus yhdistettiin kommunistisiin naisiin, jonka taustalla oli sisällissodan aseisiin tarttuneet naiset. Sisällissodassa punaisten puolella naiset perustivat omia aseellisia joukkojaan. Kumpikaan puoli ei rohkaissut naisten aseistautumiseen, itseasiassa sitä tuomittiin, mutta koska perinteiseksi katsottuja sairaanhoito-

¹³⁸ Lintunen 2010, 116-117.

¹³⁹ Katainen 1998, 98, 103-105

¹⁴⁰ Katainen 1998, 128.

¹⁴¹ Katainen 1998, 105.

¹⁴² Katainen 1998, 105-106.

ja huoltotehtäviä ei riittänyt jokaiselle halukkaalle, päättivät punaiset naiset tarttua aseisiin yhteisen työväenluokan asian puolesta. Valkoisella puolella naisten keskuudessa oli myös halua aseistautumiseen, mutta nämä toiveet tukahdutettiin, jolloin valkoisella puolella ylläpidettiin enemmän konservatiivista, nationalistista perinteikästä naisen ihannetta hoivaajan ja kasvattajan roolissa.¹⁴³ Kommunistinaiset eivät kuitenkaan olleet mitenkään erikoisen sotaisia tai miehisiä¹⁴⁴, vaikka sisällissodan punaisista jääneet kuvitelmat oikeiston mieliä kaihersivatkin.

Vuokko Junttila liittyi SKP:hen vuonna 1927, olessaan 20-vuotias. Junttila kertoo liittymisensä tapahtuneen erään tuttunsa kutsusta sanoilla ”Kaisa, voiko sinuun luottaa?”. Puolueen kaaderiaineistossa Vuokosta kerrotaankin hänen olleen tunnollinen ja uskollinen puolueen jäsen. ”Kun puolueesta tulee kysymys, voi häneen luottaa kuin kalliioon”.¹⁴⁵ Junttilan mukaan oli selvää, että hän liittyisi puolueeseen heti kun kuuli sen tarkoituksesta ja toiminnasta. Junttilasta on EK:n asiakirjoissa mainintoja, joiden mukaan hän olisi ollut SKNL:n jäsen jo sen perustamisesta alkaen eli vuodesta 1925. Junttila toimi muun muassa SKNL:n salaisen painopaikan ja arkiston hoitajana. Hän kertoo muistelmissaan, ettei täyttänyt puoluejäsenille asetettuja vaatimuksia, sillä toimistoapulaisen ammatissa hän olisi kuulunut enemmänkin proletariaattiin, jonka johdosta hän tunsu mielihapaa. Hänellä oli kuitenkin tahtoa olla mukana tekemässä parhaansa puolueen tavoitteiden eteen.¹⁴⁶

Muistelmissaan Junttila kuvailee osallistuneensa solujen kokouksiin sekä mielenosoituksiin, levittäneensä erilaisia illegaalisia julistuksia ja lehtiä sekä järjestäneensä piirikomitean ja paikalliskomitean kokouksia ja osallistuneensa niihin.¹⁴⁷ Vuonna 1930 hän oli hetken aikaa SKP:n postipaikan pitäjänä. Junttila hoiti lentolehtisten, julistusten ja vastaavien monistamista asunnossaan, jossa asui siskonsa Vapun kanssa ennen pidätystään 1930. Kotietsinnässä Vuokon ja siskonsa asunnolta oli EK löytänyt muun muassa selostuksia SKNL:n soluista ja kokouksista, *Nuori Kommunisti* -lehden, SKNL:n joukkolehden, otteen SKP:n keskuskomitean julkaisemasta kirjasesta sekä niitä samoja lehtisiä, joiden heittämisestä kadulle heidät huomattiin.¹⁴⁸ EK:n asiakirjoissa on ote Vuokon kirjoittamasta kirjeestä, jossa

¹⁴³ Lintunen 2010, 125-126, 131.

¹⁴⁴ Katainen 1998, 106.

¹⁴⁵ Hmp I B SKP Vuokko Junttila, Kansan Arkisto.

¹⁴⁶ Peltonen 1989, 102, 105; Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

¹⁴⁷ Peltonen 1989, 105.

¹⁴⁸ Hm 104 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA; Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

hän käyttää salaviestintää jollekin toverille vuonna 1930: ”Lauluja olisi, mutta ei laulajia, minäkin kun jouduin tällaiseen työhön, vaikka ääni on huono, mutta ois sitä hiukan liruteltu”. EK on merkinnut kirjoituksen viereen ”tarkoittaa SKNL:n toimintaa”.¹⁴⁹ Vaikka tällaisen salaviestittelyn ajateltiin peittävän illegaalisen toiminnan, viranomaiset olivat usein päässeet kiinni viestien oikeasta tarkoituksesta. Vuokko tuli pidätetyksi Helsingissä keväällä 1930, kun hän oli erään toisen henkilön kanssa heittämassä kadulle suuren määrän SKNL:n allekirjoittamia julistuksia.¹⁵⁰

Päästyään vapaaksi vuoden 1932 aikana, Junttila meni Helsinkiin puolueetyöhön. Hän toimi vuosina 1932-1933 tilapäisessä toimessa puolueen konekirjoitustehtävissä, eli lähinnä illegaalisten lehtien parissa. Hän kuvailee kirjoitustyön tapahtuneen salassa ilman sähköä ja naputusääniä, sillä kuuntelijoita oli kaikkialla.¹⁵¹ Lisäksi hän pääsi Mopr:n toimikuntaan, jossa hän suoritti konekirjoitusta. Valmistuttuaan puoluekoulusta Neuvostoliitossa, Junttila oli osallistunut SKP:n puoluekokoukseen Moskovassa. Junttila toimi myös ennen vuoden 1936 pidätystään SKNL:n kiertävänä organisaattorina tehtävään kehittää ja ohjata SKP:n ja SKNL:n toimintaa yhteisrintaman luomiseksi kommunistien ja sosialidemokraattien kesken. Tavoitteena oli saada ”kommunismimieliisiä” työläisnuoria liittymään sosialidemokraattisiin järjestöihin. Hän ehti kiertää ainakin Porissa, Raumalla, Turussa, Viipurissa, Vaasassa, Helsingissä ja lisäksi ”pohjoisessa”, josta ei EK:n tiedustelutiedossa saada tarkennusta. Junttilan kerrotaan erityisesti olleen huolissaan tyttöjen saamisesta mukaan nuorisotoimintaan. Uudemmin Junttila pidätettiin vuonna 1936 Turussa, ja tällä kertaa hän oli vankilassa 1941 asti. Hänen kotoaan löydettiin kirjoituksia, joissa ensimmäisessä käsiteltiin Punaisen Avun naistoiminnan järjestämistä. Kirjoituksessa myös mainitaan, että Punainen Apu ei ole avustusjärjestö, vaan taistelujärjestö.¹⁵² Toisessa kirjoituksessa käsiteltiin tulevaa pääsiäistä, ja sen muuttamista ns. iskupäiviksi. ”Mitä enemmän ihmiset vapautuvat uskonnon kahleista, sitä nopeammin saamme heistä taistelukuntoisia”¹⁵³. Vapuduttuaan vankilasta 1942, Vuokko pääsi jälleen mukaan paikalliseen puolueetyöhön. Hän ehti olla vapaana koeajalla tammikuusta 1941 syksyyn 1942, jolloin joutui turvasäilöön.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Jäljennös 12.3.1930, Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

¹⁵⁰ Ilm. no. 23, 1930, Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

¹⁵¹ Peltonen 1989, 115.

¹⁵² Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

¹⁵³ Kptk no. 18/1936, hm 104 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

¹⁵⁴ Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

Ines Kytölä liittyi SKP:hen 1924-1925 välisenä aikana. Osassa lähteissä puhutaan vuodesta 1925 ja toisissa vuodesta 1924. Ines oli siis 19-20-vuotias liittyessään puolueeseen. Hänen kerrotaan kaaderiaineiston henkilömapin asiakirjassa olleen aktiivinen työntekijä nuorisoliikkeessä ja kommunistisessa puolueessa hoitaen useita tärkeitä luottamustehtäviä ja toimien myös luennoitsijana. EK-Valpon henkilömapin tiedoissa on lisäksi merkintä, että Kytölä toimi Turun SKP:n piirikomiteassa ainakin vuonna 1934. Hänen kuvaillaan vuonna 1927 EK-Valpon ilmoituksessa olleen Turun alueen ”toimeikkaimpia ja huomatuimpia naiskommunisteja”.¹⁵⁵

Vuonna 1937 keväällä, kun Kytölään henkilöllisyyttä ei vielä ollut EK-Valpossa saatu täysin selvitettyä, oli hänestä eräs tiedustelija todennut, että hän oli etevin nainen, jonka hän oli koskaan puolueasioissa Kotkan kaupungissa tavannut. Tiedustelijan kertomuksesta sai sen ymmärryksen, että Kytölä oli piiriorganisaattorin ominaisuudessaan tehokas, utelias kaikista puolueasioista sekä suorasanainen. Hän ei pelännyt Kotkan piirikomitean kokouksessa sanoa suoraan komitean saamattomuudesta.¹⁵⁶ Ines Kytölään kuvaillaan EK-Valpon henkilömapissa toimineen SKP:n illegaalisena toimitsijana ja kiertelevänä organisaattorina, joka kulki ympäri Suomea ohjailemassa SKP:n puoluetöitä. Hänen kuvaillaan käyneen ainakin Helsingissä, Oulussa, Kotkassa, Viipurissa, Kemissä Rovaniemellä ja Pietarsaaressa. Asiakirjoissa kirjoitetaan, että vuoden 1937 aikana suunnitteilla oli Kytölään legalisoituminen ja asettuminen jollekin paikkakunnalle. Vihdoin alkuvuodesta 1938 Kytölä sai määräyksen asettua Helsinkiin ”legalisoitumaan”. Hänen kerrotaan myös 1934-1935 käyneen ainakin kerran Suomessa komennuksella LVKY:n jälkeen.¹⁵⁷ Kiinnostavaa Ines Kytölään kohdalla on se, miten hän on ainoa tutkimushenkilöistä, joka kuitenkin päätti luopua kommunistisesta ideologiastaan ja erota SKP:sta sotien jälkeisenä ajanjaksona. Tästä tarkemmin pääluvussa 6, jossa käsitellään naisten myöhempiä elämänvaiheita.

Elli Parkkari liittyi SKP:n jäseneksi vuonna 1930 ollessaan 23-vuotias. Puolueen maanalaisen kauden aikana hän toimi omien sanojensa mukaan erilaisissa puoluetöissä, mutta erityisesti nuoriso-ohjaajana. Hän ehti tehdä puoluehommia kahden vuoden ajan, kunnes EK:n etsinnän vuoksi joutui pakenemaan Neuvostoliittoon puoluekoulutukseen. Vuonna 1936 Elli valmistui Lenin-koulusta, ja oli valmis palaamaan Suomeen puolueen tehtäviin, joita hän

¹⁵⁵ Hmp I B SKP Ines Kytölä, Kansan Arkisto; Hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

¹⁵⁶ Ilm. no. 143 1937, Hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

¹⁵⁷ Hm 38 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA; Hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

suoritti 1937 syksyille asti, kunnes sai puolueen luvalla asettua asumaan julkisesti Jyväskylään. Parkkari ehti vapaana ollessaan toimia piiriorganisaattorina. Ellin kerrotaan korostaneen puolue tehtävässään erityisesti lasten- ja nuorten osallisuuden tärkeyttä heille tarkoitetuissa osastoissa. Kotkan kaupungin vierailun lisäksi Parkkari ehti käydä ainakin Tampereella, Vaasassa, Pietarsaareissa, Kymnlaaksossa, Helsingissä ja Tukholmassa piiriorganisaattorin tehtävissä.¹⁵⁸ Tukholmassa Ellin tehtävänä oli raporttien "sifraus" Suomeen¹⁵⁹. Ellistä käytetään EK:n asiakirjoissa sekä nimitystä SKNL:n organisaattori, että SKP:n organisaattori. Tarkemmin ilmaistuna hän oli SKP:n organisaattori, jonka tehtävänä oli puolueen nuorisotoiminnan, eli SKNL:n, ohjaaminen ja valvominen.¹⁶⁰ Hän kuvailee muistelmissaan puolue työssä tärkeintä olleen yhteisrintaman ja laajan kansanrintaman muodostaminen sekä toiminta julkisissa järjestöissä. Osa tätä toimintaa oli liittyä sosialidemokraattisiin järjestöihin sekä vaikuttaa ammattiyhdistysliikkeissä, joissa kommunisteja ohjeistettiin nostamaan esiin keskustelua ja toimintaa sotaa ja fasismia vastaan.¹⁶¹

Vuonna 1932 tehdyssä kotitarkastuksessa Elli Parkkarin asunnosta löydettiin muun muassa "sifrattuja" kirjeitä, eri paikkakuntien nimillä alkavia luetteloita sekä luettelo SKP:n piireistä. Hän kertookin omissa muistelmissaan hoitaneensa sekä kotimaista että ulkomaista salakirjoitus("sifraus")kirjeenvaihtoa. Parkkari siis kirjoitti salakielellä kirjeitä ulkomaille päin, ja avasi ulkomailta tulleita salakirjoitettuja kirjeitä. Kirjeissä oli hänen sanojensa mukaan lähinnä poliittisia tilannekatsauksia, toimintaohjeita sekä erilaisia tiedotuksia maanalaiseen toimintaan kuuluvista asioista. Hän itse kiisti osallistuneensa SKP:n tai SKNL:n toimintaan kieltäen myöskään omistaneensa kyseisiä kotietsinnästä löytyneitä papereita. Elli kirjoittaa muistelmiensa alkusanoissa, että maanalainen puolue työ oli raskasta ja vaarallista, sillä siinä elettiin jatkuvan pelon alla. Hän kertoo sosialismin merkinneen itselleen työväenliikettä ja sitä, että kaikilla ihmisillä tulisi olla oikeus kunnolliseen elämään, ja erityisesti lapsilla oikeus koulunkäyntiin varallisuudesta huolimatta.¹⁶²

Eva Sassi-Korhosta kuvaillaan lähteissä tunnetuksi aktiiviseksi kommunistiksi. Lisäksi Eva oli luotetuimpia jäseniä SKP:ssa, joka otti jo vuodesta 1919 alkaen osaa moniin

¹⁵⁸ Hm A:2751 Elli Parkkari, EK-Valpo, KA. Hmp I B SKP Elli Parkkari, Kansan Arkisto.

¹⁵⁹ Parkkari 1993, 81, 83.

¹⁶⁰ Hm A:2751 Elli Parkkari, EK-Valpo, KA.

¹⁶¹ Parkkari 1993, 77.

¹⁶² Parkkari 1993, 7, 38; Hm A:2751 Elli Parkkari, EK-Valpo, KA.

väittelytilaisuuksiin, ja oli näissä myös etevimpiä poliitikkoja. Hänen kerrotaan sanoneen, että hän antaa enemmän henkensä kuin paketit, joita kuljetti puolueen asioissa.¹⁶³ EK-Valpo puolestaan kuvailee Evan ”yhdeksi turmiollisimmista maamme itsenäisyyttä ja yhteiskuntarauhaa vastaan taistelevista salaisen työn tekijöistä”¹⁶⁴. Hän kertoo itse liittyneensä SKP:hen vuonna 1919, ollessaan 24-vuotias. Seuraavana vuonna hän kertoo liittyneensä NKP (b) Pietarin piirin suomalaiseen kollektiiviin. Hän toimi SKP:n puolueetyössä vuosien 1919-1922 aikana. Evan kerrotaan käyneen Suomen ja Pietarin väliä vuosien 1920-21 aikana useita kertoja SKP:n vastuunalaisena kuriirina.¹⁶⁵

Sassi-Korhonen oli myös Suomen sosialistisen työväenpuolueen jäsen vuosina 1921-1922. Kuten edellisessä alaluvussa tuli ilmi, SSTP perustettiin vuonna 1920, ja sitä johti SKP. SSTP:llä oli oma organisaationsa, lehdistönsä ja työntekijänsä.¹⁶⁶ Sassi-Korhonen toimi SSTP:n kansliassa naissihteeristössä sekä puolue toimikunnassa naisjaston jäsenenä. Hän osallistui vuonna 1922 pidettyyn puolue neuvoston kokoukseen ja siinä tehtyihin ”maanpetosrikollisiin päätöksiin”. (kuulusteluprk no 61/27) SSTP:n puolue neuvoston kokouksen pöytäkirjasta ote: ”Naissihteeristö oli erikoinen puolue toimikunnan jaosto, joka puolue johdon alaisena toimi ylimpänä elimenä erityisesti naisten keskuudessa tehtävää agitaatiotyötä varten”.¹⁶⁷

Kaaderiaineiston henkilömapin lehtileikkeleessä Sassi-Korhosesta kerrotaan, että hän tuli tunnetuksi muun muassa ”Eeva-Korhosen -kirjeen” johdosta. Tällä viitataan salaiseen ja lainvastaiseen kirjeeseen, jota levitettiin, ja jonka oli allekirjoittanut Eva Sassi-Korhonen vuonna 1922. Kirje oli Suomen sosialistisen työväenpuolueen puolue toimikunnalle, vaalipiirikolmikolle tarkoitettu. EK-Valpon asiakirjoissa kerrotaan kirjeen olleen SKP:n Suomen byroon laatima ja, että siinä ”Neuvosto-Venäjän puolustamisen nimessä kehoitetaan muun muassa varkauteen”. Kirje sisälsi selostuksen SKP:n tehtävästä sillä hetkellä. Kyseinen kirje kuitenkin päättyi SDP:n toimihenkilön haltuun, ja myöhemmin kyseinen puolue *Suomen Sosialidemokraatissa* maaliskuussa 1922 julkaisi kirjeen sisällön pääpiirteissään otsikolla ”Kommunistisen puolueen taktiikka sen puolue johdon esittämänä”. Eva Sassi-Korhonen kuitenkin tunnusti maaliskuussa 1922, että on itse kyseisen kirjeen kirjoittanut, jotta ”ohranat”

¹⁶³ Hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

¹⁶⁴ Kptk no. 61/1927, hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

¹⁶⁵ Hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

¹⁶⁶ Stenberg 1974, 17-18.

¹⁶⁷ Kptk no 61/1927, hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

eivät hyökkäisi puolueen kimppuun. Vaalipiirikolmikolle tarkoitetun kirjeen julkitulon myötä, Sassi-Korhonen joutui kuitenkin puolueen komentamana Neuvosto-Venäjäälle puoluekouluun.¹⁶⁸ Koulusta valmistuttuaan 1925 hän pääsi takaisin puolueutyöhön piirisihteeriksi, jossa toimi aina kiinnijäämiseensä saakka, eli vuoteen 1927.¹⁶⁹

Eva itse kuvailee tehneensä puolueessa erilaisia töitä, ja olleensa muun muassa NKP(b) piirien ohajaajana sekä Mopr-järjestön työssä.¹⁷⁰ EK-Valpon asiakirjoissa ilmenee, että Sassi-Korhonen oli vuodesta 1925 alkaen SKP:n puoluelinjan piiriorganisaattorina Satakunnassa sekä Pohjois-Hämeellä käyttäen nimeä *Hilja Hiltunen*. Vuoden 1927 suoritetusta kotietsinnästä Evalta löydetään ohje nimeltä *Organisaatiotyö*, jossa on listaus ohjeista kyseiseen työhön liittyen. Lisäksi Vaasan Kokoomus-puolueen äänenkannattaja *Vaasan* numerossa 254 vuonna 1927, kerrotaan, että SKP olisi järjestänyt ympäri maata naissoleja, joille on uskottu ”maanpetostoiminnan kannalta tärkeimpiä tehtäviä”. Kirjoituksen mukaan naiset olivat jakaneet sotilaille lehtisiä, joissa kehoitetaan maanpetokselliseen toimintaan. Lisäksi kirjoituksessa mainitaan kyseisen naisjärjestön pääjohtajiin kuuluneen Eva Sassi-Korhosen, joka olisi Suomessa järjestänyt uusia soleja antaen niille ohjeita ja palkkaamassa toimihenkilöitä.¹⁷¹

Vapauduttuaan Hämeenlinnan vankilasta vuonna 1932, Eva Sassi-Korhonen jatkoi puolueutyötä, ja vuonna 1933 hän siirtyi NKP (b):n Karjalan aluekomiteaan. Kuten luvussa 3.2 tuli esille, SKP päätti tukiryhmäverkoston perustamisesta Karjalaan ja Leningradiin. Tukiryhmän tarkoitus oli tukea puoluetta sekä poliittisesti että materiaalisesti. Lisäksi tukiryhmien perustamisen taustalla oli tarkoitus tehdä suomalaisväestön keskuudessa valistus- ja tiedotustyötä. Tärkeänä tehtävänä oli myös kaaderitoiminta, eli lähinnä maanalaisten kommunistien valmentamistyö. Sopivia ehdokkaita valmennettavaksi valikoitui tukiryhmien avulla, heitä siirrettiin eri oppilaitoksiin, kuten LVKY:hyn. Tukiryhmien perustamistehtävä annettiin Karjalassa SKP:n keskuskomitean ulkomaisen toimiston edustajille Eva Korhoselle ja Otto Vilmille.¹⁷²

Neuvostoliiton puoluejohto edistikin SKP:n toimintaa Karjalassa parhaalla mahdollisella tavallaan tiettyyn pisteeseen asti ja se oli antanut hyväksyntänsä tukiryhmien perustamiselle.

¹⁶⁸ Kptk no 6/1927, hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA; Saarela 1996, 264.

¹⁶⁹ Hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA; Stenberg 1974, 16.

¹⁷⁰ 1585 Sassi-Korhonen, RSGASPI, KA.

¹⁷¹ Hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

¹⁷² Hm 306c Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA; Takala 2021, 155-157.

NKP:lla oli omat etunsa tässäkin hankkeessa mielessä, nimittäin tukiryhmien avulla haluttiin saataisiin rekrytoitua suomea osaavat kaaderit, joita voitaisiin hyödyntää sodan sattuessa. NKP kuitenkin tulkitsi sen rikokseksi, että tukiryhmät eivät aina tiedottaneet tekemisiään piirikomiteoille. Turvallisuuselimet pyrkivätkin muuttamaan jo tukiryhmien muodostuttua kommunistit vakoilijoiksi. Neuvostoliiton yhteikunnassa tapahtui muutoksia 1930-luvulla, mikä pakotti suomalaiset kommunistit keskittymään kokonaan omiin asioihinsa. 1930-luvulla Neuvostoliitossa siirryttiin kansallismieliseen propagandaan, ja esimerkiksi yksittäisiä henkilöitä ja kansallisuuksia kohtaan suunnatut terrorismin muodot yleistyivät.¹⁷³

Vuonna 1933 suomalainen johto joutui ensimmäistä kertaa ankaran kritiikin alaiseksi. Karjalan puolueorganisaation kohdalla merkittäväksi uhkatekijäksi nimettiin ”paikallinen nationalismi” sekä ”pyrkimys yhteistyöhön interventiovaltojen kanssa”¹⁷⁴. Karjalassa ensimmäisiksi hyökkäyksen kohteiksi päätyivät SKP:n tukiryhmien jäsenet. Eva Sassi-Korhonen ja Otto Vilmi olivat ryhtyneet rajoittamaan ryhmien toimintaa jo 1934. Esimerkiksi kirjallisten ohjeiden lähettäminen lopetettiin, ja alettiin toimittaa tietoa tilaisuuksien järjestämisestä suullisesti. Syksyllä 1934 Karjalan tukiryhmiä ruvettiin kutsumaan ”suomalaisen vallankumousliikkeen tukiryhmiksi”¹⁷⁵. Tukiryhmiä tulkittiin yritykseksi muodostaa jonkinlainen puolue NKP:n rinnalle. Kesän aikana 1935 tukiryhmät päätettiin ulkomaantoimiston puolelta lopettaa kokonaan, ja niiden jäseniä ryhdyttiin pidättämään.¹⁷⁶ Eva Sassi-Korhonen pidätettiin lokakuussa 1937 Leingradissa, ja hänet tuomittiin vakoilijana kuolemaan. Vielä vuonna 1956 *Suomen Sosialidemokraatissa* oli kirjoituksia Stalinin puhdistusten takia Neuvostoliittoon kadonneista suomalaisista kommunisteista, joiden joukossa oli Eva Sassi-Korhonen.¹⁷⁷

Elli Stenberg liittyi SKP:hen vuonna 1921 ollessaan vain 18-vuotias. Elli kertoo itse lukeneensa jo vuonna 1919 puolueen julkaisemaa salaisesti jaettua kirjallisuutta. Hän hoiti aluksi nuoriso- ja myöhemmin naistyön ohjausta. Hänen todistettiin olleen ainakin vuoden 1930 aikana SKP:n piiriorganisaattorina Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla järjestäen puolueen toimintaa ja perustaen uusia paikalliskomiteoita. Hänet ehdittiin kuitenkin pidättämään kesällä

¹⁷³ Takala 2021, 158-159, 163.

¹⁷⁴ Takala 2021, 189.

¹⁷⁵ Takala 2021, 193.

¹⁷⁶ KD no. 49 1942, hm 306c Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA; Takala 2021, 194.

¹⁷⁷ Hmp I B SKP Sassi-Korhonen, Kansan Arkisto; ”Geni: Eeva Stiina Tuomaantytär Sassi-Korhonen” Genin nettisivut. <<https://www.geni.com/people/Eeva-Stiina-Sassi-Korhonen/6000000179733940837>> [luettu 20.4.2025].

1930, jolloin nämä tehtävät jäivät tauolle. Vankilasta päästyään vuonna 1936, hän oli liittynyt mukaan useisiin tamperelaisiin sosialidemokraattisiin järjestöihin, ja EK:n mukaan hän koitti ajaa näissä SKP:n päämääriä. Lisäksi Elli toimi vapauduttuaan vuonna 1936 aina 1937 alkupuolelle asti Tampereella SKP:n keskuskomitean edustajan valtuuksilla puolueen organisaattorina pitäen yhteyttä Porin ja Pietarsaaren piireihin. Loppuvuodesta 1937 hän toimi Helsingissä ”huomattavassa johtoasemassa olevana toimitsijana” SKP:n teknillisellä linjalla alkuvuoteen 1939 asti, kunnes hänet pidätettiin toisen kerran. EK kuvaili Elliä yhdeksi ”vaarallisimmista kommunisteista”.¹⁷⁸

Sotien jälkeen, kun Ellistä tuli kansanedustaja, hänelle tärkeitä asioita olivat nuoriso- ja naisten asiat, mikä ilmenee osaltaan myös hänen SKP:ssa tekemästään työstä. Elliltä löydettiin vuonna 1930 pidätyksen ohessa papereita, joiden joukossa oli muun muassa organisaattorin ohjekirjeitä, joissa tehostetaan naisten liikkeen ja naisjäsenten suuremman lukumäärän tärkeyttä. Ohjeissa painotetaan esimerkiksi naisten osan ottamista sekä määrätään työväen itsepuolustuksen järjestämistä naisten joukossa. Lisäksi papereissa oli mukana ohjelma naisliikkeen luentotilaisuuteen ja naisten toimintaa koskeva piiriraportti SKP:n Vaasan piiristä. Kotitarkastuksessa löytyi myös Ellin käsialalla kirjoitettu puhe, joka oli tarkoitettu vuoden 1930 kansainväliselle naistenpäivälle, joka alkoi sanoilla ”Hyvät toverit!”. EK:n asiakirjassa koskien tätä paperia, kirjoitetaan, että Kansainvälisen naistenpäivän kommunistisena järjestäjänä on toiminut Työväen vaalikomitean naisjaosto, joka on valmistellut muun muassa valistusohjelman. Kyseiseen valistusohjelmaan kuului myös neuvostoyhteiskunnan kautta tapahtuvan naisten taloudellisen ja poliittisen vapautumisen selvittely. Lisäksi Elliltä oli löytynyt kartta Helsingistä, ote Suomen kartasta ja eri kulkuneuvojen aikatauluja. Elliltä tavatut paperit osoittivatkin hänet EK:n silmissä SKP:n organisaattoriksi. Lisäksi eräät toiset kuulusteltavat todistivat Stenbergin toimineen SKP:n piiriorganisaattorina, joka oli muun muassa kuljettanut SKP:hen liittyviä paketteja eri paikkakunnille, ja osallistunut piirikomiteoiden kokouksiin, joissa Elli oli muun muassa korostanut SKP:n toiminnan tehostamisen tärkeyttä.¹⁷⁹

Naisista nuorimpana SKP:hen liittyi Elli Stenberg 18-vuotiaana. Ines Kytölä oli 19-20-vuotias ja Vuokko Junttila 20-vuotias liittyessään puolueeseen. Elli Parkkari oli 23-vuotias ja Eva Sassi-Korhonen 24-vuotias. Jokainen naisista liittyi siis SKP:hen melko nuorena. Tämä olikin

¹⁷⁸ Stenberg 1974, 12; Hm A:2002 Elli Stenberg, EK-Valpo, KA; Hmp I B SKP Elli Stenberg, Kansan Arkisto.

¹⁷⁹ Hm A:2002 Elli Stenberg, EK-Valpo, KA; Hmp I B SKP Elli Stenberg, Kansan Arkisto.

tyypillistä, sillä liike houkutteli erityisesti radikaalia työläisnuorisoa tarjoamalla hyvitystä sisällissodasta kärsineille sekä toiveikkaita tulevaisuuden näkymiä vallankumousromantiikan avulla. Liikkeen lupaukset ja tavoitteet vetosivat erityisen hyvin sellaisiin ihmisiin, jotka saattoivat vielä etsiä elämälleen suuntaa.¹⁸⁰

Jokaisella naisella oli lisäksi kokemusta jo monista erilaisista poliittisista vasemmistolaisista järjestöistä ja yhdistyksistä ennen liittymistään SKP:hen. Vuokko Junttila oli liittynyt SKNL:oon jo vuonna 1925, ennen liittymistään SKP:hen. Nuorisopuolen tehtävät olivatkin Junttilalle jatkossakin ominaisia SKP:n tehtävien rinnalla. Junttilan mainitaan toimineen piiri- sekä kiertävänä organisaattorina SKP:n ja SKNL:n asialla puoluekoulusta valmistuttuaan. Myös Ines Kytölä, Elli Parkkari ja Elli Stenberg olivat kunnostautuneita erityisesti nuorisopuolen asioissa. Lisäksi he toimivat kaikki piiriorganisaattoreina puoluekoulutuksensa jälkeen Suomessa. Eva Sassi-Korhonen oli kaikista naisista ensimmäinen piiriorganisaattori SKP:ssa, toimien kyseisessä tehtävässä jo 1920-luvun puolivälissä. Sassi-Korhonen olikin ehtinyt käydä puoluekursseja 1920-luvun alkupuolella, mikä oli mahdollistanut hänen aiemman poliittisen taustansa ohella piiriorganisaattorin vastuulliset tehtävät.

Naiset olivat mukana siis SKP:n toiminnassa, vaikka he muodostivat vielä pienen osan puolueen jäsenistöstä. Naisten poliittista toimijuutta varjosti yhä vanhan työväenliikkeen sekä yleisesti suomalaisen yhteiskunnan perinteet ja toimintatavat. Naiset olivat kuitenkin tärkeä osa maanalaisessa kommunistisessa puolueessa, eivätkä miehet yksinään olisi voineet vedota koko työväestöön. Erityisesti naisille tärkeitä puheenaiheita ja edistyksen tavoitteita SKP:ssa olivat lasten, nuorten sekä naisten yhteiset asiat. SKP:n johtopaikat olivat silti keskeisesti miehille. Naisia toimi enemmän erilaisissa avustavissa tehtävissä, mutta muutamille naisjäsenille siunaantui kuitenkin näkyvämpi, vastuullisempi ja aktiivisempi rooli puolueessa ja sen päätöksenteossa. Erityisesti 1930-luvulla naisia alkoi toimia piiriorganisaattorin tehtävissä yhä useampia, kun vielä 1928 asti tässä toimessa oli ollut vain yksi nainen, Eva Sassi-Korhonen. Suomessa EK-Valpo oli tottunut so sisällissodan punakaartin naisten toiminnasta sen, että myös naisilla riittää intoa vastuullisempiin tehtäviin, eikä sillä ollut täten vaikeuksia ymmärtää tai hahmottaa naisten johtavia rooleja 1920-luvun alkupuolellakaan.¹⁸¹

¹⁸⁰ Katainen 1998, 102.

¹⁸¹ Aatsinki 1998, 140-142; Vuorinen 2023, 135-137.

5 Tuomiot ja vankila-aika

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen naisiin kohdistunutta valvontaa, heidän saamiaan tuomioita, sekä vankila- ja turvasäilöaikaa. Erityisesti alaluvussa 5.1 EK-Valpon arkistolähteet näyttävät suurta osaa, sillä se valvoi naisten toimintaa ja keräsi henkilömappeihin todistusaineistoa myöhempiä oikeudenkäyntejä varten. Aluksi on kuitenkin hyvä pohjustaa aikakauden poliittisen valvonnan, tuomioiden ja vankila- sekä turvasäilömenettelyiden käytäntöjä. Arviolta 4500 henkilöä tuomittiin Suomessa vuosien 1919-1944 välillä poliittisiksi rikoksiksi määritellyistä valtio- ja maanpetosrikoksista. Näistä noin neljäsosa oli naisia. Toisen maailmansodan aikana hieman alle 1000 henkilöä joutui turvasäilöön.¹⁸²

Jokainen tässä tutkimuksessa kohteena olevista naisista syyllistyi jossain kohtaa elämäänsä poliittisen rikollisuuden alle rajautuviin rikoksiin. Poliittinen rikollisuus määrittyy keskeisesti vuoden 1889 rikoslain 11. ja 12. luvuissa kriminalisoituihin rikoksiin: valtio- ja maanpetosrikoksiin. Rikoslakia löysennettiin valtiopetoksen valmistelun tunnusmerkistön osalta vuonna 1931 osana kommunistilakeja. Valtiopetoksen valmistelulla tarkoitetaan lähinnä tavoitetta hallitusmuodon kumoamiseksi oikeusjärjestyksen kieltämällä tavalla tai muutoin hallitusmuodon vaarantamista.¹⁸³ Maanpetokseen syyllistyy henkilö, joka Suomen kansalaisena toimii vieraan maan hyväksi. Vieraan valtion auttaminen tapahtuu oman isänmaan kustannuksella. Valtiopetos oli maailmansotien välisessä Suomessa tyypillisin poliittisista rikoksista. Maanpetos oli puolestaan yleisin poliittinen rikos jatkosodan aikana.¹⁸⁴

Poliittisen rikollisuuden määrittelyssä korostuu tekijän itsensä tietoinen motiivi, eli halu tai tavoite suoraan tai epäsuoraan vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin.¹⁸⁵ Kuten jo aiemmin on tullut esille, kommunistisen puolueen pyrkimyksenä oli saada vallankumouksen turvin aikaan proletariaatin diktatuuri. Toisin sanoen tavoite oli horjuttaa ja kaataa vallitseva yhteiskunnallinen järjestys. Tämän vuoksi SKP:n jäsenyys katsottiin valtiopetoksen valmisteluksi.¹⁸⁶ Jokainen tutkimuksen naisista oli SKP:n jäsenenä SKP:n tavoitteista

¹⁸² Mäki 2002, 55.

¹⁸³ Kekkonen 1996, 228, 233; Lintunen & Okkonen 2023, 12.

¹⁸⁴ Mäki 2002, 57.

¹⁸⁵ Kekkonen 1996, 229.

¹⁸⁶ Krekola 2008, 76.

tietoinen, minkä vuoksi he olivat myös vapaaehtoisesti valmiita tekemään omalta osaltaan asioita tuon tavoitteen aikaansamaiseksi. Jokaisella heistä oli siis tietoinen motiivi.

Poliittiseen rikollisuuteen liittyy keskeisesti myös niiden aikasidonnaisuus. Maailmansotien välisenä aikana poliittisen rikollisuuden lajeista erityisesti valtiopetosten määrä kasvoi. Toisen maailmansodan jälkeen poliittiset rikokset olivat enää yksittäisiä poikkeustapauksia. Suomessa poliittisen rikollisuuden huippukausia olivat sisällissodan aiheuttamat oikeudenkäynnit vuosina 1918-1919 sekä lapualaisvuodet 1930-1934, kun julkinen kommunistinen toiminta kiellettiin. Myös 1920-luvun puolivälissä poliittisen rikollisuuden määrä nousi hetkellisesti lähinnä SSTP:n ja sen seuraajan STP:n lakkauttamisista. 1930-luvun puolivälistä eteenpäin poliittisen rikollisuuden määrä väheni, mihin vaikutti toisaalta sisäpoliittisen tilanteen muuttuminen Maalaisliiton ja SDP:n niin sanotun punamultayhteistyön johdosta. Poliittisen rikollisuuden määriin vaikuttaa siis myös keskeisesti kulloinenkin sisäpoliittinen asetelma. Vuosien 1918-1939 välisenä aikana erityisesti sisällissota ja sen perintö, eli kommunisteihin kohdistunut vallankumousuhka, hallitsivat poliittisen rikollisuuden määrittelyä viranomaisten osalta. Tämän myötä myös luja kontrollipolitiikka oikeutettiin. Vaikka vuodesta 1932 myös äärioikeiston toiminta joutui tuomioiden alle, ei keskustasta oikealle olevien toimia kuitenkaan tutkittu samanlaisella intensiteetillä kuin vasemmiston toimia. Kuten Jukka Kekkonen artikkelissaan kirjoittaa, vertailemalla äärioikeiston ja ääri vasemmiston kohtelua viranomaisten puolelta paljastuu, että kaikilla viranomaistasoilla objektiivisuuden ja yhdenvertaisuuden periaatteista luovuttiin poliittisten sympatioiden ja antipatioiden nimissä.¹⁸⁷ Tämä on myös yksi keskeisimmistä syistä sille, miksi erityinen lähdekritiikki EK-Valpon lähdeaineistojen käytössä on syytä pitää mukana.

1920-luvulla tuomioistuinten suhtautuminen ääri vasemmistolaiseen toimintaan kiristyi, mikä heijastui erityisesti rikokseen syyllistymisen määritelmään. SSTP:n lakkauttamisen jälkeen valtiopetostuomion perusteksi riitti se, että henkilöllä oli jokin tietty asema puolueessa. Lisäksi vuoteen 1930 mennessä ei vaadittu enää sitä, että tuomittavalla olisi ollut tietoisuus järjestön tarkoituspäristä. Ketjuuntuminen oli myös peruste saada tuomio, eli se, että oli osallistunut aiemmin lakkautetun järjestön jälkeen sen tilalle perustetun järjestön toimintaan.

¹⁸⁷ Kekkonen 1996, 230-233, 235.

Nämä muutokset siis ilmentävät sitä, miten yhteiskunnallinen ilmapiiri muuttui voimakkaammin kommunismin vastaiseksi.¹⁸⁸

Poliittinen rikollisuus, niin kuin muukin rikollisuus on yhteydessä vallanpitäjien toimesta tapahtuneeseen rikollisuuden määrittelyyn ja rikollisuuden kontrollointiin, eli valvontaan. Kontrollitoimet määrittelevät sitä, mikä on laillista ja mikä laitonta.¹⁸⁹ Suomessa tätä määrittelyvaltaa käytti pitkälti sisällissodan jälkeen perustettu turvallisuuspoliisi, jonka nimeksi tuli Etsivä keskuspoliisi, ja myöhemmin vuonna 1938 Valtiollinen poliisi. Etsivän keskuspoliisin tärkeimmäksi tehtäväksi tuli sisällissodan jälkeisen kommunistiuhan kitkeminen ja vuonna 1919 perustetun SKP:n tavoitteleman yhteiskunnallisen rakenteen tuhoamisen estäminen. Tarkemmin näillä toimilla tarkoitettiin siis valtiopetoksen ja maanpetoksen rikoksien ehkäisemistä. Käytännössä tämä valvonta kohdistuikin kommunisteja ja sosialisteja vastaan, eikä muunlaista uhkaa juurikaan huomioitu, kuin vasta 1930-luvun puolella. Tällöin alettiin seurata erityisesti äärioikeistolaisen Isänmaallisen kansanliikkeen toimia, joka lakkautettiin vuonna 1938.¹⁹⁰ Valpon muuttuminen alkoi jatkosodan jälkeen välirauhansopimuksen solmimisesta syksyllä. 1945 keväällä Valtiollisen poliisin johto ja muu henkilökunta vaihdettiin syksyyn mennessä, jonka seurauksena syntyi niin sanottu 'punainen Valpo', eli Valpo II. Valpo II ei kuitenkaan ollut pitkäaikaisesti olemassa, sillä Suomen kansan demokraattisen liiton poistuessa hallituksesta vuonna 1948, oli selvää, että myös punainen Valpo lakkaisi olemasta. Vuotta myöhemmin aloittikin Suojelupoliisi toimintansa.¹⁹¹

Turvallisuuspoliisin pääosasto sijaitsi Helsingissä ja alaosastoja perustettiin ympäri Suomea. Pääosasto jakaantui kolmeen toimistoon, joita olivat passi-, kanslia-, valvonta- ja tutkintatoimistot. Näistä tutkintatoimiston tehtäväalueeseen kuului valtakunnan sisäistä turvallisuutta vastaan kohdennettujen yritysten paljastaminen, sekä niiden ilmaantuessa tutkiminen, kuulustelut ja niitä seuraavat toimenpiteet syytteeseen saattamiseksi. Turvallisuuspoliisin henkilökunta koostui pitkälti entisistä suojeluskuntalaisista ja muista poliittisesti keskustasta oikealla olevista henkilöistä. Alkuvuosina tärkeimpänä kriteerinä palkkalistoille pääsemiseksi pidettiinkin porvarillista maailmankatsomusta ja vahvaa

¹⁸⁸ Kekkonen 1996, 235.

¹⁸⁹ Kekkonen 1996, 229.

¹⁹⁰ Lackman 2009, 202-204, 226.

¹⁹¹ Rentola 2009, 250-253.

lojaalisuutta yhteiskuntaa kohtaan. Henkilöstöä motivoitiin myös rahapalkkioilla esimerkiksi tietyn henkilön kiinnisaamiseksi tai tietojen keräämiseksi. Matti Lackman kertoo turvallisuuspoliisin valitettavina sivuilmiöinä olleen erityisesti hekilökunnan toisinaan esiintynyt runsaskin alkoholin käyttö sekä väkivalta kuulusteltavia kohtaan.¹⁹²

Käytännössä EK-Valpon työ sisälsi tietojen keräämistä henkilömappeihin yksittäisistä henkilöistä ja asioista. Jatkosodan jälkeen osa näistä tiedoista tuhottiin, sillä turvallisuuspoliisi pelkäsi, että myöhemmin tulisi ilmi kyseenalaisiakin asioita. Epäiltyä henkilöä siis seurattiin, hänestä kerättiin aineistoa, tarvittaessa pidätettiin, kuulusteltiin ja toimitettiin syntyneet asiakirjat syytäväviranomaisille. Tämän jälkeen jatkotoimenpiteet siirtyivät Hovioikeuksille ja vankilaviranomaisille. Turvallisuuspoliisi seurasi myös epäilyttävinä pitamiensä henkilöiden kirjeitä, minkä mahdollisti tiivis yhteistyö postiviranomaisten kanssa. Lisäksi yhtenä seurantakeinona oli kommunististen lehtien lukeminen ja niistä huomattavimpien poliittisten kirjoitusten leikkaaminen ja lähettäminen pääosastolle. Apunaan turvallisuuspoliisi käytti tiedustelijoita, joista parhaat tulivat yleensä työväenliikkeistä. Yksittäisten paljastajien tietojen avulla viranomaiset saivat toisinaan huomattavastikin eri henkilöitä pidätettyä, kuten esimerkiksi vuonna 1928, kun Jalmari Rasi oli paljastanut SKP:n toiminnan keskeisiä henkilöitä.¹⁹³ Myös täysin tavalliset kansalaiset ilmiantoivat tietoja. 1930-luvulla poliittinen koulutus muodosti yhden keskeisen seurannan kohteen, kun kommunistit kävivät naapurimaassa LVKY:n sekä Lenin-koulun kursseilla. 1930-luvun puolivälissä miltei kaikilla kursseilla oli opiskelemassa myös yksi turvallisuuspoliisin tiedottaja, joka sai kerättyä tietoja oppilaista.¹⁹⁴

Valvontaan ja sosiaaliseen kontrolliin on historiallisesti liittynyt sukupuolittunut näkökulma, koska ne ovat usein heijastaneet aikansa sukupuolikäsityksiä. Valvontaa toteuttava taho on saattanut arvioida yksilöä ainoastaan sukupuolistereotypioiden pohjalta, mikä on vaikuttanut häneen kohdistuneeseen kohteluun. Sukupuolittunut valvonta on tullut esiin myös tilanteissa, joissa epäilty on voinut välttää rangaistuksen todisteista huolimatta, koska on onnistunut esittämään itsensä sukupuoliroolien mukaisessa valossa. Kuulusteluissa monet naiset ovat pyrkineet esittämään itsensä viattomilta vaikuttavassa valossa, hyödyntäen sukupuoleen liitettyjä mielikuvia avuttomuudesta, tietämättömyydestä ja tunteellisuudesta.

¹⁹² Lackman 2009, 210-211, 214-215.

¹⁹³ Lackman 2009, 212; Rentola 2009, 250.

¹⁹⁴ Lackman 2009, 224-225; Nevalainen 1997, 150.

Valvontatilanteissa miehiin ja naisiin suhtaudutaan monesti eri tavoin: naiset mielletään herkemmin suojelun tarpeessa oleviksi, kun taas miehet nähdään mahdollisina vaaran aiheuttajina.¹⁹⁵ Tässä tutkimuksessa olevien naisten kohdalla tällainen tietynlainen suhtautuminen naissukupuoleen tulee esille yhdessä Vuokko Junttilan muistelmissaan kertomassa tilanteesta. Junttilan mukaan Valpon kuulustelija sekä Hovioikeuden tuomari olivat puhutelleet häntä lapsenomaisesti, jonka vuoksi hän päätti myös heittäytyä tuon luulon mukaiseksi.¹⁹⁶

Vaikka miehet muodostivat enemmistön valtiollisen poliisin epäilemistä ja kiellettyyn toimintaan osallistuneista henkilöistä, myös suomalaisen kommunismin naistoimijat joutuivat viranomaisten tarkkailun kohteiksi. Historialliset kokemukset sisällissodasta ja työväenliikkeestä olivat tuoneet esiin sen, että osa naisista osallistui näkyvästi poliittiseen toimintaan ja puolusti vakaumustaan sinnikkäästi. Naisten epäileminen kommunistisen liikkeen tukemisesta johtui useimmiten valtiovastaiseksi katsotusta aineistosta, eikä heidän sukupuolellaan ollut ratkaisevaa vaikutusta. Kuitenkin eräissä yksittäisissä tilanteissa sukupuolen rooli korostui enemmän kuin tavallisesti. Esimerkiksi naisen seurustelu sotilaiden kanssa tai osallistuminen tansseihin heidän kanssaan riitti usein herättämään epäilyksiä niin poliisissa kuin sen tietolähteissäkin.¹⁹⁷ Tätä seikkaa havainnollistaa esimerkiksi EK:n aineistosta löytynyt Vaasan Kokoomuksen äänenkannattaja *Vaasan* lehtileike marraskuulta 1927. Kyseisessä leikkeessä kirjoitetaan, miten sotilaita oli viekoiteltu maanpetokseen katunaisten avulla. Tässä kommunistien ”kiihoitustoiminnassa” oli käytetty etupäässä naisia, ja heidän muodostamiaan naissoluja. Naisten kerrotaan lähennelleen sotilaita ja samalla levittäneen heille erilaisia lehtisiä ja kirjoituksia, jonka seurauksena myös joukko armeijassa palvelevia katsottiin syyllisiksi yhteistoimintaan kommunistien kanssa.¹⁹⁸

Turvasäilöasetus henkilökohtaisen vapauden rajoittamisesta annettiin tasavallan suojelulain nojalla talvisodan sytyttyä marraskuussa 1939. Määräyksellä haluttiin vaientaa sodan vastustajien äänet ja poikkeuslainsäädännön turvin saada jokaisen kansalaisen panos sodankäyntiä edistävään työhön.¹⁹⁹ Turvasäilövangit olivat lähinnä aiemmin poliittisen rikoksen tekijöitä, eli valtiopetoksen valmistelusta tuomittuja kommunisteja. Turvasäilövangit

¹⁹⁵ Vuorinen 2023, 30-31.

¹⁹⁶ Peltonen 1989, 112.

¹⁹⁷ Vuorinen 2023, 411-412.

¹⁹⁸ *Vaasa* no. 254, 2.11.1927, hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

¹⁹⁹ Peltonen 1989, 11.

kuuluvat Sisäasiainministerin ja sen alaisen Valtiollisen poliisin valvonnan alle.

Sisäasiainministeriö teki päätökset henkilöistä, jotka olisi passitettava turvasäilöön, ja se myös päätti sen, ketkä olisivat oikeutettuja vapautumaan sieltä. Usein aktiivikommunistien raskauttava menneisyys SKP:n toimissa oli Valpolle syy olettaa, että he saattaisivat myös sodan aikana osallistua sodankäynnille vahingolliseksi katsottuun toimintaan.²⁰⁰

5.1 Naisten kiinnijääminen ja tuomiot

Tässä alaluvussa käydään läpi jokaiseen tutkimushenkilöön kohdistunutta valvontaa, heidän kiinnijäämistään sekä saamiaan tuomioita. Lisäksi tarkastellaan, mitä tutkittavat kertoivat ja jättivät kertomatta kuulusteluissaan. Alaluvun lopuksi pohditaan myös sitä, oliko naisten valvonnassa tai tuomioissa yhteneväisyyksiä tai eroja.

Vuokko Junttila joutui ensimmäisen kerran EK:n pidättämäksi keväällä vuonna 1930, kun hän oli jakamassa työttömyyttä koskevia lentolehtisiä, jotka oli varustettu SKNL:n allekirjoituksilla.²⁰¹ Vuokko kirjoitti muistelmissa, että hän oli päättänyt ensimmäisen pidätyksensä yhteydessä, ollessaan 22 vuotias, ettei sanoisi nimeään etsiville.²⁰² Tämän johdosta tehtiin myös kotitarkastus Vuokon ja hänen siskonsa Vappu Junttilan asunnolle, josta EK löysi muun muassa kommunistista (illegaalista) kirjallisuutta sekä lentolehtisten ja vastaavien valmistukseen tarvittavia koneita ja tarvikkeita. Myös hänen siskonsa pidätettiin. Kuulusteluissa Vuokko oli haluton kertomaan omaisistaan tai elämänvaiheistaan. Hän kertoi ettei tiedä SKNL:stä mitään, ja lisäksi EK oli kirjoittanut kuulustelupöytäkirjaan, että kuulustelut lopetettiin, sillä ”kuulusteltava ei vastannut kysymyksiin mitään, taikka vastasi kieltäen ja arvottomasti viisastellen”.²⁰³ Junttila kertoo muistelmissaan, että hän oli luvannut puolueeseen liittyessään, että häneen voi luottaa, ja täten hän oli myös vakuuttanut kieltäytyvänsä tovereidensa ilmiantamisesta. Hän kertoo noudattaneensa rehellisyyttä puoluetta sekä työväenluokkaa kohtaan.²⁰⁴ Turun Hovioikeus antoi tuomion Vuokolle valtiopetoksen valmistelusta kahdeksi vuodeksi ja kuudeksi kuukaudeksi. Hän vapautui lokakuussa 1932, ja hänen koeaikansa oli vuoteen 1934 asti.²⁰⁵

²⁰⁰ Mäki 2002, 57-58.

²⁰¹ Peltonen 1989, 107; Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

²⁰² Peltonen 1989, 108.

²⁰³ Kptk no. 42/1930, hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

²⁰⁴ Peltonen 1989, 110.

²⁰⁵ Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

Uudemmin Vuokko Junttila pidätettiin vuonna 1933 epäiltynä mahdollisesti valtiopetoksen valmisteluun. Tämän taustalla oli EK:n saama tieto siitä, että kommunistit olivat yrittämässä mielenosoitusta Sörnäisten vankilan edustalla huhtikuussa 1933 erään poliittisen vangin syömälakon takia. Tämän vuoksi EK oli mennyt paikalle mahdollista mielenosoitusta estämään, ja huomanneet paikalla noin neljäkymmentä henkilöä, joista pääosa oli naisia. Mukana oli ollut muun muassa EK:n aiemmin tuntema Vuokko Junttila. Aiempien tietojen perusteella Junttila pidätettiin, sillä epäiltiin, että hänellä oli osuutta mielenosoituksen järjestämiseen. Kuulusteluissa hän kertoi kuitenkin, että oli ollut sattumalta paikalla, eikä tiennyt mielenosoituksesta mitään. Junttila päästettiin sitten lähtemään, ilman sen kummempia rangaistuksia.²⁰⁶ Luultavasti EK:lla ei siis ollut mitään konkreettista odistusaineistoa Junttilaa vastaan, minkä vuoksi hän pääsi vapaaksi.

Kolmannen kerran Vuokko Junttila pidätettiin EK:n toimesta 1936 huhtikuussa, jolloin häneltä löydettiin myös ”kohtalaisesti todistusaineisota”. Junttilalta löytyi ainakin SKNL:lle tarkoitettuja kirjoituksia, joissa vedottiin nuorisoon fasismia vastaan. Junttila oli siis osallistunut koeaikanaan uudemmin SKP:n toimintaan, käyden tässä välissä Neuvostoliitossa puoluekoulussa palaten Suomeen 1935 lokakuussa. Tämän jälkeen Junttila oli myös osallistunut SKP:n työhön kiertävänä ja piiriorganisaattorina käyden muun muassa Porissa.²⁰⁷ Muistelmissaan hän kertoo, että pidätys oli johtunut siitä, että eräs toveri oli ilmiantanut kaikki, jotka olivat olleet tämän kanssa puolue-koulussa Neuvostoliitossa.²⁰⁸ Junttila vietiin Turun lääninvankilaan säilytettäväksi, ja hän oli todennut etsiville, jotka häntä saattoivat Turun poliisilaitokselle, että ”vielä tulee sekäin aika, jolloin teitä näin kuljetetaan”²⁰⁹.

Kesäkuussa 1936 Turun hovioikeus antoi päätöksensä, jonka mukaan Junttila oli osallistunut ”maan laillisen valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen väkivaltaista kumoamista ja köyhälistödiktatuurin voimaan saattamista valtakunnassa tarkoittavan Suomen kommunistinen puolue -nimisen salaisen puolueen ja sen rinnakkaisjärjestön SKNL:n valtiopetokselliseen toimintaan”²¹⁰. Hän sai tuomion valtiopetoksen valmistelusta 4 vuotta ja 6 kuukautta, johon lisättiin viimeisestä ehdonalaisuudesta jääneet kuukaudet, jolloin

²⁰⁶ Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

²⁰⁷ Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

²⁰⁸ Peltonen 1989, 122.

²⁰⁹ Kptk no. 18/1936, hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

²¹⁰ Päätös H.D.Fol.208 no. 8, hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

tuomiosta tuli yhteensä 4 vuotta ja 10 kuukautta. Junttila vapautui Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilasta tammikuussa 1941.²¹¹

Junttila pidätettiin uudemman kerran taas 16. päivä huhtikuussa 1941 syynä hänen osallisuutensa ”maan turvallisuutta vaarantaviin hankkeisiin”²¹². Junttilan katsottiin olleen yhtenä keskeisimmistä henkilöistä, joka on yrittänyt jatkaa vuonna 1940 lakkautetun Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyuden seuran (SNS) toimintaa erilaisten yhdistysten ja opintokerhojen muodossa Pakilassa Helsingissä.²¹³ Lisäksi Valpo oli merkinnyt asiakirjaan, että koska Junttila oli vankilassa ollessaan pysynyt vakaumuksellisena kommunistina, hänen epäiltiin ryhtyvän jatkamaan tätä valtiopetoksellista toimintaa, jonka vuoksi pidätyksen katsottiin olleen aiheellinen. Vankilassa ollessaan Junttilan valvontakirjaan olikin merkattu hänen käytöksensä olleen huono, ahkeruutensa ja edistyksensä tyydyttävä. Joka tapauksessa Junttila päästettiin vapaaksi huhtikuun 21. päivä, sillä ehdolla, että mikäli hän ei kokonaan jatkossa pysyisi erossa kaikenlaisesta yhteiskunnan vastaisesta toiminnasta, odottaisi häntä paikka turvasäilössä.

Välirauhan aikana syksyllä 1940 SNS keräsi jäsenikseen yli 35 000 henkilöä, mikä oli Kimmo Rentolan mukaan hieman enemmän kuin sosialidemokraattisen puolueen jäsenmäärä, jossa oli tapahtunut katoa. Seura kykeni jossakin määrin toimimaan ”puolueena”, vaikka sen jäseniä ja johtohenkilöitä suljettiin kovaa vauhtia turvasäilöön. Seuran johto jäikin lopulta SKP:läisille, joista toiminnan ytimessä oli kaksi naista, joita Rentolan mukaan suojeli sukupuoli. Valpo ei nimittäin tuntunut vielä uskovan siihen, että naiset pystyisivät johtamaan tällaisia vakavasti otettavia salaliittoja.²¹⁴ Syystä tai toisesta Valpo ei Junttilankaan kohdalla näyttänyt pitävän hänen toimintaansa seuran hyväksi erityisen vakavana, sillä hänet vapautettiin eikä häntä sijoitettu turvasäilöön heti toiminnan paljastuttua. Vasta elokuussa 1942 tuli päätös, että Junttila suljettaisiin turvasäilöön. Turvasäilöstä hän vapautui elokuussa 1944.²¹⁵

Ines Kytölä pidätettiin Helsingissä huhtikuussa 1938. Hän oli asettunut SKP:n määräyksestä Helsinkiin ”legalisoitumaan”. Hän sai tuomion Turun hovioikeudesta kesäkuussa 1938

²¹¹ Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

²¹² Kptk no. 50/1941, hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

²¹³ Lähteenmäki 1995, 232; Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

²¹⁴ Rentola 1994, 264.

²¹⁵ Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

valtiopetoksen valmistelusta. Kytölä sai yhtenä neljä vuotta kuritushuonevankeutta. Kytölään tuomioon vaikuttivat hänen huomattava osallistumisensa Turussa ennen vuotta 1929 julkisten ja myöhemmin lakkautettujen kommunististen järjestöjen toimintaan, hänen opiskeluaikansa LVKY:ssä kolmen vuoden ajan sekä osallisuutensa Neuvosto-Venäjäällä ollessaan Mopr-järjestön toimintaan, ja se, että hän oli Suomeen palattuaan vuoden 1937 aikana kierrellyt eri puolilla maata SKP:n piiriorganisaattorina. Kytölä kuitenkin vapautui ehdonalaiseen Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilasta oltuaan siellä kolme vuotta ja kahdeksan kuukautta. Hänen koeaikansa olisi päättyvä heinäkuussa 1943, mutta hänet passitettiin kuitenkin turvasäilöön jo maaliskuussa 1942.²¹⁶

Kytölä oli ollut jo vuodesta 1929 alkaen EK-Valpon etsiskelemä nainen. Heti vuonna 1930, kun kommunistilait astuivat voimaan, pisti Turun edustus Kytölään nimen ylös etsittyjen listalle keskeisimpänä syynä hänen osallisuutensa Turun työväen vaalikomiteassa. Häneen kohdistettu valvonta ei ollut helppoa, ja ehkä yhtenä syynä tälle oli Kytölään käyttämät erilaiset salanimet. Lisäksi hänen tuntomerkkiensä kuvailu oli vielä 1930-luvun puolivälissä EK-Valpolla ristiriitaista, mikä aiheutti epäilyksiä etsivillä ja tiedottajilla siitä, oliko kyseessä sama vai eri nainen, jota he olivat etsineet. EK-Valpon tuntomerkkien listauksessa kuvailtiin useimmiten tarkkailtavan henkilön kehon pituutta ja muotoa (esimerkiksi hoikka, tanakka), hiusten ja silmien väriä, puheäänensä mataluutta tai kimakkuutta sekä vaatteita, jotka tällä oli ollut yllään seurannan aikana. Kytölä käytti ruotsalaista salanimeä *Thyra Sandberg*, ja vielä syyskuussa 1937 EK-Valpolla ei ollut tiedossa, kuka *Thyra* oikeasti oli. Kytölä käytti myös suomalaista nimeä *Lempi Laitinen* sekä pelkkää etunimeä *Elli*. Lokakuussa 1937 etsivät kuitenkin alkoivat selvittämään sitä, ovatko *Lempi* ja *Thyra* sama henkilö. Marraskuun aikana Kytölään oikea henkilöllisyys vihdoinkin varmistui valokuvavertailun avulla. Silti vielä yhdessä asiakirjassa maaliskuulta 1938 eräs tiedottaja kirjoittaa, miten hän ei voi mitenkään uskoa, että kirjeenvaihtoa seuranneena kirjoittaja *Elli* olisi sama henkilö kuin Ines Kytölä. Kuitenkin samana vuonna huhtikuussa EK-Valpo onnistui pidättämään Kytölään. Tätä kiinnisaamista todennäköisesti auttoi se, että Kytölä oli legalisoitunut omalla nimellään Helsinkiin, jolloin hänen tarkkailunsakin helpottui.²¹⁷

²¹⁶ Hm 38 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA; Hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

²¹⁷ Hm 38 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA; Hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

Elli Parkkarin asunnossa tehtiin kotietsintä alkuvuodesta 1932, jossa löydettiin sellaista aineistoa, joka osoitti hänet EK:n mukaan SKNL:n toimihenkilöksi. Aineiston seassa oli muun muassa sifrattu kirje, eri paikkakuntien nimillä alkavia luetteloita ja SKP:n piireistä oleva luettelo. EK yritti tavoittaa Parkkaria kuulusteltavaksi kotietsinnän vuoksi, mutta Elli oli kerennyt pakenemaan. Parkkarin henkilömapissa on noin vuoden mittainen aukko vuosien 1937-1938 välillä, ja EK kirjoittikin, ettei Parkkarista ollut saatu tietoja pitkään aikaan.²¹⁸ Kuitenkin vuonna 1938 EK sai tietää, että Parkkari olisi asettunut Jyväskylään asumaan: ”hänet voitane jolloinkin lähitulevaisuudessa pidättää puoluehommiansa selvittämiseksi”²¹⁹. Elli itse kirjoittaa muistelmissaan, että tiesi EK-Valpon tarkkailleen hänen liikkumistaan, eikä siksi käynyt juurikaan missään. Sekä hänen asuntonsa että työpaikkansa oli etsivien varjostuksen alaisina. Marraskuussa 1938 Valpo saikin Parkkarin pidätettyä, ja kuulustelu suoritettiin seuraavan kuun alkaessa.²²⁰

Parkkari kertoi kuulusteluissaan liittyen hänen kotietsintäänsä vuonna 1932, että hän oli saanut kuulla EK:n tulleen kyselemään häntä työssään huonekaluliikkeessä, minkä vuoksi oli päättänyt paeta. Omien sanojensa mukaan ei kuitenkaan ollut tehnyt mitään rikollista, mutta oli kuullut EK:n usein pidättävän myös viattomia henkilöitä. Parkkari kiisti osallisuutensa SKP:ssa sekä SKNL:ssa. Hän kertoi menneensä Neuvostoliittoon pakoon pidätystä, ja olleensa siellä töissä tehtaassa kieltäen osallistuneensa puoluekoulutukseen. EK tai oikeuslaitos ei kuitenkaan pitänyt Parkkarin kertomusta uskottavana, sillä niillä oli entuudestaan tiedustelutietoa ja todistusaineistoa häntä vastaan. Turun Hovioikeus antoi päätöksensä huhtikuussa 1938, jonka mukaan Parkkari tuomittiin valtiopetoksen valmistelusta neljäksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Samantien, kun Elli olisi päässyt ehdonlaiseen vapauteen joulukuussa 1942, hänet kuitenkin suljettiin turvasäilöön, jossa hän oli aina syyskuuhun 1944 asti, mikä oli tavallinen aika poliittisille vangeille.²²¹

Eva Sassi-Korhosta etsittiin jo vuonna 1922 eedempänä sille tulleen ”Vaalipiirikolmikolle” osoitetun salaisen kirjeen takia. Vuosien 1924 ja 1925 aikana etsivät koittivat saada Sassi-Korhosta kiinni lähinnä edellä mainitun kirjeen vuoksi, mutta myös sen takia, että hänen nimensä oli tullut esille itänaapurin puoluekoulun oppilaita tiedustellessa. Ulla Aatsinki ym.

²¹⁸ Hm A:2751 Elli Parkkari, EK-Valpo, KA.

²¹⁹ Ilm. no. 838 1938, hm A:2751 Elli Parkkari, EK-Valpo, KA.

²²⁰ Parkkari 1993, 91-92; Hm A:2751 Elli Parkkari, EK-Valpo, KA.

²²¹ Hm A:2751 Elli Parkkari, EK-Valpo, KA.

toimittamassa teoksessa, jossa tutkitaan Pirkanmaan vasemmistolaista työväenliikettä vuosien 1918-1944 aikana, mainitaan, että EK-Valpo olisi pidättänyt Evan vasta vuonna 1928, mutta pidätys tapahtui jo lokakuun loppupuolella vuonna 1927. Pidätyksen syynä oli osallisuus valtiopetoksen valmisteluun. Aatsinki ym. mukaan Sassi-Korhonen sai työskennellä melko vapaasti piiriorganisaattorin tehtävissä, sillä osaltaan peitenimensä *Hilja Hiltunen* ansiosta EK ei ollut päässyt hänen henkilöllisyydestään täysin selville. Teoksen kirjoittajien mukaan EK ei välttämättä osannut myöskään yhdistää naista SKP:n niinkin vastuullisen työn, kuin piiriorganisaattorin toimenkuvaan.²²² Evahan oli 1920-luvun ensimmäinen kyseisessä toimessa ollut nainen.

Sassi-Korhosta kuulusteltiin, ja hänen kertomuksensa Neuvosto-Venäjällä olosta oli valheellinen, mutta muutoin hän ei kiistänyt kommunistista taustaansa: ”Myönnän olevani vakaumuksellinen vallankumouksellinen ja tehneeni kaiken mitä olen voinut vallankumouksen edistämiseksi tehdä, ja tämä tunnustus pitäisi jo minun puoleltani riittää”.²²³ Tuomio tuli Hovioikeudelta vuonna 1928. Evan tuomio muodostui erinäisistä rikoksista, joita olivat: 1920-luvun alussa SKP:n vastuunalaisena kuriirina Pietarin ja Suomen välillä toimiminen, SKP:n Suomen byroon laatiman ”Vaalipiirikolmikolle” tarkoitettun salaisen maanpetoksellisen kiertokirjeen monistaminen ja levittäminen, SKP:n tavoitteita tukien SSTP:n toimintaan sen naissihteeristössä osallistuminen sekä kyseisen puolueuuevoston kokouksessa maanpetosrikollisiin päätöksiin osallistuminen, Pietarissa kommunististen puoluekurssien suorittaminen sekä SKP:n piiriorganisaattorina toimiminen. Tuomioksi päätettiin viisi vuotta valtiopetoksen valmistelusta ja avunannosta maanpetokseen. Hänet vapautettiin joulukuussa 1932 Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilasta. Uudemmin hänet pidätettiin saman kuun loppupuolella epäiltyä osallisuudesta kommunistiseen toimintaan, mutta kuulustelujen ja tutkinnan jälkeen hänet vapautettiin tammikuun alussa 1933. EK:n pääosaston vuoden 1934 etsintäkuulutuksessa ilmeni, että Sassi-Korhonen on ehdonalaisessa vapaudessa ollessaan lähtenyt Neuvostoiittoon salateitse.²²⁴

Elli Stenberg pidätettiin ensimmäisen kerran Helsingissä heinäkuussa 1930. Kuten jo aiemmin luvussa 4.2 tuli esille, Elliltä löytyi ”raskauttavaa” todistusmateriaalia liittyen hänen osallisuudestaan ja roolistaan SKP:ssa. Hän itse koitti kuulustelujen aikana kieltää papereiden

²²² Aatsinki 1998, 126; Hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

²²³ Kptk no.6/1927, hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

²²⁴ Hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

olleen hänen, mutta EK ei uskonut tätä ja sen mukaan paperit osoittivat hänet SKP:n organisaattoriksi. Lisäksi EK:n näkemyksen mukaan Elliltä löydettyt rahat olivat varmasti SKP:ltä saatua palkkaa. Stenberg passitettiin Helsingin lääninvankilaan odottamaan tuomiota. Vaasan hovioikeuden päätöksessä Stenberg oli syyllistynyt valtiopetoksen valmisteluun oltuaan Neuvostoliitossa useita vuosia, toimimalla SKP:n piiriorganisaattorina ja siinä tehtävässään järjestänyt puolueen toimintaa perustaen muun muassa uusia paikalliskomiteoita sekä myös suullisesti harrastanut ”vallankumouksellista kiihotusta”. Näin ollen Stenbergin tuomioksi tuli kuusi vuotta valtiopetoksen valmistelusta. Hän vapautui kesäkuussa 1936 ja hänet passitettiin Tampereelle koeajalle. Vuonna 1937 etsivät raportoivat Stenbergin käyneen Helsingissä etsimässä työpaikkaa, ja hänen merkattiin asettuneen myös kyseiseen kaupunkiin asumaan. Vuoden alussa 1939, sai eräs etsivä määräyksen suorittaa kotietsintä Stenbergin asunnossa, josta löytyi muun muassa venäjänkielisiä kirjoja, kirjoituksia otsikoilla ”Naiset, demokratia ja rauha ” sekä ”Naisen oikeudellinen asema Tanskassa”, kuin myös kirja Leningradista ja ”Valistusjaoston työsuunnitelma”. Historiansa vuoksi ja kotietsinnän löydösten takia, Stenberg vietiin kuulusteluihin. Stenbergin oltiin havaittu viime tuomionsa jälkeen vapaalle päästyään jatkaneen toimintaa SKP:ssa, minkä vuoksi hän jäi odottamaan kuulusteluja valtiopetoksellisen toiminnan selvittämistä varten. Turun Hovioikeus määräsi Stenbergin syylliseksi valtiopetoksen valmistelusta, sillä hän oli ehdonalaisessa vapaudessa osallistunut uudelleen SKP:n piiriorganisaattorin toimeen. Tällä kertaa tuomioksi tuli neljä vuotta ja kolme kuukautta. Stenbergin tuomio olisi siis päättynyt 1943, mutta EK katsoi, että Stenberg historiaansa nojaten tulisi osallistumaan uudelleenkin kommunistisiin tehtäviin, joten hänet suljettiin Sisäasiainministeriön tukemalla päätöksellä turvasäilöön vapauduttuaan kuritushuonevankeudesta. Stenbergin koeaika turvasäilön jälkeen päättyi 1945 alkuvuodesta, mutta hän oli päässyt jo ennen tätä vapaalle.²²⁵

Kuten edellä olevasta esityksestä nähdään, jokainen naisista joutui EK-Valpon tarkkailtavaksi ja pidättämäksi jossakin kohtaa puolueen maanalaisen kauden aikana. Aiemmassa alaluvussa tulikin esille, että tyypillisimmät tuomiot SKP:n hyväksi toimimisesta olivat valtio- ja maanpetos. Tässä tutkimuksessa olevat viisi naista saivat pääosin tuomion nimenomaan valtiopetoksen valmistelusta. Ainoastaan Eva Sassi-Korhosen tuomioon sisältyi myös nimike ”avunanto maanpetokseen”. On mahdollista, että kyseinen tuomionimike muodostui lähinnä edempänä esitellyistä rikoksista SSTEP:n toiminnassa, joita EK oli pöytäkirjassaan kuvaillut

²²⁵ Hm A:2002 Elli Stenberg, EK-Valpo, KA.

”maanpetosrikolliseksi”. Kukaan muu tämän tutkimuksen naisista ei ollut osallistunut SSTP:n toimintaan 1920-luvun alussa.

Myös naisten saamat tuomiot olivat pituudeltaan melko yhteneväisiä. Siinä vaiheessa kun naiset oli saatu pidätettyä kuulusteluja varten ja todistettua heidän osallistumisensa itänaapurissa oleville puoluekoulujen kursseille, ja sieltä valmistuttuaan siirtyneen Suomeen SKP:n piiriorganisaattoreiksi, muodostui myös tuomion pituudeksi vähintään neljä vuotta. SKP:n rahoittama käynti itänaapurissa katsottiin rangaistavaksi, mikäli henkilö oli ollut tietoinen todistetusti puolueen tarkoituseristä. Noin kymmenkunta henkilöä tuomittiin osallistumisesta LVKY:n kursseille 1930-lukuun mennessä. Joni Krekola pitää lukua pienenä, kun se suhteutetaan koulutettujen kokonaismäärään.²²⁶ Neljä naisista sai vähintään tuon neljän vuoden tuomion. Eva Sassi-Korhonen sai viisi vuotta, ja erotuksena muista hänellä oli taustalla toimintaa SSTP:ssä. Elli Stenberg sai naisista pisimmän tuomion, nimittäin kuusi vuotta. Tuomion pituutta ei EK-Valpon asiakirjassa sen kummemmin perustella, listauksena on ainoastaan edellä ilmi tuodut rikokset, joista tuomio muodostui. Voi olla, että Elliltä löytyneen todistusaineiston valossa hänen katsottiin osallistuneen SKP:n toimintaan sen verran reippaalla otteella, että tuomiosta tuli muita naisia hieman pidempi.

Naisista kaikki Vuokko Junttilaa lukuunottamatta saivat vain yhden tuomion. Junttila oli ainoa tutkimuksen naisista, joka pidätettiin neljä kertaa ja viidennellä kerralla hänet passitettiin turvasäilöön. Ensimmäisellä kerralla hän sai tuomion kahdeksi ja puoleksi vuodeksi. Kolmannella pidätyskerralla hän sai tuomion neljäksi ja puoleksi vuodeksi. Toisella ja neljännellä pidätyskerralla hänet päästettiin kuulustelujen jälkeen vapaaksi. Kiinnostavaa on EK-Valpon arviot sille, miksi hänet oli päästetty vapaaksi esimerkiksi vielä vuonna 1941, eikä heti suljettu turvasäilöön, vaikka hänen toiminnastaan SNS:ssä sekä taustastaan oli olemassa näyttöä sille. Kun vertaillaan kolmen muun naisen päätymistä turvasäilöön, he joutuivat sinne suoriltaan edellisen tuomionsa jälkeen vuonna 1942. Jokainen naisista passitettiin turvasäilöön lopulta Eva Sassi-Korhosta lukuun ottamatta, joka oli onnistunut 1930-luvun alkupuolella lähtemään Neuvostoliittoon.

²²⁶ Krekola 2008, 76.

5.2 Vankila- ja turvasäilöaika

Tässä alaluvussa käsitellään naisten vankila- ja turvasäilöaika. Luvussa tarkastellaan sitä, päätyivätkö kaikki naisista turvasäilöön sekä millaista heidän vankila- ja turvasäilöaikansa oli lähteistä saatujen tietojen valossa. Pirjo Kaihovaara kuvailee poliittisen vankeuden olevan kokemus, joka saa yksilön pohtimaan omaa suhdettaan niihin poliittisiin kysymyksiin, joiden vuoksi hänen vapautensa on riistetty. Heidän kohdallaan, jotka vankeuden jälkeen jatkavat samaa poliittista suuntaa, kokemus on usein lujittanut yhteyttä omaan ryhmään ja sen vastakulttuurisiin arvoihin. Monelle poliittinen vankeus merkitsi poliittisen yhteisön konkretisoitumista. Vankeudessa vietettiin kaikki aika aatetovereiden kanssa muun muassa opiskellen uutta ja syventäen aiempaa tietoa kommunistisesta liikkeestä.²²⁷ Eräs vanki kertoi puolueopiskelun muuttaneen vankilan nöyryytyksen aiheuttaman vihan kommunistiseksi tietoisuudeksi.²²⁸

Poliittisten vankien keskuudessa oli yleistä ajatella, että tuomio oli perusteeton, eikä suurempaa syyllisyyden tunnetta koettu. Enemmänkin tuomitut katsoivat itse toimineensa oikeudenmukaisesti kohti parempaa työväen tulevaisuutta. Kommunisteilla oli myös tiedossa se, että vankilassa odottaisi se oma aateyhteisö, joka ei tuomitse rikoksista. Riski joutua vankilaan, oli yleisesti tiedossa kommunistisen liikkeen jäsenillä. Vaikka kiinnijäämistä yritettiin vältellä, oli monella tiedossa se, että pitkin 1920- ja 1930-lukua tovereita jäi kiinni tämän tästä, ja koskaan ei voinut olla täysin varma, milloin oma hetki koittaisi. Maanalla toiminut SKP lisäksi odottikin jäseniltään suuria uhrauksia yhteisten asioiden ja tavoitteiden hyväksi.²²⁹

Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilassa säilytettiin poliittisista rikoksista tuomittuja naisia 1920-luvulta alkaen. Poliittiset vangit, lähinnä kommunistit, perustivat vankilassa toveripiirejä, joissa järjestettiin aatteellisia juhlia, opiskeltiin aatetta ja ylläpidettiin keskinäistä kontrollia ja huolenpitoa. Toveripiirin hierarkiassa ylimpänä oli skp:läisten naisten eliitistä muodostunut johto, joka määritteli toveripiirin toimintatavat. Johdossa oli käytännössä kokeneimpia ja SKP:ssa korkeimmalle nousseita puoluetoimijoita, jotka muodostivat niin sanotun puoluesolun vankilan sisällä. Yksi näistä henkilöistä oli Hertta Kuusinen, Otto Wille

²²⁷ Kaihovaara 1997,84.

²²⁸ Krekola 2008, 89.

²²⁹ Krekola 2008, 79-80; Mäki 2002, 54, 64.

Kuusisen tytär. Muita toveripiirin johdossa olevia henkilöitä olivat muun muassa tämän tutkimuksen Elli Stenberg sekä Eva Sassi-Korhonen. Yhteisössä oli osoitettava aatteen lujuuutta, ja tunteiden näyttäminen oli kiellettyä. Poliittisilla vangeilla oli yleensä kaksi vaihtoehtoa: yhteistyö viranomaisten kanssa, josta seurasi etuja vankilassa, mutta toveripiirin halveksuntaa; tai yhteisön jäseneksi tuleminen sekä samalla sen toimintatapojen hyväksyminen.²³⁰ Vuonna 1933 kevästä lähtien ”luopuneiksi” havaittuja alettiin pitää eri ryhmässä, joten he eivät joutuisi tekemisiin toisten toverikurin alla olevien ja sitä ylläpitävien vankien kanssa.²³¹ ”Luopuneilla” viitattaneen sellaisiin poliittisiin vankeihin, jotka vaikuttivat vankilassa irtautuneen kommunistisesta opiskelusta ja aatteesta.

Elli Stenberg kirjoittaa SKP:n 30-vuotisjuhlaulkaisussa *Taistelun tiellä*, että vankilasta on usein käytetty nimitystä ”kommunistien koulu”, sillä sen kaltaisena kommunistit yrittivät sitä pitää, jotta he saisivat vankilassa olostaankin mahdollisimman paljon hyötyä.

Kuritusuonerangaistukset pitivät sisällään pakkotyötä, eli opiskelu ei ollut helppoa.

Työpäivät olivat kymmenentuntisia. Opiskelua myös valvottiin tarkasti. Elli Stenbergin mukaan opiskelun etuna oli se, että vankilassa oli paljon puoluekoulutuksen saaneita, jotka olivat tottuneet salassa toimimiseen. Vielä 1920-luvulla poliittiset vangit saivat ottaa vastaan tietystä määrin vasemmistolaista kirjallisuutta sekä tilata lehtiä. Nämä oikeudet kuitenkin kapenivat 1930-luvulle tultaessa. Vankilassa myös kasvatettiin paljon hyviä myöhempiä puolueyöntekijöitä.²³²

Vuonna 1936 EK:n virkailijoita oli matkustanut Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilaan tarkoituksenaan haastatella vankeja. Erästä vankia haastatellessa, oli tämä kertonut, että sellaisten eniten rangaistujen ”niskoittelijoiden” joukossa, jotka olivat osallistuneet esimerkiksi toverikuriin, salaiseen opiskeluun ja vastaavaan oli muun muassa Vuokko Junttila. Junttila oli vapautunut vuonna 1941, ja kerrottiin, että hän oli vankilassa pysynyt vakaumuksellisena kommunistina. Hänen valvontakirjassa oli merkitty käytöksen olleen huono, ahkeruuden ja edistymisen tyydyttävä. Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilassa kuulusteltiin turvasäilöläisiä. Vuokko Junttilaa kuulusteltiin vuonna 1943 marraskuussa. Raportin mukaan hän ei ollut muuttanut mielpidettään siitä, ”mitä on aina ollut”. Hänelle

²³⁰ Mäki 2002, 59; Peltonen 1989, 22.

²³¹ Ilm. no. 433/1934, hm A:2002 Elli Stenberg, EK-Valpo, KA.

²³² Stenberg 1974, 32; Peltonen 1989, 12.

ilmoitettiin, että hänet täytyy siinä tapauksessa pitää turvasäilössä sodan loppuun asti, johon Junttila totesi ”eihän teillä ole tarkoituskaan saada sotaa loppumaan”.²³³

Vuokko Junttila on itse muistelmissaan kertonut 1930-luvun vankila-ajastaan seuraavaa. Rangaistuksia sai pelkästään siitä, jos sattui hymyilemään vartijalle, joka oli sen kieltänyt. Hän kertoo myös, että vangit opettelivat puhumaan siten, etteivät huulet liikkuneet. Rangaistuksina oli muun muassa kahdeksan päivää pimeässä sellissä veden ja leivän turvin. Myös Ulla-Maija Peltonen kertoo vesi-leipärangaistukseen olleen yleinen kestäen kolmesta kahdeksaan vuorokautta. Lisäksi rangaistuskeinoja olivat eristäminen ja pimeä selli ja kova vuode, joista jälkimmäiset poistuivat kurinpitotoimista vasta vuonna 1944. Kurinpito vaihteli ajan mukaan, 1930-luvun lopulla sekä sotien ajan kurinpitotoimet olivat erityisen ankaria.²³⁴ Junttila totesi nuorena kiinnijoutumisen ja pidätyksen olleen osa ”ohjelmaa”. Vartijat yllyttivät vankeja puhumaan, jotta he pääsisivät vapaaksi nopeammin, mutta Junttila itse kertoo, ettei langennut tähän koskaan. Junttilan tiukka puhumattomuuden linja tulikin esille jo EK-Valpon viranomaisten kuulusteltaessa häntä ennen vankeustuomiota: ”minä tahdon puhua teille itsestäni mahdollisimman vähän”²³⁵. Junttila kertoo, että heitä oli opetettu olemaan puhumasta kenestäkään tai myöntämästä mitään. Lisäksi viranomaiset koittivat vedota vankien tunteisiin sanomalla asioita kuten ”äitisikin on sairas”, ja tällaisiin asioihin vetoamalla vankien odotettiin antavan periksi. Junttilan mukaan moni taipuikin.²³⁶

Vuokko Junttila oli ollut Eva Sassi-Korhosen kanssa samassa sellissä, ja tämä oli ohjannut opiskeluun yhdessä muun muassa Elli Stenbergin kanssa. Junttila kertoo, että Hämeenlinnassa opiskelu oli hyvin järjestetty, ja sunnuntaisin sai kokoontua yhteen selliin. Myöhemmin 1930-luvun puolella kurin tiukentuessa kokoontumiset kiellettiin. Vanhemmat toverit olivat opettaneet, että jokaisen tuli opiskella mahdollisimman paljon, jotta puolueutyöhön olisi paremmat edellytykset. Junttila kertoo, että heitä opetettiin kirjoittamaan erilaisia katsauksia, raportteja ja suorittamaan itsekritiikkiä sekä sietämään tovereiden arvostelua.²³⁷ Vankilassa kasvatettiin paljon hyviä myöhempiä puolueutyöntekijöitä. Elli Stenberg kirjoittaa SKP:n 30-vuotisjuhlajulkaisussa *Taistelun tiellä*, että vankilasta on usein käytetty nimitystä ”kommunistien koulu”, sillä sen kaltaisena kommunistit yrittivät sitä pitää, jotta he saisivat

²³³ Hm A:1962 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

²³⁴ Peltonen 1989, 14; Hm A:1962, Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

²³⁵ Kptk no. 18/1936, hm 104 Vuokko Junttila, EK-Valpo, KA.

²³⁶ Peltonen 1989, 108-109.

²³⁷ Peltonen 1989, 137-138.

vankilassa olostaankin mahdollisimman paljon hyötyä. Opiskelua myös valvottiin tarkasti. Kuritushuonerangaistukset pitivät sisällään pakkotyötä, ja työpäivät olivat kymmenentuntisia, eli opiskelu ei ollut helppoa. Stenbergin mukaan opiskelun etuna oli se, että vankilassa oli paljon puoluekoulutuksen saaneita, jotka olivat tottuneet salassa toimimiseen.²³⁸

1930-luvun alussa poliittisilla vangeilla oli vielä joitain vapauksia, kuten se, että kävelytunnilla sai kävellä ryhmittäin ja keskustella, mikä oli opiskelussa hyvin tärkeää.²³⁹ Vielä 1920-luvulla poliittiset vangit saivat ottaa vastaan tietystä määrin vasemmistolaista kirjallisuutta sekä tilata lehtiä. Nämä oikeudet kuitenkin kapenivat 1930-luvulle tultaessa, erityisesti Lapuan liikkeen myötä kirjallisuuden saamisen mahdollisuus vietiin. Vuokko Junttilan mukaan Hämeenlinnan naisvankien apulaisjohtajaksi 1930-luvun alussa valittu Hilja Riipinen päätti ottaa kommunisteilta ”sisun pois” vieden heiltä kaikki oikeudet. Riipinen oli ollut Lapuanliikkeen yksi naisjohtajista. Nyt muun muassa kävelytunnit vietettiin kulkien perätysten eikä saanut enää puhua samalla. Junttila kertoo, että vangit koittivat jatkuvasti taistella oikeuksien supistamista vastaan sekä paremman ruuan ja kohtelun puolesta. Yksi taistelukeinoista oli työn hidastaminen entisestään.²⁴⁰ Kuten jo aiemmin tulikin esille, Junttilan valvontakirjassa hänen käytöksensä oli merkattu olleen huono sekä ahkeruutensa ja edistyksensä tyydyttävä.

Junttila kertoo turvasäilöläisillä olleen helpompaa kuin varsinaisilla poliittisilla vangeilla, sillä turvasäilöläiset saivat esimerkiksi tilata lehtiä. Toisaalta sodan aikana olot olivat epävarmoja ja kovempia. Hän muistelee ajatelleensa vankilassa, että "jos ammutaan niin ammutaan, ei työväenliike ja aattemme siihen kuole". Turvasäilössä vankeja oli ollut opettamassa muun muassa Hertta Kuusinen, jonka opetukseen kuului ainakin marxilainen filosofia ja venäjänkieli, joka oli vankilan toimesta yksi kielletyistä oppiaineista. Lukiessaan uutisia turvasäilössä, Junttila muistelee, että jo vuonna 1944 oli huomattavissa sodan lopun hämmöttäneen, mikä tarkoitti sitä, että vaikka heitä rangaistaisiin miten tahansa, niin se oli kestävässä sillä rangaistukset eivät tuntuneet enää siinä kohtaa milteään.²⁴¹

²³⁸ Peltonen 1989, 12; Stenberg 1974, 32.

²³⁹ Peltonen 1989, 148

²⁴⁰ Peltonen 1989, 12, 143, 148-149.

²⁴¹ Peltonen 1989, 131, 146, 159-160.

Ines Kytölä ajatteli itse tulleen aiheetta tuomitukseksi ja, että hän kärsi rangaistuksensa syyttömänä. Toisaalta Kytölä itse oli myöntänyt osallisuutensa edempänä ilmenevään järjestötoimintaan, lukuun ottamatta Turun työväen vaalikomitean osallisuutta. Lisäksi hän myönsi olleensa SKP:n jäsenenä ennen tuomiotaan. Kytölä oli, kuten edellä tuli ilmi, ollut kuritushuonevankina valtiopetoksen valmistelusta, josta hän kärsi yhteensä kolme vuotta ja kahdeksan kuukautta. Vielä maaliskuun ilmoituksessa vuodelta 1942 on merkintä, jossa kerrotaan Kytölään säilyttäneen kommunistisen vakaumuksensa muuttumattomana. Ines Kytölä määrättiin turvasäilöön maaliskuussa 1942, josta hän pääsi vapaaksi kesällä 1944 olinpaikkarajoituksella.²⁴²

Vuotta myöhemmin Kytölään anoessa turvasäilöstä pois, hän vakuutti, ettei ole enää kommunisti. Valpon asiakirjoissa on merkitty, että Ines ”vaikuttaa älykkäältä ja pitää varmaankin parempana itseään, onhan akateeminen kommunisti”²⁴³. Lisäksi ilmoituksessa sanotaan, ettei Kytölä vaikuta enää yhtä ”ylimieliseltä” kuin vuonna 1942. Hän ei tosin vielääkään halunnut puhua mitään LVKY:sta syynään se, että olisi ollut epämoraalista puhua tovereista. Häneltä tuli anomus päästä pois turvasäilöstä pitkin vuotta 1943 ja vielä alkuvuodesta 1944. Osaksi Kytölä vetosi sairauteen, ja pyysi myös päästä lääkärin tutkittavaksi. Lisäksi hän lupasi anomuksissa jättävänsä entiset toimensa kokonaan pois. Vankilan viranomaisten mukaan Kytölä oli karttanut vankilassa jopa muiden kommunistien seuraa ja käyttäytynyt kaikin puolin mallikelpoisesti. Valpolta kuitenkin huomautettiin marraskuun ilmoituksessa 1943, että hänen hyvä käytöksensä vankilassa voi olla vain SKP:n taktiikan mukaista. Viimein vuoden 1944 toukokuussa Kytölä passitetaan Valpon pääosaston kuulusteltavaksi mahdollista vapautusta koskien. Hän edelleen vakuuttaa pysyvänsä erossa kaikesta poliittisesta toiminnasta, ja kieltää käyneensä LVKY:ta. Hänen sanojensa mukaan ennen Suomeen paluutaan jo Neuvostoliitossa ollessaan ajatus politiikasta irroittautumiseen alkoi kehkeytyä, kunnes täällä ollessaan oli sanoutunut kokonaan irti SKP:n toiminnasta. Kytölä myönsi kuitenkin, että oli tullut Suomeen puoluetehävissä ja toiminut SKP:n organisaattorina. Hänen vankitoverinsa olivat huomauttaneet siitä, miten epäpoliittinen hän oli ollut. Kytölä allekirjoittikin sitoumuksen lupautuen pysyä pois valtio- ja yhteiskuntavastaisesta poliittisesta toiminnasta. Tämän lupauksen, vankilassa mallikelpoisen

²⁴² Hmp I B SKP Ines Kytölä, Kansan Arkisto; Hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

²⁴³ Ilm. no. 1082 1943, hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

käyttäytymisensä sekä osaltaan saurautensa vuoksi hänet vapautettiin jo kesäkuussa 1944 ja määrättiin Keuruun kuntaan olinpaikkarajoituksella.²⁴⁴

Kuten seuraavassa pääluvussa tulee esille, Kytölä ei täysin kuitenkaan pysynyt erossa poliittisesta toiminnasta. Voikin epäillä, että hän saattoi ainoastaan esittää ”epäpoliittista” vankilassa päästäkseen aikaisemmin pois sieltä. Toisaalta Kaaderiaineiston henkilömapissa vankilatoverit pistivät merkille Ineksen ”sekavuuden” teoreettisissa opinnoissa ja toisaalta suhtautumisessa Neuvostoliittoa kohtaan. Onkin toisaalta mahdollista, että hänen oma aatteensa saattoi horjua pitkän vankilassa olemisen takia, eikä kaikki välttämättä ollut pelkkää esitystä. Vaikka monet kommunistit tuntuivat pitävän aatteensa vankilasta huolimatta muuttuattomana, esiintyi myös tapauksia, missä monet väsyivät vankilaoloihin, ja esimerkiksi ilmiantoivat tietoja muista tovereista tai lupasivat luopua kommunismista kokonaan.

Elli Parkkari kertoo muistelmissaan, että saatuaan vuonna 1938 tuomionsa (4 vuotta), hän oli Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilassa pakkoluokassa kahden vuoden ajan. Hän kirjoittaa, että normaalisti pakkoluokassa pidettiin vain kuuden kuukauden ajan.²⁴⁵ Ulla-Maija Peltonen tähdentää kuitenkin antologiassaan, että jokainen vanki aloitti pakkoluokasta, jossa joutui olemaan 2-3 kuukautta. Pakkoluokan jälkeen pääsi niin sanottuun väliluokkaan, jossa oltiin vankeusajan loppuun asti. Oli myös erityinen vapaaluokka, johon pääsi riippuen omasta käytöksestä ja työsuorituksesta. Peltosen mukaan poliittiset naisvangit eivät yleensä päässeet tähän vapaaluokkaan, sillä suuri osa boikotoi vankilakuria vastaan esimerkiksi työsuoritusten laiminlyömisellä.²⁴⁶

Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilassa tarkistettiin aina vangeille saapunut posti edellisenä päivänä siltä varalta, että joukossa olisi epäilyttäviä kirjeitä. Vankien mahdollisista skp:läisistä kirjeenvaihtovereista otettiin myös muistiinpanoja ylös.²⁴⁷ Viranomaiset myös sensuroivat tiettyjä sanoja tai lauseita kirjeistä. Elli muistelee, että hän ei saanut kirjoittaa tulevalle miehelleen Nestori Parkkarille, mutta sai kuitenkin tietää tämän olleen Vaasan lääninvankilassa. Mikäli väite pitää paikkansa, on mahdollista, että kirjoittamisen kiellon

²⁴⁴ Hmp I B SKP Ines Kytölä, Kansan Arkisto; hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

²⁴⁵ Parkkari 1993, 113.

²⁴⁶ Peltonen 1989, 14.

²⁴⁷ Ilm. no. 433/1934, hm A:2002 Elli Stenberg, EK-Valpo, KA.

taustalla oli tieto siitä, että molemmat Parkkarit olivat kommunisteja. EK-Valpo sensuroi kirjeitä, joissa kirjoitettiin mistään kommunistiseen toimintaan viittaavasta.²⁴⁸

Jatkosodan aikana vuonna 1942 poliittisen vangin erityisoikeudet poistettiin eduskunnan tekemällä päätöksellä. Vielä 1920-luvulla, 1930-luvun lopussa ja 1940-luvun alussa sai muun muassa kirjoittaa kirjeitä säännöllisesti sekä vastaanottaa ruokapaketteja. Oikeuksien poistamisen jälkeen esimerkiksi ruokaa ei enää saanut vastaanottaa ulkopuolelta. Ruoka vankilassa oli huonoa ja vähäistä, ja sitä se oli toisaalta myös vapaudessa sota-aikana. Turvasäilössä Elli muistelee olleen hieman suurempia annoksia ruokaa, mutta laadultaan ruoka oli edelleen huonoa. Jos joku vangeista onnistui harvakseltaan saamaan paketin vankilan ulkopuolelta, se jaettiin kaikkien kesken. Paketeissa saattoi olla esimerkiksi lanttuja tai perunoita. Ruokapaloja piilotettiin takin sisälle, ja takkeja vaihdettiin vangilta toiselle.²⁴⁹

Elli muistelee kuitenkin poliittisten vankien keskinäisen solidaarisuuden olleen lujaa vankilassa: ”lämpö ja toveruus auttoi paljon vankilaelämän, nälän, tylyn kohtelun ja piinan kestämisessä”²⁵⁰. Parkkarin mukaan erityisesti he, jotka olivat käyneet Neuvostoliitossa puoluekouluja, opiskelivat ahkerasti palauttaakseen oppimansa takaisin muistiin. Vielä silloin, kun sai kävellä yhdessä kävelytunnilla, oli kätevää opettaa kaverille oppimansa asiat ja suositella hyviä kirjoja. Toveripiiristä joku piti myös yhteyden vankilan ulkopuolelle kirjeitse salakieltä käyttäen. Tällä tavoin Ellin mukaan saatiin tietää muun muassa siitä, mitä vapaudessa tapahtui ja minkälaisia kannanottoja SKP teki ajankohtaisissa asioissa. Salaviestejä kuljetettiin vankilaan monella tavalla, esimerkiksi sovitulla tavalla kätkettynä hammastahnatuubiin. Viestit oli sifrattuja, ja joskus asioita oli piilotettu määrättyihin lauseisiin. Viestejä ulkopuolelle kuljetti yleensä joku vapaalle pääsevä henkilö. Salaista vankilan ulkopuolista postia ei kuitenkaan sota-aikana tullut usein, sillä puolue joutui toimimaan hyvin ahtaalla, ja suuri osa kyvykkäistä työntekijöistä oli jo telkien takana. Turvasäilössä sai tilata lehtiä, vaikka niistä olikin sensuroitu tiettyjä asioita pois.²⁵¹

Eva Sassi-Korhosen vankila-ajasta ei ole EK:n asiakirjoissa pahemmin merkintöjä, lukuun ottamatta hänen muutamia kirjeitään, joita hän lähetti vankilasta. Niissä ei kuitenkaan ollut

²⁴⁸ Parkkari 1993, 113, 124; Peltonen 1989, 16.

²⁴⁹ Parkkari 1993, 116; Peltonen 1989, 12.

²⁵⁰ Parkkari 1993, 117.

²⁵¹ Parkkari, 119-121, 123; Peltonen 1989, 17, 22.

mitään arkisista asioista kummempaa. Mielenkiintoisena yhtymäkohtana kuitenkin tutkimushenkilöistä toiseen, eli Vuokko Junttilaan, mainitsee Eva eräässä kirjeessään miehelleen vuonna 1932 tavanneensa ”tytön”, jonka nimi on Vuokko Kaarina. Hän kertoo, että Junttila laitettiin hänen selliinsä, ja heistä tuli kuin ”äiti ja tytär”. Oli heillä kuitenkin yli 10 vuotta ikäeroa, ja täten varmasti Evalla myös enemmän kokemusta puolueasioista. Joni Krekolan väitöskirjassa kerrotaan siitä, miten Hämeenlinnassa vankilaopiskelun ”sieluna” oli 1920-1930-lukujen välissä Eva Sassi-Korhonen ja tämän lähimpänä apulaisena Elli Stenberg. Vuokko Junttila kertoo muistelmassaan, miten hän aluksi Evan ’kynsissä’ itki, mutta myöhemmin oppi ymmärtämään heidän opettamisen tapojaan muun muassa luonteen muokkauksessa. Sassi-Korhonen antoi vapautuville vangeille luennon SKP:n rakenteesta ja valmensi heitä puoluetyöhön. Junttila kertoikin Lenin-koulussa ”tulopuhuttelussa” Yrjö Sirolalle opiskelustaan Hämeenlinnan keskusvankilassa, johon tämä vastasi: ”Tuo oli ihan Sassi-Korhosta”.²⁵²

Elli Stenberg oli yhteensä 12 vuotta vankilassa ja turvasäilössä. Hänen ensimmäinen rangaistuksensa oli kuusi vuotta, eli verrattain pitkä tuomio, joka ei kuitenkaan saanut Elliä lopettamaan toimintaansa SKP:n hyväksi. Hämeenlinnan läänin- ja keskusvankilasta EK:lle vuonna 1934 tulleen tiedon mukaan Stenbergiä säilytettiin kurinpito-osastolla. Tälle osastolle vankilan johto eristi ’sabotaasin’ harjoittajat ja muuten käytökseltään pahimmat ja tottelemattomimmat kommunistit. Muutoin vankilan johto oli arvostellut Ellin maltillisiksi, säädylliseksi sekä viisaaksi johtajaksi. Vuonna 1935 olevassa ilmoituksessa kerrotaan Stenbergin olleen ”pahimpia” valtiollisten vankien keskuudessa. Kuten jo edempänä Eva Sassi-Korhosen yhteydessä tuli ilmi, 1930-luvun alkupuolella Stenberg vaikutti yhdessä Sassi-Korhosen kanssa tärkeimpänä hahmona Hämeenlinnan vankilaopiskelussa. Vuonna 1943 lokakuun ilmoituksessa kerrotaan, miten Elli Stenbergin puhutteluissa huomattiin, että hän omien sanojensa mukaan ei ole yhtään muuttanut vankilassa. Hänelle ilmoitetaan, että hän pääisisi vapaaksi, mikäli hän sanoutuisi irti vanhasta toiminnastaan ja katuisi tekojaan, jolloin hän osoittautuisi ”parantuneeksi”. Tähän Elli kuitenkin oli vastannut, ettei ”vankilaterrorin takia kukaan parane”. Lisäksi hän oli vihjaillut, että aika ratkaisisi pian sen, että hän pääsee vapaaksi. Stenberg myös lupasi paljastavansa joskus sen, että hänen toinen tuomionsa oli väärä.²⁵³

²⁵² Krekola 2008, 86-87; Peltonen 1989, 141; Hm 306a Eva Sassi-Korhonen, EK-Valpo, KA.

²⁵³ Hm A:2002 Elli Stenberg, EK-Valpo, KA.

Vaikka poliittisten vankien olosuhteet olivat jatkosodan aikana kaikkein kurjimmat, puolueopiskelun myötä syntynyt vastakulttuuri auttoi heitä selviytymään henkisesti ja fyysisesti. Kommunistit mielsivät poliittisen vankeusaikansa yleisesti ottaen myönteiseksi. He näkivät vankeusajan puoluekuria ja aatteen opiskelua vahvistavana maanalaisen työskentelyn välttämättömänä vaiheena.²⁵⁴ Opiskelua harrastettiin vankilan kunakin aikana sallimissa olosuhteissa, ja puolueen kokoneimmat toimivat opettajina. Tutkimuksen naisista näitä opettajia olivat Eva Sassi-Korhonen sekä Elli Stenberg.

Hämeenlinnassa poliittiset naisvangit loivat toisiaan varten toveriyhteisön, jossa vaadittiin lujaa kuria, mutta annettiin vastapainoksi hyväksyntää ja lämmintä yhteishenkeä. Jotkut vankilatoverit alkoivat kuitenkin yhteistyöhön viranomaisten kanssa, eivätkä jaksaneet pysyä lujana aatteessaan. Ertityisesti jatkosodan alkuvaihe saattoi latistaa uskoa Neuvostoliiton voiton mahdollisuuteen. Esimerkiksi Ines Kytölä oli tällainen toveriyhteisönsä hylännyt, katumusta ja yhteistyötä vankilanviranomaisille osoittava poliittinen vanki. Hän mahdollisesti vain esitti aatteestaan luopunutta tai sitten pitkä aika turvasäilössä saattoi myös oikeasti horjuttaa hänen lujuttaan aatteelle. Lopulta katumus jalupaus aatteesta luopumiselle palkittiin, ja Kytölä päästettiin vapaalle kesällä 1944, muiden naisten joutuessa odottamaan syksyyn asti. Muut tutkimuksen neljä naista kärsivät turvasäilöaikansa loppuun asti aatteestaan luopumatta.

²⁵⁴ Krekola 2008, 88-89.

6 Sotien jälkeinen ajanjakso

6.1 Kommunistinen toiminta laillistetaan

Tässä pääluvussa käydään läpi sotien jälkeistä ajanjaksoa Suomessa, kun SKP laillistettiin. Seuraavassa alaluvussa selvitetään tutkimuskohteiden sodanjälkeisiä toimenkuvia, ja tarkastellaan sitä, jatkoivatko naiset SKP:n tehtävissä. Väli rauhansopimus solmittiin 19.9.1944, mikä tarkoitti Suomen jäämistä ulkopoliittisesti pitkälti Neuvostoliiton vaikutusvallan alle. Tämä enteili samalla kommunismin nousemista maan alta julkisuuteen. Oli selvää, että kommunismi tulisi tässä uudessa ulkopoliittisessa tilanteessa sallia, ja keinoksi kaavailtiin laillista lähestymistapaa. Aluksi pohdittiin sitä, mikäli SDP:tä voisi uudistaa puolueena siten, että myös vasemmalle jääneet mahtuisivat mukaan. Hyvien suhteiden luominen Neuvostoliittoa kohtaan oli uudenlaisen politiikan kulmakivi.²⁵⁵

Väli rauhansopimus velvoitti muun muassa fasististen järjestöjen lakkauttamisen Suomessa sekä vuoden 1930 kommunistilakien kumoamisen. Syyskuun lopulla myös osa poliittisista vangeista määrättiin vapautettavaksi syytteistä ja rangaistuksista. Tässä joukossa oli muun muassa SDP:stä erotetut 'kuutoset' sekä vanhat skp:läiset. Lisäksi väli rauhansopimus velvoitti siinä asetettujen linjausten noudattamisen valvonnan sallimista Liittoutuneiden valvontakomissiolle. Valvontakomission ohjeisiin sisältyi sotilaallisten asioiden lisäksi myös Suomen sisäpolitiikka. Muistiossa oli mukana uuden hallituksen muodostaminen ja poliittiset puolueet sekä niiden johtajat ja lehdistö.²⁵⁶

Helsinkiin alettiin luomaan SKP:n johtoryhmää, johon pääsi mukaan jo aiemmin mainittu Hertta Kuusinen. Muut henkilöt olivat Karvian turvasäilössä olleita johtohenkilöitä. Johtoryhmässä kriteerinä oli luottamus ja keskinäinen tuntemus kymmenen vuoden takaa puolueen toiminnassa. Hämeenlinnassa naisvangit olivat Kuusisen johdolla ruvenneet pohtimaan ”isänmaallis-demokraattista vallankumousta”. Hertta Kuusinen tiesi, että työväestön vallankumous ei voisi toteutua kuitenkaan, kun kansan enemmistö ei olisi sen takana. Lopulta päätettiinkin yhdistää luotettavuutta korostanut organisaatioajattelu

²⁵⁵ Rentola 1994, 459, 461.

²⁵⁶ Rentola 1994, 463, 468-469.

laajempaan yhteistyöhaluiseen poliittiseen linjaan. Tämä aluillaan oleva SKP:n viisihenkinen johtoryhmä sai myös kiinteän yhteyden valvontakomissioon.²⁵⁷

Myös SNS:n perustamista kaavailtiin sodan jälkeisissä olosuhteissa. Lokakuun puolivälin tienoilla 1944 seura saatiinkin perustetuksi, ja sen uudeksi nimeksi tuli Suomi-Neuvostoliitto-Seura. Samaan aikaan pidettiin myös SKP:n perustava kokous, jossa aiemmin kaavailtu yhteinen puoluehanke sns:läisten ja SDP:n opposition kanssa kaatui. SKP:n johtoryhmä päätti pistää oman puolueensa pystyyn. SKP:n perustavassa kokouksessa, joka järjestettiin mahdollisimman salaa myös Valpolta, oli osanottajia noin 30 henkeä. Pääasiassa osanottajat olivat niin sanottuja punaorpoja, eli 1920-luvun nuorisoliittolaisia, Neuvostoliiton puoluekursseilla käyneitä ja Suomessa vankilaan joutuneita aktiiveja. Tietynlainen poliittinen profiili ja luottamukselliset suhteet toisiin tovereihin loivat sodan jälkeisen verkoston perustan. Yli puolet myöhemmistä SKP:n piiri- sekä paikallisjohdon jäsenistä kuului edellä mainittuun 'punaorpojen sukupolveen', joista suuri osa oli rekrytoitunut SKP:hen 1920-luvun puolivälistä 1930-luvulle. Näistä henkilöistä monet jatkoivat paikallistason johtotehtävissä sotien jälkeen. Koska he olivat kaikki kuuluneet 1930-luvulla muodostuneeseen maanalaiseen verkostoon, oli luotettavuus jo silloin heidän osaltaan tarkistettu. Sodan jälkeen luottamustehtäviin siirtyneillä oli oltava kokemusta maanalaisen kauden puolueutyöstä. Kokouksessa SKP:n entiset johtoelimien nimet keskuskomitea ja byroo vaihtuivat puolueeneuvostoksi ja puoluetoimikunnaksi. Tärkeänä puheenaiheena perustavassa kokouksessa oli uuden puolueen perustaminen, jonka nimeksi päätettiin lopulta Kansan Demokraattinen Liitto.²⁵⁸

Lokakuun lopulla 1944 SKP sekä kuutoset ratkaisivat lähestyvien vaalien alla Suomen kansan demokraattisen liiton perustamisesta. Samalla perustettiin liitolle äänenkannattajaksi *Vapaa Sana* -lehti, joka oli aiemmin toiminut samannimisenä kuutosien äänenkannattajana ja sittemmin lakkautettu. SDP:n oppositiota ei voitu enää odotella mukaan. SKDL:stä oli tarkoitus kehittää erityisesti maaseudulle suuntautuva laaja kansanrintama, jonka vuoksi sosialismi jäi sen ohjelmasta pois kokonaan. Muodollisesti liitosta tuli siis kaikkia niitä yhdistävä järjestö, jotka asettuivat sotapolitiikan tuomitsijoiksi, fasistisen toiminnan lopettamisen, kansainvälisen politiikan turvaamisen ja rauhansopimuksen täyttämisen

²⁵⁷ Rentola 1994, 465, 467-468, 473.

²⁵⁸ Aatsinki 2003, 88; Rentola 1994, 480, 483, 486-488, 491.

vaatijoiksi. SKDL jäi kommunistien johtoon, mutta myöhemmin sen riveihin tuli myös SDP:n oppisitiota. SKDL olikin ennen muuta kommunistien peitejärjestö. SKP hyväksyttiin lokakuun viimeisenä päivänä 1944 yhdistysrekisteriin. Käsillä oli kahden puolueen tilanne: SKP ja SKDL.²⁵⁹

Marraskuussa 1944 entinen hallitus erosi, ja perustettiin uusi SNS-johtoinen hallitus, jonka päämieheksi valikoitui J.K. Paasikivi. Seuraavat eduskuntavaalit järjestettiin maaliskuun 17. ja 18. päivinä 1945. SKDL sai vaaleissa 23,5 prosenttia äänistä ja yhteensä 49 kansanedustajaa. Heidän joukostaan 38 oli julkisia kommunisteja ja osa muun muassa kuutosiksi luettavia henkilöitä. SDP oli puolestaan vaalien jälkeen suurin puolue 50 edustajallaan. Maalaisliitolle siunaantui 49 paikkaa. SKDL ja SDP pääsivätkin neuvottelemaan uudesta hallitusohjelmasta. Kyseisessä ohjelmassa luvattiin ennen kaikkea uutta ulkopoliittista suuntaa sekä fasismin pois kitkemistä kaikista yhteiskunnan johtavista paikoista.²⁶⁰

Syksyllä 1944 pidettiin myös poliittisten vankien vastaanottojuhla Helsingissä, jossa yhtenä puhujana oli Hämeenlinnan naisvankina ollut Lyyli Heinonen. Heinonen edusti tilaisuudessa puheellaan kaikkia aatteelleen omistautuneita ja sen takia vankilassa kärsineitä naisia, jotka olivat sotien jälkeisessä uudessa poliittisessä tilanteessa valmiita uusiin haasteisiin. Heinonen päättikin naistovereidensa kanssa yhdessä perustaa Suomen Naisten Demokraattisen Liiton, joka saatiin virallisesti perustetuksi joulukuussa 1944. Liiton lehdeksi tuli *Uusi Nainen*, jonka toimittajana Lyyli Heinonen myös toimi aina kuolemaansa asti, vuoteen 1950. Naisliiton perustamisen taustalla oli lähestyvät vaalit, joita varten oli ensisijaisesti tehtävä vaalityötä naisten keskuudessa. SNDL:n keskeinen tavoite oli tavoitella muun muassa perheenäitejä sekä pienviljelystilojen naisia.²⁶¹

SKP:ssa sekä kansandemokraattisessa liikkeessä oli johtoasemilla joukko naisia, kuten Hertta Kuusinen. Naiset hoitivat esimerkiksi kansainvälisiä asioita puolueen sisäpiiriin kuuluvina siinä missä miehetkin. Se olikin Elina Kataisen mukaan yksi poikkeava piirre kommunistisessa liikkeessä muihin suomalaisiin puolueisiin verrattuna. Katainen kuvailee Hertta Kuusisen yltäneen SKDL:n symboliseen asemaan ja samalla tunnetuimmaksi

²⁵⁹ Rentola 1994, 495-496, Uola 2013, 19.

²⁶⁰ Rentola 1994, 504-505, 523, 529.

²⁶¹ Katainen 1994, 46, 63.

kommunistiksi. Ammattiyhdistysliike jäi kuitenkin edelleen miesten enemmistölle, kuten se oli aina ollutkin. Katainen pohtii syitä tälle erikoispiirteelle kommunististen naisten asemassa. Tausta naisten asemalle löytyy jo 1920-1930 luvuilta, jolloin kommunistinen puolue halusi evätä naisten erillisjärjestöt ja yhdenvertaistaa liikkeen jäsenyyden naisille ja miehille yhteisesti. Toisaalta myös naisten liikkeelle ja aatteelle omistama elämä oli tarkoittanut sitä, että perheen perustamiselle ei ollut jäänyt aikaa. Tähän oli vaikuttanut myös pitkät vankilassa vietetyt vuodet. Kolmantena syynä Katainen näkee miesten vähyyden johtavissa asemissa sotien jälkeen. Monet entisistä kyvykkäistä skp:läisistä olivat joutuneet esimerkiksi Neuvostoliittoon 1930-luvulla lähtiessään Stalinin puhdistusten uhreiksi. Miesten vähäisen määrän takia tilaa aukesi naisille entistä suuremmin. Tästä huolimatta SKP:n kokonaisvaltainen jäsenmäärä naisten kohdalla syksyllä 1944 jäi vain viiteen prosenttiin. Maan alla toiminut liike oli puolestaan saanut enimmillään yli 20 prosenttia naisista jäsenikseen. 1940-luvun lopulla naisten osuus kuitenkin kasvoi pysyen alle 20 prosentissa.²⁶² Sotien jälkeisessä kommunistisessa puolueessa naisten osuus oli yleisesti pieni. Naisjäsenten määrä vaihteli kuitenkin myös alueellisesti. Esimerkiksi Helsingissä piirijärjestön yli 3000 jäsenestä 21 prosenttia oli naisia vuonna 1946. 1950-luvun alkupuolella määrä vaihteli 12-15 prosentin tienoilla.²⁶³

6.2 Naisten poliittinen toimijuus SKP:n julkisella kaudella

”Ensin se oli outoa, mutta enää ei tarvinnut pelätä”²⁶⁴.

Tässä alaluvussa tarkastellaan tutkimuksen naisten kohtaloita jatkosodan päättymisen jälkeisenä ajanjaksona, kun kommunistien toiminta sallittiin. Käsittelyssä ilmenee se, jatkuiko tutkimuksen naisten poliittinen toimijuus vielä pitkien vankilatuomioiden ja turvasäilössä vietetyn ajan jälkeen. EK-Valpon aineisto päättyy naisten henkilömappien osalta vuoteen 1945. Kuten jo edempänä tuli ilmi, Väli rauhasopimuksen edellyttämänä entinen EK-Valpo ei voinut jatkaa samanlaisena, joten tilalle muodostui pitkälti kommunisteista koostunut Valpo II (’punainen Valpo’). Tällä uudella virastolla oli uudenlaiset valvonnan kohteensa, joten tämän tutkimuksen naiset eivät Valpo II aineistossa näyttele enää osaansa. Viimeiset maininnat tutkimuksen naisista Valpo I:n aineistossa olivat lähinnä sellaisia havaintoja, joissa

²⁶² Katainen 1994, 59, 61-62.

²⁶³ Kaihovaara 1997, 37-38.

²⁶⁴ HMP I B SKP Vuokko Junttila, Kansan Arkisto.

naiset olivat osallistuneet joko puhujina tai yleisönä erilaisiin poliittisten vankien vapautumisjuhliin tai vasemmistolaisten järjestöjen tilaisuuksiin.

Edellisessä alaluvussa kerrotussa sotien jälkeisessä SKP:n vuoden 1944 lokakuuisessa perustavassa kokouksessa oli ollut yhtenä osanottajista Vuokko Junttila, joka oli toiminut kokouksessa johdon avustavissa tehtävissä.²⁶⁵ Vuokko Junttila kertoo palanneensa sotien jälkeisessä uudessa ajassa aluksi työhön SKP:n puoluetoimistoon tehden siellä erilaisia tehtäviä. Hän oli ollut kyseisessä toimistossa toimistonhoitajana jo ennen puolueen julkiseksi tuloa. Hän oli siellä aina eläkkeellensä asti, vuoteen 1969. Junttila toimi SKP:n Kainuun piirissä valistussihteerinä 1945-1946, sekä vuonna 1950 piirisihteerin tehtävissä samassa piirissä puolen vuoden ajan. Lisäksi hän oli talouden tarkastustoimikunnan jäsenenä vuodesta 1954 alkaen, jossa tehtävässä hän muun muassa teki piirien tilintarkastusta. SKP:n lisäksi Junttila kertoo elämäkertatekstissään kuuluneensa vuonna 1947 SKDL:oon, SDNL:oon sekä SNS:aan. Hän muistelee haastattelussa vuodelta 1976, että illegaalisen ajan tiivis yhteistyö loi kommunisteille ainutlaatuisia ihmissuhteita sekä voimakkaan yhteistunteen.²⁶⁶

Ines Kytölä, kuten jo luvussa 5 tuli lyhyesti ilmi, lupasi turvasäilöstä pois pääsemisen tähden jättää SKP:n ja poliittisen toiminnan kokonaan. Seuraava asiakirja Valpon henkilömpaissa koskien Kytölää, on lokakuulta 1944, ja siinä käsitellään Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Turun osaston perustavaa kokousta, jossa johtokunnan jäseneksi valittiin muiden muassa Ines Kytölä. Joulukuun 5. päivänä samana vuonna Kytölä oli pitänyt kiitospuheen Neuvostoliiton perustuslain vuosijuhlissa Raunistulassa. Hänen mainitsi puheessaan, että SNS:n tarkoitus on koota kaikki kansalaiset, jotka eivät ole sotarikollisia tai fasisteja, yhteen rakentamaan hyviä suhteita itään. Seuraavana päivänä Kytölä oli ottanut osaa SKDL:n Turun osaston perustavaan kokoukseen, ja hänet olikin valittu osaston johtokuntaan. Helmikuussa vuonna 1945 SKP:n Turun osasto oli järjestänyt SKDL:n vaalivalistustilaisuuden, jossa puheen piti Kytölä. Puheessaan hän korosti sitä, että Suomi on saatettava demokraattiseksi, ja kaikenlainen ”sotakiikhoilu” olisi saatava pois johtavilta paikoilta. Lisäksi hän ehdotti, että esimerkiksi Väinö Tannerin omistamat tilat voisi jakaa karjalaisille ja rintamamiehille. Hänen puheensa merkattiin saaneen runsaat aplodit.²⁶⁷ On siis selvää, että Kytölä ei luopunut poliittisesta toiminnasta heti turvasäilöstä päästyään, kuten oli kovasti vakuuttanut.

²⁶⁵ Rentola 1994, 489.

²⁶⁶ HMP I B SKP Vuokko Junttila, Kansan Arkisto.

²⁶⁷ Hm A:3466 Ines Kytölä, EK-Valpo, KA.

Ines Kytölä oli siirtynyt Turusta syksyllä vuonna 1949 Helsingin piirin palvelukseen taloustieteen opettajaksi, jossa tehtävässä hän toimi kevääseen 1951. Sen jälkeen hän hoiti otepalvelua samassa piirissä valtiollisiin vaaleihin asti. Ines Kytölä erotettiin SKP:n Itä-Helsingin osastosta lokakuussa 1953 ”puolueen vastaisen toiminnan, passiivisuuden ja jäsenmaksujen laiminlyönnin vuoksi”. Toisessa asiakirjassa mainitaan, että syynä olivat lisäksi Kytölän siirtyminen sosialidemokraattiseen puolueeseen sekä oman jäsenkirjansa hävittäminen. Vuonna 1954 Helsingin piiri oli ilmoittanut Vaasan piirille Kytölän siirtyneen sinne ja, että Kytölä ”työskentelee puoluetta vastaan”. Lisäksi mainitaan, että opettaessan 1949-1951 välisenä aikana, Kytölän opetuksessa esiintyi ”huonosti peitettyä vihamielisyyttä Neuvostoliittoa kohtaan”. Asiakirjan kirjoittaneen toverin mukaan Kytölä ei saamastaan koulutuksesta (LVKY) huolimatta onnistunut ”kasvamaan tietoisiksi kommunistiksi” tai käsittämään Neuvostoliiton kysymyksiä.²⁶⁸

Syys- ja lokakuussa vuoden 1953 lehtileikkeissä kerrottiin Kytölän todella liittyneen SDP:hen. Hän itse selitti erottamisensa SKP:sta liittyneen siihen, että hänellä ei ollut samaa käsitystä asioista kuin Hertta Kuusisella. Lisäksi Kytölän mukaan kommunistinen puolue ei taistellut enää työväenluokan sen hetkisten vaatimusten puolesta. ”Siksi kaikki aattelliset yksilöt, sellaiset, joilla on hitunenkin persoonallisuutta, ovat sieltä joko erotettu tai eronneet.” SKP:n kaaderiosaston jäsen kirjoitti, että Kytölä olisi mielellään johtavalla paikalla, mutta hänen kykynsä eivät siihen riittäneet, ja siksi ”hän yrittää nyt kiivetä sosialidemokraattien suosioon kommunisteja parhaamalla”. Viimeiset merkinnät SKP:n kaaderiaineiston henkilömapiissa Kytölästä ovat vuodelta 1963, jolloin häntä oli ehdotettu ravintola-alojen työvaliokuntaan varajäseneksi. Lisäksi hän oli osallistunut yleis- ja erikoisalojen ammattiliitto ry:n I:n edustajakokoukseen samana vuonna.²⁶⁹

Onkin selvää, että Ines Kytölä ei halunnut jättää politiikkaa turvasäilöstä päätyään kokonaan, vaan otti osaa sekä kommunistiseen että myöhemmin sosialidemokraattiseen toimintaan. Hänen sotien jälkeistä myöhempää poliittista toimijuuttaan kuvastaa horjuminen kommunistisessa aatteessa, josta näkyi jo merkkejä turvasäilöaikana. SKP:sta

²⁶⁸ Hmp I B SKP Ines Kytölä, Kansan Arkisto.

²⁶⁹ Hmp I B SKP Ines Kytölä, Kansan Arkisto.

eroamisen/erottamisen vuoksi on mahdollista, että Kytölältä ei koskaan pyydetty puolueen puolelta elämäkertatekstiä sotien jälkeisnä ajanjaksona.

Elli Parkkari toimi vuosina 1944-1945 muistelmiensa mukaan SKP:n Helsingin piirin piiritoimikunnassa ja vuoteen 1947 asti piirin kaaderijaostossa. Vuonna 1945 Suomen Ammattiyhdistyksen Keskusliitto uusi naisjaostonsa kokoonpanoa, jolloin kansandemokraattien puolelta mukaan valikoitui Elli Parkkari. Parkkari työskenteli myös *Kommunisti*-lehden toimittajana vuoteen 1946 asti, ja sen jälkeen hän siirtyi SKP:n valistusjaoston kirjeopistoon. Kirjeopistossa tehtiin kurssiohjelmia ja kirjekursseja. Elli kirjoittaa ensimmäisen työtehtävänsä opistossa olleen kymmenen opintokirjeen kurssin muodostaminen Suomen työväenliikkeen historiasta.²⁷⁰ Lisäksi Parkkari toimi SKP:n Helsingin piirin valistusosaston puheenjohtajana, oltuaan kyseisessä osastossa mukana puolueen perustamisesta lähtien. Parkkari työskenteli myös opettajana sekä työväen siveysliiton edustajistossa. Hän listaa kaaderiaineiston elämäkertatekstissään lisäksi kuuluneensa ainakin Suomen metallityöväenliittoon, SKP:n Helsingin vaatetustyöläisten osastoon, Suomen Naisten Demokraattiseen Liittoon (SNDL) sekä SNS:aan. SNDL:stä hän kuitenkin jättäytyi pois myöhemmin ajan puutteen vuoksi. Hänen miehensä Nestori Parkkari toimi sotien jälkeen SKDL:n valistussihteerinä.²⁷¹

Eläkkeelle Elli siirtyi vuonna 1972, mutta eläkeaikanaanakin hän piti kursseja muille eläkeläisille muun muassa siitä, mihin järjestöjä tarvitaan ja miten niissä toimitaan. 75-vuotiaana hän lopetti näiden kurssien pitämisen, mutta osallistui yhteiskunnalliseen toimintaan vielä voimiensa mukaan. Parkkari ei omien sanojensa mukaan ollut pettynyt sosialismiin, vaikka sen rakentaminen Neuvostoliitossa ei onnistunutkaan, sillä pienetkin saavutukset ovat tärkeitä.²⁷² Hän lopettaa muistelmansa sanoihin: "Meitä kaikkia tarvitaan paremman huomisen rakentamisessa"²⁷³.

Elli Stenbergiä kuvaillaan muistolehtikirjoituksissa työväenliikkeen kunnioitetuksi veteraaniksi. Hänen kerrotaan toimineen heti sodan jälkeen aktiivisesti SKP:n julkisen toiminnan käynnistäjänä. Stenberg oli muun muassa mukana Suomi-Neuvostoliitto-Seuran

²⁷⁰ Hmp I B SKP Elli Parkkari, Kansan Arkisto; Katainen 1994, 46; Parkkari 1993, 145, 147.

²⁷¹ Hmp I B SKP Elli Parkkari, Kansan Arkisto; Parkkari 1993, 148.

²⁷² Hmp I B SKP Elli Parkkari, Kansan Arkisto; Parkkari 1993, 7, 154.

²⁷³ Parkkari 1993, 154.

perustamista valmisteleivassa toimikunnassa sotien jälkeen. Lisäksi hän oli puhujana SKP:n Tampereen osaston järjestämässä vaalikokouksessa tammikuussa 1945. Hän painotti puheessaan sitä, miten fasistiset voimat olisi saatava pois virkapaikoilta, ja keskitti painoarvoa sanojen voimalla tehtävään vaalitaisteluun.²⁷⁴

Stenberg oli SKP:n Tampereen piirin ensimmäinen puheenjohtaja, ja ensimmäisissä eduskuntavaaleissa sotien jälkeen, hän tuli valituksi kansanedustajaksi SKDL:n listoilta. Stenberg oli myös SKP:n keskuskomitean jäsen vuodesta 1948. Lisäksi hän toimi Suomen Naisten Demokraattisen Liiton toimikunnassa. 1970-luvulla Elli oli myös Pohjois-Hämeen SNDL:n piiritoimikunnan jäsenenä sekä Tampereen piirin puheenjohtajana. Stenberg toimi kansanedustajana aina vuoteen 1966 asti, jolloin hän ei halunnut asettua enää ehdolle. Eduskunnassa hänelle tärkeimpinä asioina toimivat sosiaaliset kysymykset sekä erityisesti naisten ja nuorten asiat. Hän teki paljon aloitteita vähäosaisten elämänolojen parantamiseksi. Stenberg toimi myös presidentin valitsijamiehenä vuosina 1950 ja 1956. Eläkkeelle siirtyessään hän jatkoi vielä aktiivista järjestötoimintaa Tampereella kansandemokraattisissa ja eläkeläisten järjestöissä.²⁷⁵

Kuten edellä olevasta ilmenee, jatkoi jokainen tutkimuksen naisista toimintaansa kommunistisen liikkeen hyväksi vielä vankila- ja turvasäilöaikansa jälkeen. Naiset tuntuivatkin ryhtyneen työhön suurella innolla nyt julkisesti toimintaansa aloittelevan kommunistisen liikkeen eri toiminta-alueilla. SKP ja SNS aloittivat julkisen toimintansa nopeasti jo syksyllä 1944 Väli rauhansopimuksen antamalla valtuuksilla, ja perustivat tulevia vaaleja silmällä pitäen uuden puolueen tavoittelemaan laajempaa kansanrintamaa. Vuoden 1945 vaaleissa SKDL saikin SDP:n ohella runsaasti eduskuntapaikkoja, ja uutta hallitusohjelmaa alettiin muotoilemaan. Yksi SKDL:n listoilta valituksi tullut oli Elli Stenberg, joka ainoana tutkimuksen naisista ryhtyi kansanedustajan tehtävään. Stenberg ajoi eduskuntakausillaan erityisesti nuorten, naisten ja vähäosaisten asioita. Eduskunnassa Stenberg viihtyi aina 1960-luvulle asti.

Stenberg, Parkkari ja Junntila olivat mukana myös loppuvuodesta 1944 virallisesti perustetuksi julistetussa Suomen Naisten Demokraattisessa Liitossa, joka tavoitteli myös

²⁷⁴ Hmp I B SKP Elli Stenberg, Kansan Arkisto; Hm A:2002 Elli Stenberg, EK-Valpo, KA.

²⁷⁵ Hmp I B SKP Elli Stenberg, Kansan Arkisto; Aatsinki 2003, 87.

syrjäseutujen naisia mukaansa. Kommunistisella puolueella olikin toisaalta oma erityispiirteensä naisten johtavilla paikoilla politiikassa verrattuna muihin puolueisiin. Naisten määrä kuitenkin kasvoi toivottua hitaammin 1940-luvun aikana. Tutkimuksen naisista ainoastaan Ines Kytölä luopui tai pakotettiin luopumaan kokonaan SKP:n jäsenyydestä, ja hän päätti kuitenkin olla lopettamasta poliittista toimintaansa ja siirtyä SDP:n riveihin. Sotien jälkeisessä tilanteessa maanalaisella kaudella kykynsä ja luotettavuutensa näyttäneet ja verkostoituneet henkilöt pääsivätkin helposti jatkamaan toimintaansa myös uudessa julkisessa kommunistisessa liikkeessä.

7. Lopuksi

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli naisten poliittisen toimijuuden selvittäminen Suomen Kommunistisen Puolueen maanalaisella kaudella sekä kommunistisen liikkeen laillisella kaudella sotien jälkeen viiden tarkastelussa olleen naisen kautta. Samalla luotiin katsaus naisten poliittisen toimijuuden taustaan, puoluekoulutukseen osana SKP:n työntekijöidensä valmennusta maanalaisen kauden tärkeimpiä tehtäviä varten sekä tuomioita ja vankila- sekä turvasäilöaika.

Tutkimuksessa selvisi, että naiset olivat Suomen Kommunistisessa Puolueessa tärkeässä osassa, eikä liike olisi saavuttanut samanlaista koko työväen liikkeeseen vetoavaa voimaa ilman naisten panosta. Vielä 1920-luvun puolella piiriorganisaattoreina työskenteli vain yksi nainen, tutkimuksen Eva Sassi-Korhonen, kun taas 1930-luvulle tultaessa piiriorganisaattorin puikoissa toimi useampia naisia. Jokainen tämän tutkimuksen viidestä naisestä oli piiri-/kiertävänä organisaattorina 1920- ja 1930-luvuilla. Näissä tehtävissä pysyminen oli kuitenkin haastavaa, sillä turvallisuuspoliisin tehokas valvonta ja pidätykset katkaisivat monen toiminnan nopeasti. Naiset eivät yleisesti ottaen myöskään päässeet sukupuolensa suojissa toimimaan laittomissa tehtävissä, vaan viranomaiset olivat osin jo sisällissodan perinteestä tunnistaneeet naisten aktiivisen roolin työväenliikkeen toiminnassa.

Sotien jälkeen kommunistinen toiminta laillistettiin Väli-rahansopimuksen nojalla, joka edellytti muun muassa entisten kommunistilakien kumoamista. SKP ja SNS pääsivät nyt perustamaan liikkeensä uudelleen julkisesti. Samalla perustettiin SKDL tulevia ensimmäisiä sodan jälkeisiä eduskuntavaaleja silmällä pitäen. SKDL keräsi listoilleen paljon julkikommunisteja, mutta tällä kertaa se havitteli laajempaa kansanrintamaa taakseen, mikä tarkoitti ohjelmassaan sosialismista luopumista. Julkisen kauden kommunistinen liike elvytti entisiä vankila- ja turvasäilöaikoja edeltäneitä verkostojaan. Maanalaisen kauden kyvykkäiden ja luotettaviksi osoitettujen puolue-työntekijöiden saattoi odottaa saavan sotien jälkeisessä tilanteessa myös erilaisia johto- ja luottamuspaikkoja. Naiset eivät olleet tässä uudessa poliittisessa ajassa erityksissä kyseisiltä paikoilta.

Kommunistisessa liikkeessä voidaan jopa nähdä olleen erityispiirteensä naisten asemassa poliittisissa johtopaikoissa. Jo maanalaisella kaudella SKP oli venäläistä mallia seuraten

pyrkinyt siihen, että erillisiä naisjärjestöjä ei perustettaisi, vaan sekä naiset että miehet pystyisivät tasavertaisina osallistumaan liikkeen järjestöihin. Käytännössä kuitenkin naiset halusivat myös edistää lasten, nuorten- ja naisten asioita, joista ei yleisissä kokouksissa pahemmin puhuttu. Vaikka naisille siis luotiin myös omia tiloja keskustella tärkeiksi kokemistaan aiheista, olivat he samalla tervetulleita myös miesten kanssa jaettavaan tiloihin. SKP ei kuitenkaan ollut poikkeus siinä, että miehet olivat yhä enemmistönä johtavilla paikoilla, ja esimerkiksi ammattiyhdistysliike pysyi vielä sotien jälkeenkin täysin miesvaltaisena. SKP ei myöskään yrityksistään huolimatta saanut maanalaisella kaudella naisten osuutta kasvatettua toivomallaan tavalla, vaan naisten osuus puolueen jäsenistöstä jäi sekä maanalaisella että laillisella kaudella noin 20 prosenttiin.

SKP joutui jo heti perustamisestaan alkaen toimimaan laittomana maan alla Suomessa, mikä tarkoitti sitä, että Etsivä keskuspoliisi/Valtiollinen poliisi valvoi ja otti kiinni kommunisteja. 1920-luvulla kahden suurimman pidätyspiikin (1923 SSTP:n lakkauttaminen ja 1928 ilmiannot) vuoksi kommunistinen liike menetti kyvykkäitä puolueytyöntekijöitään kaltereiden taakse heikentäen vakavasti organisaatiota. Puolue oli aloittanut itänaapurissa kommunististen puoluekurssien järjestämisen jo 1920-luvulla, ja 1930-luvulle tultaessa koulutukseen kaavailtiin yhä enemmän sopivia henkilöitä, sillä pula kyvykkäistä työntekijöistä Suomessa oli suuri. 1930-luvun alkupuolen oikeistoradikalismin kasvu ja tämän myötä määrätyt kommunistilait ja rajoitukset eivät auttaneet kommunistisen liikkeen elvyttämisessä, päinvastoin. Pidätykset kasvoivat Lapuan liikkeen painostuksesta, eivätkä tämänkään tutkimuksen naiset säästyneet vankilatuomioilta.

Kommunistinen toiminta oli kriminalisoitu jo heti sisällissodan jälkimainingeissa tuoden monille kommunisteille tuomion valtiopetoksen valmistelusta. Suuri osa SKP:n jäseniksi pyrkivistä ja päässeistä myös tiesi, mihin oli ryhtymässä, sillä SKP ajoi proletariaatin diktatuuria vallankumouksen avulla - toisin sanoen vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen kumoamista. Vankilatuomiot olivatkin tiedossa, ja vaikka niitä yritettiin välttää parhaan mukaan salanimiä, salakirjoitusta ja muita maanalaisen liikkeen keinoja käyttäen, jäi huomattavan suuri osa kiinni toiminnastaan. Tämänkin tutkimuksen naiset tiesivät, että esimerkiksi puoluekoulutus Neuvostoliiton puolella toisi kovat seuraukset, mutta koittivat kuulusteluissaan silti vesittää totuutta matkastaan. Vankila- ja turvasäilöaika olivat kaikesta kurjuudestaan huolimatta kestettävissä lämpimän samanmielisen toveriyhteisön turvassa aatetta opiskellen. Kommunistit myöskin näkivät toimintansa oikeutettuna, eikä

syllisyydentuntoa podettu. Tämän tutkimuksen naisista kaikki yhtä lukuun ottamatta kestivät tuomionsa Väli- rauhansopimukseen asti aatteestaan luopumatta. Vain yksi henkilöistä vakuutteli Valpolle kaikesta poliittisesta toiminnasta jättäytymistä aikaisemmin vapautuksen toivossa, johon Sisäasiainministeriö ja Valpo viimein suostuivatkin. Ines Kytölä kuitenkin jatkoi kommunistisen liikkeen puolella heti vuoden 1944 syksyllä SNS:n ja SKDL:n toiminnassa. Hän kuitenkin luopui tai joutui luopumaan SKP:n jäsenyydestään ja vaihtoi ainoana tutkimuksen naisista kommunismin sosialidemokratiaan.

Kolme viidestä tutkimuksen naisesta jatkoi kommunisteina ponnistelujaan paremman huomisen puolesta myös pitkään sotien jälkeen ottaen osaa SKP:n lisäksi SKDL:ssa, SNDL:ssa ja SNS:ssa muiden vasemmistolaisten yhdistysten ohella. Elli Stenberg oli naisista ainoa, joka ryhtyi ehdokkaaksi vuoden 1945 eduskuntavaaleissa, tullen SKDL:n listoilta myös valituksi. Stenbergin eduskuntakausi oli pitkä ja ansiokas, sillä häntä on muisteltu vielä 1970-luvun lehtikirjoituksissa työväenliikkeen kunnioitetuksi veteraaniksi. Vielä eläkkeelläkin osa naisista pitäytyi vasemmiston järjestötoimissa.

Naisista ensimmäisen piiriorganisaattorin toimessa palvelleen ja muita naisia esimerkiksi inspiroineen Eva Sassi-Korhosen kohtalo päättyi tutkimuksen naisista ensimmäisenä Neuvostoliitossa Stalinin puhdistusten toimesta. Sassi-Korhonen oli kommunistisen liikkeen naisten toiminnassa pioneeri. Hän aloitti puoluetöissä jo 1920-luvun alussa kulki useita kertoja Suomen ja Venäjän välillä SKP:n luotettuna kuriirina. Hän osoitti vankkaa omistautumista aattelleen ja oli valmis jopa antamaan henkensä kuljettamiensa pakettien edestä. Sassi-Korhonen oli osoittanut samaa pelkämättömyyttä jo toimiessaan SSTP:ssä. Hän aloitti piiriorganisaattorina jo 1920-luvun puolivälin tienoilla puoluekurssit suorittamaan. Yhden vankilatuomionsa jälkeen hän kuitenkin lähti ainoana tutkimuksen naisista puoluetöiden pariin Neuvostoliittoon.

Naisten poliittista toimijuutta kommunistisessa liikkeessä voikin kuvata omistautuneeksi, ansiokkaaksi ja pitkäjänteiseksi, sillä naiset pyrkivät osoittamaan luotettavuutensa ja aatteensa lujuuksi toimimalla vanhempiensa esimerkin avulla monissa erilaisissa vasemmistolaisissa ja kommunistisiksi katsotuissa järjestöissä ja yhdistyksissä jo ennen liittymistä SKP:n kirjoille. Naiset olivat lisäksi valmiita lähtemään itänaapuriin kouluttautumaan yhä paremmiksi kommunisteiksi uhraamalla tulevaisuutensa, sillä vankeustuomiot odottivat monia sieltä palanneita. Valmistuttuaan kursseilta, pääsi heistä jokainen toimimaan piiri- tai kiertävänä

organisaattoreina SKP:n alla osoittaen oppimaansa käytännössä ja edistämällä esimerkiksi nuorten ja naisten osuutta liikkeessä. Poliittinen toimijuus myös jatkui pitkälle sotien jälkeiseen aikaan suurimmalla osalla naisista, eikä myöhemmissäkään muisteluissa koettu katumusta omasta toiminnasta.

Tutkimus on täydentänyt ja syventänyt aiemmasta tutkimuksesta esille nousseita havaintoja naisten rooleista Suomen Kommunistisessa Puolueessa maanalaisella ja julkisella kaudella. Tällaista yhtenäistä ja laajaa molempien aikakausien tarkastelua kommunistinaisten toimijuudesta ei ole vielä tehty. Tutkimuksen mikrohistoriallinen näkökulma ja metodi auttoivat saamaan naisten poliittisesta toimijuudesta irti syvemmin, ja viiden naisten ottaminen tutkimuksen kohteeksi helpotti myös moniäänisyyden näkymisen naisten tarinoissa verrattuna siihen, että tarkastelussa olisi ollut vain yksi nainen. Viiden aktiivisen naisen poliittisen toimijuuden tarkempi tutkiminen selvitti paljon samankaltaisuuksia naisten sosiaalisessa taustassa, järjestötaustassa ja tehtävissä SKP:ssä, mutta myös muutamia eroja havaittiin. Yksi naisista luopui aatteesta, yhden naisen kohtalo päättyi liian aikaisin ennen sotien loppumista ja vain yksi naisista päätyi kansanedustajaksi. Toisaalta viiden naisen tarinat ja toimijuus eivät ole suoriltaan yleistettävissä koko kommunistisen puolueen naisjäseniin. Tarkastelussa on silti ollut valikoima nimenomaan liikkeen aktiivisissa tehtävissä toimineita naisia, jotka ovat myös alkuperäislähteissä kertoneet toimistaan avoimesti. Tämän myötä onkin saatu kattava esitys siitä, mitä naiset maanalaisessa ja julkisessa kommunistisessa liikkeessä tekivät.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Valtiollisen poliisin arkisto (EK-Valpo)

henkilömapit (hmp)

Vuokko Junntilan henkilömappi (Turku 104)

Vuokko Junntilan henkilömappi (A:1962)

Ines Kytölän henkilömappi (Oulu 38)

Ines Kytölän henkilömappi (A:3466)

Elli Parkkarin henkilömappi (A:2751)

Eva Sassi-Korhosen henkilömappi (306a, 306b, 306c)

Elli Stenbergin henkilömappi (A:2002)

Venäjän valtion sosiaalipoliittisen historian arkisto (RSGASPI)

Fondi 495

Sassi-Korhonen o.s. Laurikkala Eeva Stiina (1585)

Kansan Arkisto, Helsinki

1 B SKP:n kaaderijaoston henkilömapit

Vuokko Junntilan henkilömappi

Ines Kytölän henkilömappi

Elli Parkkarin henkilömappi

Eva Sassi-Korhosen henkilömappi

Elli Stenbergin henkilömappi

Kirjallisuus

- Aatsinki, Ulla. ”Suhteilla puolueeseen - Tampereen seudun kommunistien kontaktit vuosina 1918-1944.” *Työväen verkostot*, toim. Sakari Saaritsa ja Kari Teräs. Vaasa: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2003, 62-95.
- Aatsinki Ulla, Mika Lampi ja Jarmo Peltola. *Hirmuvallan huolena vankilat ja tuonela. Luokka, liike ja yhteiskunta 1918-1944. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla II*. Tampere: Tampere University Press, 2007.
- Kaihovaara, Pirjo. ”Missä paikkasi, tiedätkö sen. Elämäkertojen tarjoamia kuvia liittymisestä kommunistiseen puolueeseen.” *Aave vai haave*, toim. Tauno Saarela, Joni Krekola, Raimo Parikka ja Anu Suoranta. Saarijärvi: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 1997, 151-202.
- Kaihovaara, Pirjo. *Missä paikkasi, tiedätkö sen? Kommunistisen puolueen kaaderien elämäkerrat - poliittiset valinnat, kulttuuri, kertomus*. Helsinki: Lisensiaatintutkimus, 1997.
- Katainen, Elina. *Akkain aherrusta aatteen hyväksi: Suomen naisten demokraattinen liitto 1944-1990*. Helsinki: KSL, 1994.
- Katainen, Elina. ”Kommunistit ja 1920-luvun uusi nainen - Betty Peltosen tarina.” *Aave vai haave*, toim. Tauno Saarela, Joni Krekola, Raimo Parikka ja Anu Suoranta. Saarijärvi: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 1998, 101-150.
- Katainen, Elina. *Vapaus, tasa-arvo, toverillinen rakkaus. Perheen, kotitalouden ja avioliiton politisointi suomalaisessa kommunistisessa liikkeessä ennen vuotta 1930*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2013.
- Kekkonen, Jukka. ”Poliittinen rikollisuus Suomessa vuosina 1918-1939.” *Laittomuuden laitatiellä: rikos Suomessa 1500-luvulta nykypäiviin*, toim. Sari Forsström. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1996, 227-242.
- Kempainen, Mikko. *Sosialismin, uskonnon ja sukupuolen dynamiikkaa: 1900-luvun alun työväenliikkeen naiskirjailijat aatteen määrittelijöinä*. Turenki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2020.
- Krekola, Joni. ”Aina joku pettää: Luottamuksen ongelma Suomen maanalaisessa kommunismissa.” *Työväen verkostot*, toim. Sakari Saaritsa ja Kari Teräs. Vaasa: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2003, 36-61.
- Krekola, Joni. *Stalinismin lyhyt kurssi. Suomalaiset Moskovan Lenin-koulussa 1026-1938*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006.

- Lackman, Matti. ””Ensimmäisen tasavallan” turvallisuuspoliisi 1918-1944.” *Ratakatu 12: Suojelupoliisi 1949-2009*, toim. Matti Simola. Helsinki: WSOY, 2009, 199-248.
- Lantela, Pilvikki. ”Yksityiskohdista yleiseen: Mikrohistorian historia, luonne ja mahdollisuudet kulttuurihistorian kentällä.” *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*, toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo ja Marika Räsänen. Turku: Kulttuurihistorian seura, 2022, 69-84.
- Lepore, Jill. ”Historians Who Love Too Much: Reflections on Microhistory and Biography.” *The Journal of American history* 88 (1). Bloomington, Ind., 2001, 129-144.
DOI: <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.2307/2674921>
- Leskelä-Kärki, Maarit ja Karoliina Sjö. ”Yksilö, elämäkerronta ja kulttuurihistoria.” *Kulttuurihistorian tutkimus: Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*, toim. Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Rami Mähkä, Sakari Ollitervo ja Marika Räsänen. Turku: Kulttuurihistorian seura, 2022, 51-68.
- Lintunen, Tiina. ”Punaiset naiset aikansa naiskuvan haastajina.” *Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseyttämyksen historiaa*, toim. Erkki Railo ja Ville Laamanen. Helsinki: Edita Publishing Oy, 2010, 115-134.
- Lintunen, Tiina. *Punaisten naisten tiet. Valtiorikosoikeuteen vuonna 1918 joutuneiden Porin seudun naisten toiminta sota-aikana, tuomiot ja myöhemmät elämänvaiheet*. Turku: Turun yliopisto, 2015.
- Lintunen, Tiina ja Ville Okkonen. *Valpon valvomat. Eduskuntaryhmä kuutosten tapaus*. Turenki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2023.
- Lähteenmäki, Maria. *Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910-1930-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1995.
- Moring, Anna. *Sukupuolen politiikka: naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa*. Helsinki: Otava, 2006.
- Mäki, Kirsi. ”Valtion turvallisuudelle vaarallisia naisia. Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilan poliittiset naisvangit 1939-1944.” *Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 2002*, toim. Markku Jokisipilä. Turku: Poliittinen historia Helsingin ja Turun yliopisto, 2002, 52-77.
- Nevalainen, Pekka. ”Etsivän keskuspoliisin ja valtiollisen poliisin arkisto henkilöhistorian lähteenä.” *Genos: Suomen sukutieteellinen aikakauskirja*. Helsinki: Suomen sukututkimusseura, 1997, 146-153.
- Parkkari, Elli. *Paremmän huomisen puolesta. Elli Parkkari muistelee*. Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto, 1993.

- Peltonen, Ulla-Maija. *Naisia turvasäilössä. Poliittisena naisvankina Suomessa 1939-1944*. Helsinki: Art House Osakeyhtiö, 1989.
- Remander, Petri. 2016. *Tosikommunismi ja kaaderien muistot Nestori ja Elli Parkkarin sotien jälkeisissä omaelämäkerrallisissa kirjoituksissa*. Pro gradu -tutkielma, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Turun yliopisto, 2016.
- Rentola, Kimmo. *Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937-1945*. Porvoo, Helsinki: Juva, Wsoy, 1994.
- Rentola, Kimmo. ”Punainen Valpo.” Teoksessa *Ratakatu 12: Suojelupoliisi 1949-2009*, toim. Matti Simola. Helsinki: WSOY, 2009, 249-254.
- Saarela, Tauno. *Suomalaisen kommunismin synty 1918-1923*. Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto, 1996.
- Saarela, Tauno. *Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923-1930*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2008.
- Siltala, Juha. 1985. *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*. Helsinki: Otava.
- Stenberg, Elli. ”Julkista ja salaista työväenliikettä Suomen kommunistisen puolueen johdolla 20-luvun Pohjois-Hämeessä.” *Taistelun tiellä: SKP:n Tampereen piirijärjestön 30-vuotisjuhla-julkaisu*, toim. Suomen kommunistinen puolue. Tampereen piirijärjestö, Tampere: SKP, 1974, 11-35.
- Sulkunen, Irma. *Naisen kutsumus: Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Helsinki: Hanki ja jää, 1989.
- Sulkunen, Irma. ”Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus.” *Kansa liikkeessä*, toim. Risto Alapuro. Helsinki: Historian laitos, 1987, 157-175.
- Suuranta, Anu. *”Se on hudoi meininki”. Kielletyn vasemmiston toiminta Turun seudulla 1930-1934*. Pro gradu -tutkielma, Poliitiikan tutkimuksen ja sosiologian laitos, Turun yliopisto, 1994.
- Takala, Irina. *Taistelua ja kuolemaa: Neuvosto-Karjalan suomalaiset 1920-1930-luvuilla*. Helsinki: Karjalan Sivistysseura ry, 2021.
- Uola, Mikko. *Unelma kommunistisesta Suomesta 1944-1953*. Helsinki: Minerva, 2013.
- Uusitalo, Taina. *Elämä työläisnaisen hyväksi. Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus 1900-1930*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2014.
- Vilkko, Anni. *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana: naisen elämäkerronta ja luenta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997.

Vuorinen, Piia. *Valtiolle vaaralliset naiset - Valtiollinen poliisi, valvonnan arki ja sukupuoli Suomessa 1919-1944*. Turenki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2023.

Vuorinen, Piia. ”Vapaina vaaralliset naiset. Valtiollinen poliisi ja sota-ajan turvasäilökysymys 1939-1944.” *Valvottu ja kuritettu työläinen*, toim. Leena Enbom, Pete Pesonen ja Sami Suodenjoki. Turenki: Työväen historian ja perintene tutkimuksen seura, 2020, 95-130.

Muut lähteet

Arkistojen Portti, 2024. <<https://portti.kansallisarkisto.fi/>>

Geni, 2022. <<https://www.geni.com/>>

Marxists Internet Archive, 1976 <<https://www.marxists.org>>